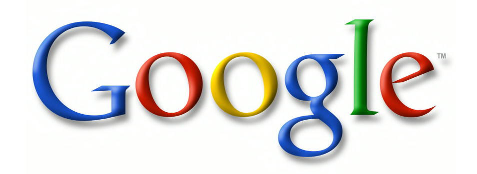
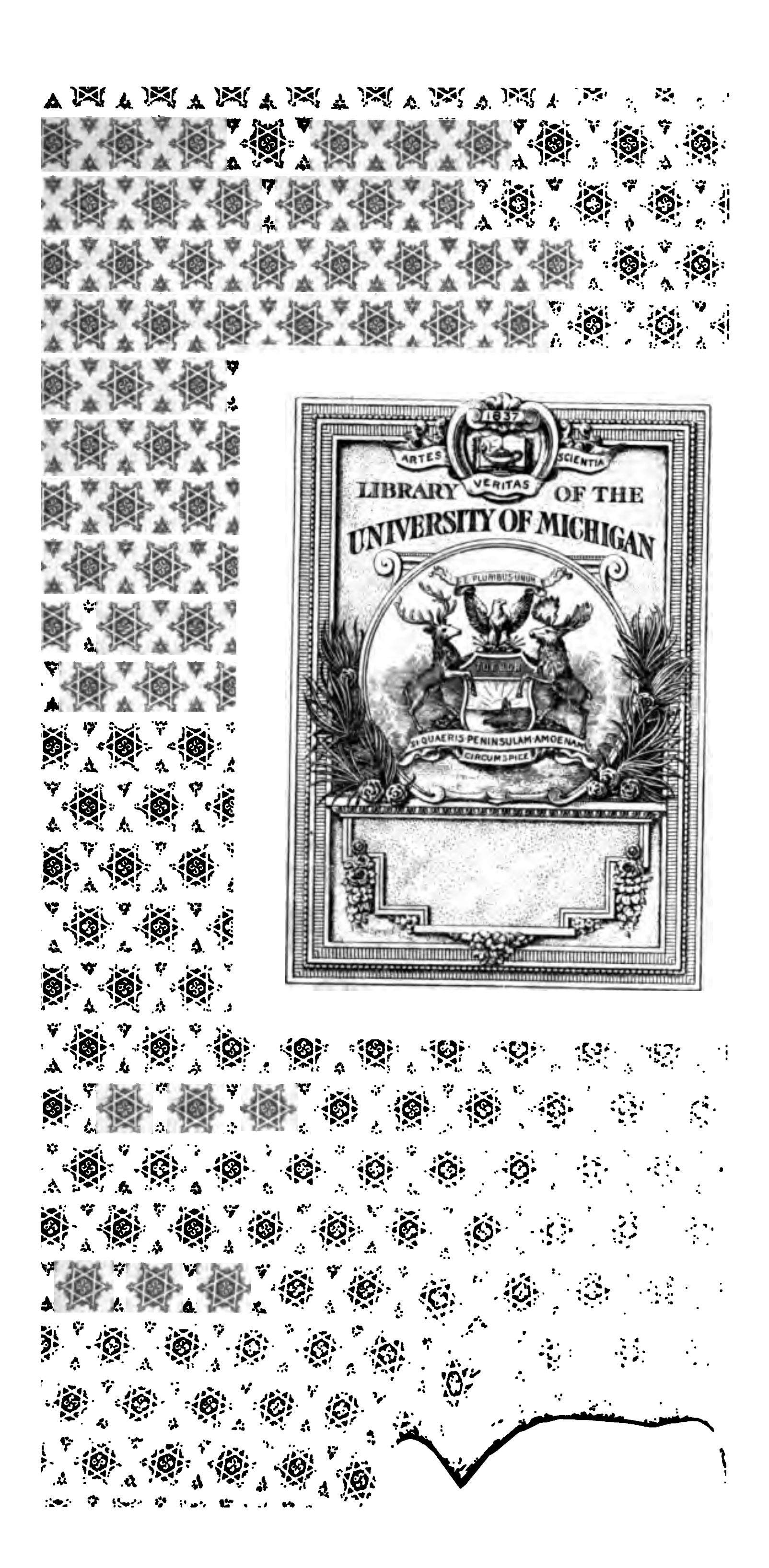
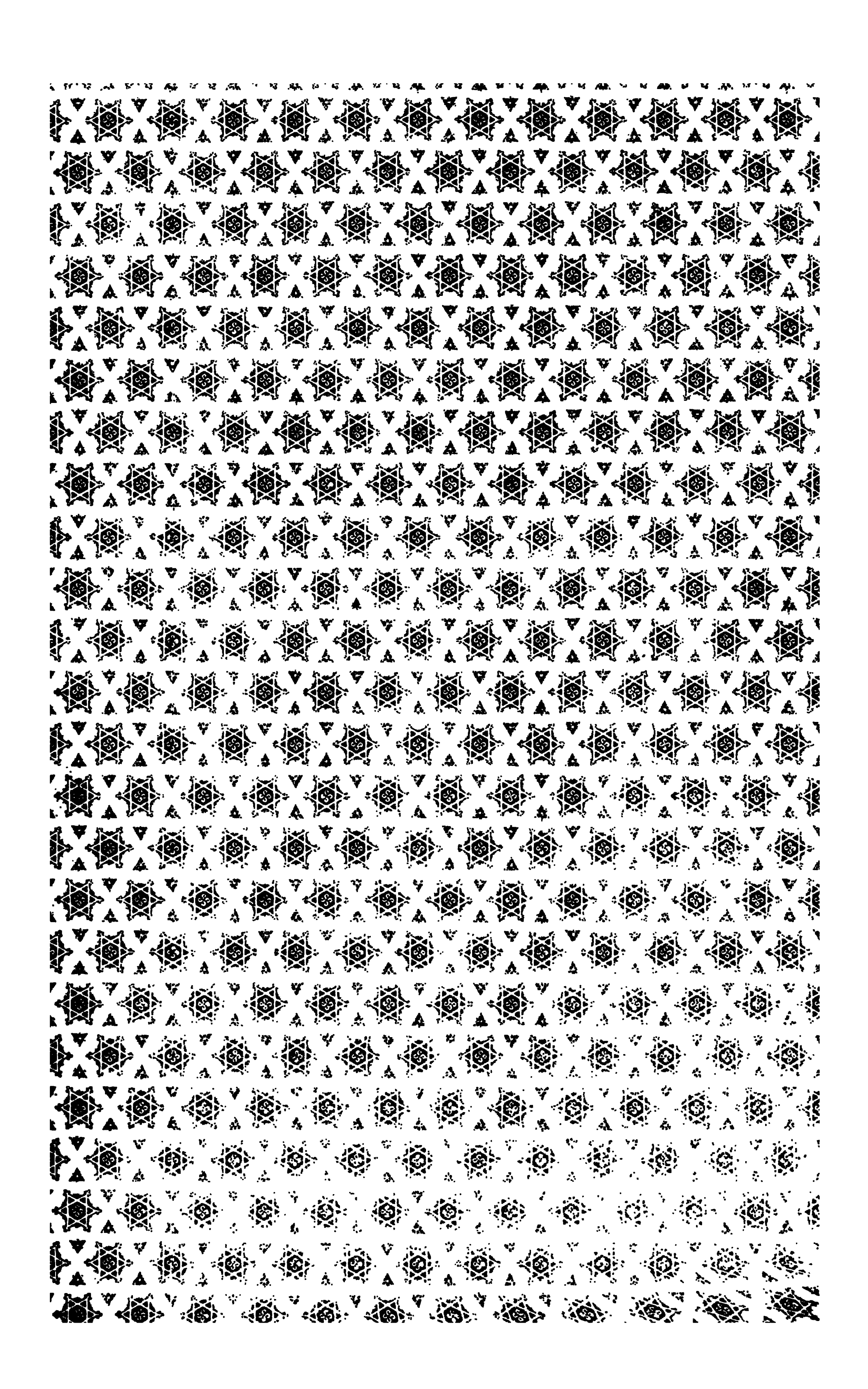

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

KLEINE STUDIEN.

LEXICALISCHES UND SYNTAKTISCHES

VON

CARL PAUCKER,

WEIL. ORD. ÖFF. PROF. AN DER UNIVERSITÄT DORPAT.

HERAUSGEGEBEN

VON

HERMANN RÖNSCH.

BERLIN.

VERLAG VON S. CALVARY & CO.

1884.

Inhalts-Verzeichnis.

Dritte Abtheilung.

I.

Bemerkungen über die Latinität bei dem Grammatiker Diomedes.

πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε.

Unser Lesebericht über Diomedes ist jedenfalls ein Beitrag zur lateinischen Lexicographie; zu syntaktischen Observationen, von sprachgeschichtlichem Interesse, bietet die Natur des Objects wenig Stoff. Doch wird es, wenn wir dabei nicht umhin können auch im Allgemeinen über den Schriftsteller etwas zu sagen, nicht leicht gemacht dem Vorwurf γλαῦκ᾽ ἐς Ἀθήνας auszuweichen. Dieser Autor ist vielen wohlbekannt, wenig von dem, was sich über ihn berichten lässt, kann neu sein, es ist ja schon so viel über ihn und alles mit ihm Zusammenhängende gearbeitet worden, mit jener Gründlichkeit und Genauigkeit, welche die deutsche Philologie auszeichnet. Allein nur um so mehr darf auch hier das Wort gelten: Gelehrten ist gut predigen. Versuchen wir also, die dankbar benutzten acta voraussetzend, in aller Kürze zu sagen, was wir sagen müssen, ohne zu referiren und ohne zu kritisiren.

Was an grammatischen Schriften nach Varro und vor Priscian wir noch haben, ist zumeist nur Compilation oder schulgrammatischer Auszug aus den Schriften der Aelteren, welche an dem Ausbau der lateinischen Grammatik gearbeitet hatten. Das grammatische System ist in allen ein gleichartiges, im Wesentlichen dasselbe traditionelle mit den gleichen Lücken und Grundfehlern, auch die Terminologie, die sich auch uns noch nützlich erweist (zum Theil auch uns in Irrthum bannt), liegt allen ausgearbeitet vor, theils fixirt, theils noch schwankend

und der Gebrauch variirend, z. B. ob modus finitiuus (ὁριστική) oder entweder pronuntiatiuus oder indicatiuus. Eine etwas umfänglichere Compilation ist auch die ars grammatica des Diomedes, und ebenso die im Ganzen noch ausführlichere des Flauius Sosipater Charisius, beide vielfach und oft wörtlich übereinstimmend, nämlich, ohne vielleicht von einander zu wissen, mit den gemeinsamen Quellen. Dass beide dem vierten Jahrhundert angehören, ist die jetzt allgemeine wohlbegründete Annahme, die auch wir durchaus bestätigt gefunden haben. Demselben Jahrhundert gehört an die kürzere ars gramm. des Ael. Donatus, die in schulpraktischer Hinsicht einen Fortschritt bildet, der wir darum eine Zeitstelle nach jenen beiden zuweisen, ohne damit über die Zeitfolge, in welcher die drei Artigraphen geboren waren, etwas zu präjudiciren. Vor Diomedes und Charisius liegt zunächst, wie uns scheint, die Schrift eines Sacerdos und dasjenige, was unter dem Namen Probus auf uns gekommen ist.

Von Marius Plotius oder Claudius Sacerdos (was das richtigere ist, erörtern wir nicht) haben wir eine ars grammatica in 3 Büchern, von denen die nicht vollständig erhaltenen beiden ersteren (Claud. S.) später als das dritte die Metrik behandelnde (Mar. Plot. S.) bekannt geworden sind. Das zweite Buch wiederholt den Inhalt der Catholica Probi, doch mit Auslassungen (wie z. B. Prob. p. 7 Gramm. lat. ed. Keil, l. 20 bis 27, p. 8, 10 sq.) und Zusätzen (z. B. Sacerd. p. 472, 7—9 u. 11—15, 485, 32 bis 486, 3). Sacerdos ist also nicht der Verfasser dieser Cath., sondern ein Plagiator, was dann mehr oder weniger auch von dem ersten Buch angenommen werden kann, obwohl er sich ziemlich stolz auf seine schriftstellerischen Leistungen bezeigt (III pr.). Die Annahme, dass dieser Sacerdos nicht vor der Zeit des Diocletian geschrieben habe, bestreiten wir nicht.

Ein Vorgänger von ihm ist also der als Verfasser der Catholica genannte Probus. Der berühmte Berytier Probus unter Nero, der auch kein Lehrbuch geschrieben hatte, kann dieser Probus auch schon darum nicht sein, weil einmal Aquila Romanus (sec. III) angeführt wird. In dasselbe dritte Jahrhundert, wenn auch nicht grade nothwendig ans Ende desselben führt auch der Völkername Franco (p. 9 K.: barbara audiui

Sico.., Franco), den die römische Geschichte gegen die Mitte dieses Jahrhunderts kennen lernt. Auch in der Latinität verräth sich mitunter die spätere Sprachzeit, die wir mit 'recc'. bezeichnen, z. B. p. 34 scire debemus, quoniam.. est. Der Verfasser der Cath. ist übrigens nicht ungelehrt, kennt die lateinische Sprache, scheint in ihrer Literatur belesen zu sein, hat seinen Stoff, wie es uns scheinen will, zum Theil wenigstens, selbst durchgearbeitet. Sein Verfahren aber beim Aufstellen von Regeln ist ganz äusserlich und unrationell. So geht er z. B. die in 1 sing. ind. praes. auf -eo ausgehenden Verba per singulas literas ante eo positas durch, um darnach anzugeben, nach welcher Conjugation sie gehen und wie sie ihr Perfect bilden, und belehrt uns z. B., dass die e-eo alle nach der 4 Conjug. gehen, — natürlich, weil es nur composita von ire sind, wie ante-eo.

In den gleichfalls den Namen Probus tragenden instituta artium (ars Vaticana) finden wir manches Eigenthümliche, auch tiefere Einblicke in die Sprache. Aber auch diese Schrift kann von jenem alten Probus nicht herrühren, auch wohl mittelbar schwerlich. Die jenem zugeschriebene in ihrer Art so treffende Bezeichnung der Casualformen für das uerbum infinitiuum als supina (uerbi) kommt in den inst. art. gar nicht vor. Eine Erwähnung der thermae des Diocletian scheint die Abfassung dieser Schrift in die Zeit dieses Kaisers zu weisen.

Als die früheste uns erhaltene Redaction des traditionellen schulgrammatischen Stoffes ist, wenn wir uns das anhangende Datum nicht wegstreichen lassen, zu betrachten die des Dositheus Magister. Es ist eine sehr summarische ars grammatica mit eingeschobener Uebersetzung ins Griechische (die in dem mscr. nicht ganz durchgeht), also für Griechen bestimmt. Angehängt sind lateinisch-griechische Uebersetzungsstücke (ἑρμηνεύματα), darunter Hygini genealogia, eingeleitet im lateinischen Text durch die Worte: Maximo et Apro coss. tertia id. Sept. (11 Sept. 207) Hygini genealogiam omnibus notam descripsi. Zwar ist der Zusammenhang der Grammatik und der interpretamenta in Zweifel gezogen worden, besonders auch von Keil. Doch können wir dem, was hauptsächlich dazu bewogen zu haben scheint, den Verfasser der Grammatik ins 4. Jahrhundert hinabzurücken, dass ratio disputandi, qua in arte

tractanda usus est (Dositheus), ab hac aetate (sec. III in.) aliena sei, nicht Raum geben. Die gesammte grammatische Aberweisheit der Artigraphen des 4. Jahrhunderts stammt nach Inhalt und Form eben aus jener Zeit, wenn nicht einer noch etwas früheren. Der Verfall aber der lateinischen Welt und ihrer Cultur war im vierten Jahrhundert kaum weiter gediehen als er es schon im dritten war, eher war in der constantinischen Zeit wieder eine temporäre Hebung eingetreten. Auf das Einschiebsel 'apex Donati' bei Dosith. p. 424, 9 legt Keil selbst kaum Gewicht, der Sacerdos bei Dosith., Diom., Charis. (vgl. Gramm. lat. ed. Keil VI p. 424) ist wenigstens schwerlich der oben erwähnte. Wir möchten also daran festhalten, dass Dositheus Anf. 3 sec. sein grammatisches Compendium abgeschrieben hat, denn weiter hat er dabei nichts gethau, nur seine Uebersetzung hinzugefügt. Damit haben wir das feste Datum, dass um diese Zeit bereits die lateinische Schulgrammatik in derjenigen Gestalt abgeschlossen war, in welcher wir sie bei allen Artilatoren des 4. sec. und weiter allen vor Priscian wiederfinden, vieles von dem, was schon Dositheus excerpirt hatte, ebendaher genommen Wort für Wort auch bei den Späteren. Zwischen dieser Zeit und der des Diomedes ist uns kein Sprachlehrer bekannt, der zu der Tradition noch etwas hinzugethan haben könnte, wenn nicht etwa Comminianus, den wir aus Charisius kennen, doch dass auch diesem im Wesentlichen alles schon überliefert vorlag würde nicht schwer nachzuweisen sein.

Diomedes nun, der in einem etwas schwülstig stilisirten Vorwort sein Werk einem Mann gleichfalls griechischen Namens dedicirt, bekennt zwar nicht so offen, wie der gleichstrebende Charisius praef. ex. es thut, seine nichtlateinische Herkunft. Vielmehr drückt er sich immer so aus, als sei auch er selbst ein Glied des lateinischen Sprachsubjets, z. B. p. 320 quae nos per datiuum secundum Graecos efferimus u. s. ö. Doch finden wir in seiner stilistisch recht ungleichförmigen Schrift oft genug da, wo wir wahrscheinlich seine eigenen Worte haben, die aus seinem Namen resultirende Präsumption bestätigt. Aus der Zahl der Stellen, in welchen wir Solöcismen finden, seien ein paar Beispiele ausgewählt: I. p. 314 (derideo imperitum,) iubeo famulum, 316 priuo malum (τὸν κακόν) dignitate, 318 licet stilus

assis (was doch nicht ganz gleich ist mit non assis facere), 320 ex hac definitione Scaurus dissentit, 325 fortissimum ceterorum, II p. 432 exponenendum placuit, qui pedes .. congruunt. Eine Sprache nicht correct anwenden und nicht wissen, was correct ist, fällt nicht immer zusammen. Aber auch bedenkliche Spuren von Nichtkenntnis der Sprache verräth dieser Sprachlehrer. So declinirt er I p. 333 in den Paradigmen für Lernende alius alii alio .. alia aliae aliae (Charis. II p. 163 doch alius alii alius alio alii ..). Zwar sagt er weiter unten, alius habe gar keinen Genitiv, der Nominatiuus gelte auch für ihn (!), die „Alten“ hätten dann das i verlängert, des Dativs alii wird aber auch dort nicht erwähnt. So gilt ihm I. p. 363 contingit als ein simplex, und entsprechend wird p. 370 in abdidi reddidi Reduplication in der Mitte des Worts angenommen. I p. 378 soll sedeo in Verbindung mit Präpositionen in die 3 coni. übergehen, consido, subsido. In 'haec prima piacula sunto' findet er II p. 454 sunto, das 2 plur. sei, fehlerhaft für sint gesetzt, während doch bei ihm selbst I p. 360 sunto als 3 plur. aufgeführt ist, u. s. a. Noch sei angemerkt, dass er I p. 409 ganz bestimmt sagt, di, dis werde nur als untrennbare Präposition, penes und apud nur getrennt gebraucht, die übrigen Präpositionen sowohl in der Zusammensetzung als für sich; weiter unten aber, nämlich in einem anderswoher genommenen Excerpt, weiss er als nur untrennbar angewendete doch auch am con se re au zu nennen. Ein Beispiel von sachlicher Ignoranz sei III p. 479 *Molossi id est Thessali.*

Abgesehen davon, dass Diomedes der Sprache nicht völlig mächtig gewesen zu sein scheint, ist die Sprachform, in welcher er sich ausdrückt, eine spätlateinische, und, wenn es noch eines Beweises dafür bedürfte, dass Diomedes nicht früher als im 4. sec. geschrieben hat, so würde er auch aus seiner Latinität zu führen sein. Was namentlich den Wörtergebrauch betrifft, werden einige Beispiele hier genügen, die wir in alphabetischer Folge anführen:

alter i. alius (*altro, autre)* III p. 503 (uersus ternarius ..) *ipso iugiter iambo et sine auxilio pedis alterius constat,* cf. intpr. Orig. in Matth. 139 'item per alterum prophetam (Agg. 2, 7) Dominus dicit ..', ib. 92, Rufin. Orig. in Gen. hom. 15, 7 'quae contingere alterius temporis est', H (De latin. Hieronymi,

Berol. 1880 Calv.) p. 78. — asserere i. affirmare II p. 439 *ut asserit Varro,* 464 al., vgl. unt. 2, B, 147. — certe in aut certe, uel certe (vgl. N. Rhein. Mus. XXXVII p. 557 f.), wie III p. 488 *comoedia dicta ἀπὸ τῶν κωμῶν . . aut certe a ludis uicinalibus.* — competenter, wie I p. 349 *ratione et competenter analogiae,* und ebenso incompetenter, wie I p. 386 *non incompetenter analogiae,* vgl. S(Supplem. Lexicor. Lat. nr.) 2557. — eloquium Sprache, wie I p. 318 *cum latinum eloquium in quodam uerbo deficit* (wie nullis custodibus ohne das copulirende οὖσι der griech. Sprache), vgl. H. p. 46. — forinsecus von aussen I p. 321 *agnomen ex aliqua uirtute forinsecus quaesitum,* vgl. S. 2047. — hic i. is, wie II p. 327 *sed hae quae* (diejenigen Silben, welche) *natura suut longae, modis quinque ordinantur,* I p. 340, 8, III p. 478, 495, 18, vgl. instar omnium millium intpr. Orig. in Matth. 53: uitis illa in his qui proficiunt floret u. o., anon. comm. in Job II p. 176 L. (Orig. ed. Lommatzsch): spectaculum his qui longe sunt et declinatio his qui prope sunt factus es u. a. — identidem in der bei seqq. vorkommenden Bedeutung i. item (gl. ὡσαύτως, vgl. Rönsch Itala p. 342) I p. 332 (quiuis) *generis masculini cuiusuis cuiuis . ., feminini identidem, neutri similiter,* 338, 19, 340, 8, III p. 495 16 u. ö. (aber in gewöhnl. Bedeutung I p. 364). — improperare I p. 312 *impropero tibi,* (Petr.,) eccl. — [10]incongruus III p. 495, 2, vgl. S. 2566. — interpretari pass. I p. 317 *a Troia, quod apud illos interpretatur aduerbialiter sic, Τροίηθεν . .,* 318 al., vgl. S. p. 59 ann. — intimare III pr. *quae omnia si quis profundis sensibus intimarit,* cf. Zen. Veron. I, tr. 1, 2 'per ipsam (legem) Dei uoluntas populis intimatur', Hieron. in Soph. 2, 5 sqq., ep. 108, 20 al., anon. in Job I p. 4 'iuxta haec, quae intimata atque ostensa sunt', p. 96, [Rufin.] in Os. II ad 6, 5 al., Julian. ap. Aug. c. sec. resp. Jul. I, 19, übrigens schon bei scriptt. sec. III, vgl. Scr(utarium Subrelictor. Lexicogr. Lat.) p. 10. — iugiter öft., ein Beisp. ob. 1, vgl. S. 3089. — medietas Hälfte III p. 502, vgl. S. 3368. — merere i. adipisci III p. 505, 4, vgl. Scr. p. 45—47. — necdum i. nondum I. p. 338 *procul dubio necdum hic finitur sermo,* vgl. N. Rh. Mus. XXXVII p. 561. — quia i. quod c. uerb. fin. pro acc. et inf. I. p. 328 *sciendum, quia neque deorum nomina neque elementorum . . pluraliter declinantur,* vgl. Charis.

II p. 209 (und quoniam so auch Prob. cath. p. 34, 25, Sacerd. I p. 431, 14); übrigens reichen bei eccl. Beispiele dieses Gebrauchs bis Tert. und S. S. transl. uet. hinauf; vgl. auch Rh. Mus. XXXVII p. 564 f. — quotlibet (Hyg. PA) *relat.* II p. 431 *circumflexus, quotlibet syllabarum sit dictio, non tenebit nisi paenultimum locum,* gleichlautend Donat. ars I p. 371 K.; so quilibet . . scrr. sec. IV ex. et V: S. 4517. — reprobare: S. 4480. — [20]repromittere *pro* simpl., wie I p. 336 *cum nondum agere instituimus, uerum acturos repromittimus.* — sermo *abus.* ein (einzelnes) Wort, z. B. I. p. 339 *posterior sermo* (nml. das Wort accusanto) *more ueterum usurpatur,* 340, 36 (vgl. S. 4977), sogar, wie es scheint, für Silbe, Laut p. 341 *est moris antiquis in quibusdam sermonem ex abundanti adderc, nihil enim syllaba addita* (er in accingi-er) *confert tali dictioni.* — tam quam i. (ita) ut, wie I p. 325 *quae genitiuo casu is syllaba terminantur nouissimas syllabas culus recipiunt, tam quam fons fonticulus, . . neutra culum, ut munus munusculum,* II p. 425, 7 al. (cf. Charis. II, 13 p. 184: si dicemus audenter tam quam sapienter, I p. 61, 21 al.), und so auch quasi I p. 403 *participia recipit et actiua et passiua, quasi hortor et consolor* (vgl. Rh. Mus. a. O. 564). Diese 24 Beispiele werden wohl zum Beweise des Gesagten ausreichen. Angeknüpft sei noch, dass z. B. amandum esse I. p. 354 ausdrücklich als inf. futuri pass. abgestempelt wird, gemäss dem Gebrauch der späteren Zeiten (H. 149 — 53), das part. -ndus hier, und dieses auch schon früher, als part. fut. (H. 149 sq. ann.). Auch in syntaktischer Hinsicht ist wohl manches vom Normalen abweichende nicht sowohl der Person als der Zeit anzurechnen, wie: abl. ohne in öft., wie z. B. II p. 432 *o syllabam tam uersu quam etiam prosa productam habent* (vgl. z. B. Capitolin. Maxim. et Balb. 4: libris quos Cordus . . scripsit legisse memini, Hieron. ep. 108. 5,3, 14: angusto per triennium mansit hospitiolo), indic. in abhängiger Frage auch öft., wovon ein Beispiel II p. 432 oben, wovon er aber selbst I p. 395 sagt, wenn er selbst das sagt: hanc speciem in consuetudine parum multi obseruant, cum dicunt 'nescio quid facis . .', eruditius enim dicetur 'nescio quid facias' (von zahlreichen Beispielen aus dem Jahrhundert seien ein paar aus Anfang und Ende hergesetzt, Capitolin. Ver. 9: de quo bello quid gestum est, in Marci uita plenissime disputatum est,

Rufin. Orig. in Num. hom. 24, 2: ex iis ergo colligamus, quid est hominem se ipsum uouere Deo, Hier. contra Pelag. II, 14: nesciens, quid loquitur, timore perterritus), — quoniam c. coni. I p. 338 *absurdum* (est) *omnino quemquam sibi imperare, quoniam promptum sit sua sponte facere,* — häufige postpositive Anwendung von namque, etenim und, mehr als bei prr, itaque, z. B. I p. 336 *perfectum etenim tempus* (est), *cum tempus quo egimus . . finitum est,* 373, 14 (Charis. I p. 133, 7), I p. 334 *is namque ignorabatur,* III p. 474, 478 al. (Charis. I p. 33, 5 al.), II p. 434 *inueniuntur itaque quaedam nomina . .*, 338, 29, III p. 480, 486 al., vgl. Scr. p. 62, u. a.

Wenn einiges von dem Angeführten nicht eben dazu angethan ist die Autorität des Diomedes zu verstärken, so ist damit doch nicht in Abrede gestellt, dass auch gutes Korn und manches für uns brauchbare in seiner Schrift enthalten sei. Nun hat es zwar vorliegende Arbeit nicht sowohl mit dem zu thun, was bei Diomedes über die Sprache gesagt ist, als damit, in welcher Sprachform es gesagt ist. Dennoch wollen wir, bevor wir unseren Weg fortsetzen, im Vorübergehen darauf hinweisen, dass auch wir bei ihm doch einigen wissenschaftlichen Gedanken begegnet sind, die wir, ob er sie nun selbst gedacht oder nur nachgedacht und angenommen habe, ihm zum Ruhm anrechnen. Er sagt I p. 335, dass die tempora uerbi auf Unterscheidung der drei Stufen einer Handlung: sich vorbereitend, geschehend, vollendet zurückzuführen seien, nicht auf Theilung der untheilbaren Zeit. Er hat die Einsicht, dass der sog. infinitiuus historicus nur für tempora imperfecta eintreten kann (I p. 341). Er sagt I p. 343 sq., dass die species inchoatiua 'parum admittit ex se perfectum', und z. B. horrui nicht zu horresco gehöre, sondern von dem primitiuum (von horreo) hergenommen sei, aber daher auch zu den nicht von einem Verbum. sondern von einem nomen abgeleiteten inchoatiua, wie herbesco, sich kein Perfect finde; so könne man auch aus perf. compescui sofort ersehen, dass compesco kein inchoat. sei (vgl. Sacerd. I p. 430, wo aber weniger ausgeführt; dagegen ganz dasselbe Charis. III, 3). Auch, dass er I p. 405 in toruum clamat ein 'nomen pro aduerbio positum' erkennt (wobei es freilich darauf ankommt, wie es gedacht, wie das

pro gefasst wird), finden wir beachtenswerth, und so noch manches, z. B. in Buch II in dem Capitel de accentibus.

Wie weit in der Schrift des Diomedes und der des gelehrteren Charisius die vielfach auch wörtliche Uebereinstimmung des grammatischen Inhalts sich erstreckt, und auch inwieweit sie sich von einander unterscheiden, ist von anderen gründlich erörtert worden. Auch der Annahme pflichten wir bei, dass die beiden das viele Gemeinsame nicht einer von dem anderen, sondern aus gleichen Quellen zu haben scheinen. Vor Diomedes hat Charisius im Ganzen (nicht ohne Ausnahmen) voraus grössere Fülle des Stoffs, wird dagegen von Diomedes in der Anordnung für den Lehrzweck übertroffen, wie dieser wiederum von Donatus.

Während Charisius seine Gewährsmänner öfters nennt, pflegt Diomedes das geflissentlich nicht zu thun. Wohl citirt mitunter auch er grammatische Autoritäten, meist für Definitionen, controverse Meinungen, überhaupt einzelnes angeführtes. So z. B. giebt er II p. 456 eine Definition des Begriffs Tropus von Quintilian neben einer anderen nach Scaurus, aber da, wo er den Quintilian ausschreibt, wie z. B. II p. 465 sqq., nennt er ihn nicht. Ueberhaupt citirt er sonst noch in den beiden ersten Büchern, in denen die eigentliche Grammatik behandelt wird (in III Metrik), etwa folgende:

Varro, wie II p. 428,
Verrius Flaccus I p. 365, 376,
Jul. Modestus I p. 365,
(Remmius) Palaemon, wie I p. 415,
Plinius, wie I p. 377 (Synonymisches) u. a.,
Probus I p. 342 (supina), 364, 365,
(Suetonius) Tranquillus, wie I p. 365,
(Terentius) Scaurus (ars gramm. nach Charis.) I p. 300, 320, 403, II p. 421, 444, 456 u. s.

Das sind eben alles Ausarbeiter der Grammatik, Autoritäten, mit denen man prunken kann, nicht blosse Verarbeiter für den Unterricht, Vorgänger auf der eigenen Bahn. Den letzteren gegenüber scheint er den Wahlspruch des Donatus zu theilen: pereant qui ante nos nostra dixerunt. Hat er nun die Schriften jener Forscher alle selbst gelesen und studirt? Wohl schwerlich. Er hat gewiss auch die meisten jener Citate, wie nicht minder die Belegstellen aus Poeten und Prosaisten,

mit transscribirt aus den Schriften, die er unmittelbar ausgebeutet hat, nämlich ausführlicheren grammatischen Lehrbüchern. Zu diesen seinen Quellen gehörte, wie mit Grund angenommen wird, vornehmlich auch der auch von Charisius vielbenutzte und öfters genannte Comminianus, den aber Diomedes nirgends nennt, wie überhaupt die nicht, welche er ausschreibt. Denn nicht jenen allein, sondern mehre und verschiedene Quellen hat er benutzt, für das dritte Buch auch griechische, deren technische Ausdrücke er mitunter selbst zu übersetzen versucht hat, wie z. B. quinquipartes (uersus) πενταμερεῖς „p. 498", partipedes ποδομερεῖς ib., anderes auch freier, wie fistulares für συρόποδες. Oft genug finden wir bei ihm über dieselben Sachen nach einander verschiedenes gesagt, sei es das andere ausführlicher, sei es auch abweichend oder widersprechend. Alles Sachliche, nämlich Grammatische, was seine Schrift enthält, sind Excerpte aus seinen Quellen, mehr nur zusammengereiht als in einander verarbeitet, obschon zum Theil doch wohl, mehr jedenfalls als in der Regel bei Charisius. Eben nur die Redaction gehört dem Diomedes selbst, denn auch die Worte sind grösstentheils nicht seine eigenen, sondern abgeschrieben, seine eigenen haben wir meist nur in den Commissuren der Excerpte, und einem aufmerksamen Leser wird es bald nicht schwer sein, so oft Diomedes selbst etwas mehr dazwischenredet (wie z. B. III p. 494, 4—8, 502, 20—28), den Ton herauszuhören, den seine praefationes angeben. Wie er abgeschrieben hat, und zugleich dass, was wir bei ihm lesen, meist mittelbar Wiederhall ans einer bis über Anf. 3 sec. hinausreichenden Zeit ist, das zeigt eine Vergleichung mit Dositheus. Die nur aus Gleichheit der Quellen herzuleitende vielfache Uebereinstimmung zwischen diesem und Diomedes ist oft eine wörtliche und auch die gebrauchten Beispiele und angeführten Stellen einschliessende. Als Probe sei eine etwas längere Stelle in der gleichlautenden doppelten Fassung, in der sie bei den beiden vorliegt, hergesetzt, wobei bei jedem der beiden alles was er, an Wörtern, Silben, Buchstaben, mehr oder anders hat, als der andere, durch cursive Schrift ausgehoben wird. Ausserdem weisen wir noch eine Reihe anderer ebenso wörtlich bei beiden wieder. kehrender Stellen nach.

Dositheus p. 393:

Septimus uero casus quatuor modis profertur, primo, cum in persona aut in re intelligitur, uelut: in Scipione militaris uirtus enituit, in monte Caucaso poenas luit Prometheus, in statua Ciceronis uictoria coniuratorum scribitur, etinterpretatur talis figura per datiuum: ἐν Σκιπίωνι, ἐν τῷ Καυκάσῳ, τῷ ἐν ᾽ανδριάντι, quae regula etiam in nominibus *secundae declinationis*, quorum ablatiuus et datiuus idem est, obseruatur *et in nominibus tertiae declinationis, quorum item ablatiuus et datiuus idem est, ueluti* ab hac securi * suaui. secundo, cum ablatiui copulati genitiuo interpret*a*ntur graeco, uelut*i* ducente dea elapsus est Aeneas ἡγουμένης τῆς θεοῦ ἐξώλισθεν Αἰνείας, incusante Cicerone uictus Catilina κατηγοροῦντος Κικέρωνος ἡττήθη Κατιλίνας, studente *S*acerdote differentia inuenta est σπουδάζοντος Σακέρδωτος ἡ διαφορὰ ηὑρέθη. tertio modo, cum hanc figuram graecam ᾽ελπίδι τοῦ δύνασθαι, προαιρέσει τοῦ ληστεύειν, σχήματι τοῦ ἐπιβουλεύειν latine dixerimus spe posse, uoluntate latrocinandi, consilio insidiandi. quarto, ueluti in illo * dicimus enim sic: nullo timore hostium castra irrupit, nulla spe *per uim* potiundi uallo fossa*que* moenia circumdat, nullis custodibus palladium ereptum est, nullis

Diomedes I p. 317 sq.:

Septimus uero casus .. profertur modis quatuor, primo, cum in persona *aut in loco* aut in re intelligitur, uelut: in Scipione militaris uirtus enituit, in monte Caucaso poenas luit Prometheus, in statua Ciceronis uictoria coniuratorum *in*scribitur, et interpretatur talis figura per datiuum: ἐν Σκιπίωνι, ἐν τῷ Καυκασίῳ ὄρει, ἐν τῷ ἀνδριάντι. quae regula etiam in nominibus, quorum ablatiuus et datiuus idem est, obseruatur, ut *ab hoc Vergilio huic Vergilio et* ab hac securi huic securi, ab hoc suaui huic suaui. secundo, cum *duo* ablatiui copulati genitiuo graeco interpre*te*ntur, uelut ducente dea elapsus est Aeneas, incusante Cicerone Catilina *con*uictus *est*, studente *s*acerdote differentia inuenta est, ἡγουμένης τῆς θεοῦ ἐξώλισθεν Αἰνείας, κατηγοροῦντος Κικέρωνος ἐλέγχθη Κατιλίνας, σπουδάζοντος ἱερέως ἡ διαφορὰ ηὑρέθη. tertio modo, cum hanc figuram graecam ἐλπίδι τοῦ δύνασθαι, προαιρέσει τοῦ ληστεύειν, σχήματι τοῦ ἐπιβουλεύειν latine dixerimus spe posse, uoluntate latrocinandi, consilio insidiandi. quarto, *ut Scaurus retulit,* cum latinum eloquium in quodam uerbo deficit, ueluti in illo ὄντος οὔσης.. dicimus enim sic: nullo timore hostium castra irrupit, nulla

insidiis palam uictus est hostis. ubique enim deficit latinus sermo, scilicet ideo quoniam duo ablatiui nominales sunt copulati. quod si unus participalis sit, non deficit latinus sermo, sed plenus est, ut supra ‘ducente dea elapsus’ et cetera, quae secundo modo exposuimus.	spe *rerum* potiundi uallo fossa moenia circumdat, nullis custodibus palladium ereptum est, nullis insidiis palam uictus est hostis. ubique enim deficit latinis sermo, scilicet ideo quoniam duo ablatiui nominales sunt copulati. quod si unus participalis sit, non deficit latinus sermo, sed plenus est, ut supra *relatum est:* ducente dea elapsus *est Aeneas* et cetera quae secundo modo exposuimus.

Noch ein Beispiel sei:

Dosith. p. 414: In praepositio significat modo id quod est ualde et uim uerbi cui praeponitur auget, ut increpuit insonuit: Vergilius: Turnus ut infractos aduerso Marte Latinos (Aen. XII,[1]) modo significat idem quod non et uim uerbi imminuit, ut inualidus. ponitur et pro eo quod est inter, ut: Penthesilea furens mediisque in milibus ardet (Aen. I,491) und so weiter bis p. 417,20.	Diom. I p. 411: In praepositio significat modo id quod est ualde et uim uerbi cui praeponitur, *ut superius diximus*, auget, ut increpuit insonuit, *ut* Vergilius: Turnus ut infractos . . . . . . modo significat idem quod non et uim uerbi imminuit *cui praeponitur*, ut inualidus *infirmus*. ponitur et pro eo quod est inter, ut Penthesilea.. mediis in milibus.. und so weiter bis p. 415, 11.

Man sieht, dass ebendaher, woher Dositheus dies hat, Diomedes es abgeschrieben hat, aus dem vorliegenden Text des Dositheus selbst jedoch schwerlich.

Vergl. ferner:

Dosith. p.	389, 8—11	mit Diom. I p.	300, 19—21, 26 sq.,
	391, 15—392, 3	„ „	301, 26—30,
	389, 13—390, 3,		
	391, 5, 390, 3—13	„ „	320, 11—13, 25—28, 31—321, 11,

Dosith. p. 390, 14—391, 4, 394, 11 sq., 396, 11—397, 3, ib. 10 —398, 10, 397, 3—8, 395, 7—9	mit Diom. I p.	322, 6—10, 14—21, 27—323, 7, ib. 12—14, 16 sq., 29—32,
396, 5 sq.	„ „	324, 10 sq.,
400, 10—12, 395, 10 sq.	„ „	325, 12—15, 25 sq.,
401, 9—16, 402, 15—20	„ „	329, 1—12, 16 sq., 330, 1—7,
412., 28—413, 2, 411, 12 sq.	„ „	408, 4—6, 8 sq.,
422—24, 4	„ „	417 sq.

Also sowohl inhaltlich als der Form, dem Ausdruck nach stammt alles, was wir zur Sache gehörendes, was wir von technischer Latinität bei Diomedes haben, namentlich auch, worauf es ankommt, was wir zuerst bei ihm lesen, aus der Zeit gegen Ende des zweiten Jahrhunderts bis in das dritte hinein. In dieser Zeit war alles dasjenige zu einem gewissen Abschluss gediehen, was an grammatischen Definitionen und Regeln, was vornehmlich an grammatischer Terminologie nicht Varro schon und noch Quintilian und Gellius nicht hatten. In dieser Zeit, der eines Appulejus und Tertullian, sind insbesondere in grösserer Fülle als früher hervorgesprossen die, wie wir sie nennen möchten, scientifischen Adjective auf -iuus, die sich wie der Wissenschaft überhaupt, so auch der Grammatik bis noch jetzt so nutzbar und fast unentbehrlich erweisen, und grade von diesen lernen wir viele zuerst durch Diomedes und seinen Zeitgenossen Charisius kennen.

Somit ist uns Diomedes für das technische Latein in seiner Schrift nicht blos nur ein nach seiner Zeit und seinem Wissen abzuschätzender Zeuge, sondern er ist uns Uebermittler einer Tradition, nicht individuales, sondern gleichsam Collectivsubject sniner Compilation. Dadurch erhält vieles oder das meiste von dem, was Diomedes, sei es allein oder mit anderen

seiner Zeit und Art, dem lateinischen Lexicon zubringt, wovon das Bemerkenswertheste hier zusammengestellt ist, ein erhöhtes sprachgeschichtliches Interesse. Man muss nur die Geister unterscheiden, Wörter z. B., wie abominosus, citipes, partipedes, bezeugt nur der individuale Diomedes des 4 sec., dagegen solche, wie adiectiuus, subiunctiuus, der Collectivdiomedes. Wir haben nun zuvörderst (A) dasjenige alphabetisch zusammengestellt, was zu der grammatischen Terminologie gehört oder mit ihr zusammenhängt, nicht blos Wörter, die wir zuerst bei Diomedes lesen (durch etwas fettere Schrift bezeichnet), sondern auch solche, die sich auch schon bei den ihm vorhergehenden Trägern der Tradition bis incl. Dositheus finden (durch Cursivschrift bezeichnet); den Wörtern, deren Bedeutung als eine veränderte erscheint, ist ein * vorgesetzt. Es wird hiermit wohl einiges Material zu einer Geschichte der grammatischen Terminologie gegeben, doch nicht ein Capitel aus derselben. Was nicht bei Diomedes vorkommt oder schon vor sec. III, suche man nicht, andererseits zum Theil auch das nicht, was nach Diomedes nicht bleibt. Wenn bei einem Worte kein Autor genannt ist, so ist anzunehmen, dass es aus Diomedes dem Lexicon bekannt, ein älterer Zeuge nicht anzuführen ist. Einige Wörter anderer Art sind, nach ihrer Form geordnet, in einer zweiten Gruppe (B) zusammengestellt.

A.

*abscisio *noue i.* apocope (Diom.) II p. 452 Keil.

*absolutus: (gradus adiectiui) praeeunte Quintil. Dosith. p. 398, Diom.[1]); — uerbi qualitas (opp. inchoatiua, frequentatiua) Diom. II p. 342 *absoluta uerborum qualitas est, quae semel uel absolute aliquid facere nos indicat, ut .. curro,* quam formam uerbi 'perfectam' Donat. ars II, 12 (al. species 'perfecta, quae est et absoluta' Prob. inst. artium p. 159, opp. imperfecta, plusquamperfecta); — adu. etiam i. generaliter D(iom.) I p. 323 *haec quanquam species sunt nominum, absolute tamen nomina dicuntur.*

[1]) Cf. * absolutio I p, 324: absolutio est elatio sine comparatione, ut fortis, comparatio elatio cum collatione ad alium, ut fortior. Ueber die Bedeutung von elatio in dieser Stelle = Ausdruck s. S(uppl. Lexic. Lat.) s. u.

absolutiuus I p. 337 (uerba in quibus nec agentis nec patientis significatio plene dinoscitur.., ut sedeo, sudo..) *quidam supina dixerunt, alii absolutiua appellauerunt, non nulli depositiua nominant*, p. 373 *pendeo absolutiuum, suspendo alium* (est) *actiuum;* — al. Charis. II p. 234 *per* (i. ualde) *praeponitur absolutiuis,.. peroptimus non dicimus;* — aduerb. Diom., Charis., ut I p. 114 *absolutiue, comparatiue, superlatiue.*

*actiuus: uerbum, genus u. significatio uerbi Dosith. p. 406. 8 al., Prob. inst. p. 156, 11 al., Sacerd. I p. 429, 28 al., D. I p. 336, 26 et 30 al., Charis. e. c. II p. 167 (actiue e. c. Charis. II p. 178, 37).

5 **adhortatiuus** (modus).

*adiectio I p. 323 *a quibusdam adiectiones dicuntur, ut magnus* (uir)... *quae a Graecis epitheta dicuntur, quae quibuscunque personis adiciuntur* (nomen adiectiuum Donat. ars II, 2 p. 374?, Macr., Prisc.).

adiectiuus I p. 336 *in praepositio plerumque derogatiua, nonnunquam adiectiua* (cf. p 412, 1).

adiunctiuus Caper ap. Charis. I p. 132 *non ut adiunctiuo* (i. e. nomini adiectiuo), *sed appellatiuo*, Sacerd., D. I p. 340 *subiunctiuus siue adiunctiuus modus*, inscr. (a. 460), Prisc.

aduerbial*iter* Dositheus (Suppl. Lex. Lat. s. u.), D. I p. 317, 33 al., Charis., ut II p. 189, 17.

10 **aequidicus** (ἰσόλεκτος).

aequiformis et S(acra) S(cript. uers.) uet.

aequipes.

affirmatiuus.

amphibreuis.

annutiuus.

*appellatio Dosith. p. 391 *alia a quibusdam appellationes dicuntur et sunt incorporalia,.. ut est pietas, iustitia..*, prorsus i. nomen (speciatim opp. nom. propr.) D. I p. 311 (participia) *quae pro appellationibus sumuntur, genitiuum admittunt, ueluti amans filii est..*, ib. inf. *omnes appellationes quae in tor terminantur,.. ueluti cupitor*, p. 336 *deducuntur inchoatiua.. ex appellationibus quoque sic: aeger aegrescit, ex igne ignescit..* al., Charis. II p. 179 *participia futuri temporis,.. cum dico 'in uerbo litura est'.. fiunt appellationes* (scil. e part liturus fieri substantiuum litura), Donat. II, 2 *nomen unius hominis, appellatio multorum.*

**appellatiuus* Dosith. p. 391 *proprium sit nomen an appellatiuum*, 390, 14, Prob. inst. p. 51, D. I p. 329 *qua-*

litas nominum bipertita est, aut enim propria sunt nomina aut appellatiua, 306 ex. al., at p. 302 *Cato nomen appellatiuum .. Julia nomen appellatiuum .. templum n. app.*, i. subst.?, ceterum i. adi. p. 403 *alia* (aduerbia) *a nomina appellatiuo, ut docilis dociliter, alia a uocabulo, ut ostium ostiatim*, nimirum sec. alios auctores aliter, Charis. II, 6 *nomina aut propria sunt aut appellatiua*, I p. 22 *appellatiua, quae feminina in a faciunt, uelut superbus superba* al., Donat. II, 2 *aut propria sunt nomina aut appellatiua.*

*articularis I p. 330 *pronomen articulare* (hic) al., Boeth., Prisc.

**articulatus* Solin., Arnob., Dos. p. 381 uox, it. D. I p. 300.

20 *auctiuus* Dos., Diom.

bibreuis.

casualis Varr., Prob., D. I p. 308 *nominum formae casuales*, Charis. II p. 237, 23 al.

*catholicum (sc. praeceptum) gramm. Vel. Long., Prob., D. I p. 306 *horum nominum .. declinatio multiplex nullo catholico continetur*, ib inf. *ab hoc catholico recedit panis*, all.

combinare III p. 475 *compositi uel combinati* (pedes), 504, cf. S(uppl. Lex. Lat,) s. u.

combinatio III p. 504, cf. S.

comminatiuus Tert., Dos. p. 423 *modo comminatiua est* (aut): *da mihi aut rapio*, D. I p. 418.

*communis: genus nominis Dos. p. 391 *commune est cui praeponitur hic et haec et hoc, ut felix*, Prob. Cath. p. 3 *excepto uno communi duum generum,.. hic et haec dies*, D. I p. 301 *genus commune.. duobus modis, sunt enim communia duum generum.., ut hic et haec.. sacerdos, item trium generum, ut hic et haec et hoc felix*[2]), Charis. I, 8; — syllaba Dos. p. 387, D. III p. 427 *aliae breues, aliae longae, aliae communes sunt*, Charis. I, 5 (sed uerbum commune iam Gell.).

complexiuus Gell. lemm., D. II p. 433 coniunctio.

*conceptio *i.* syllepsis II p. 445 al., Charis. I p. 11.

30 *concisio *i.* syncope II p. 452.

confirmatiuus et Dos. p. 422, Diom.

*coniugatio Dos. p. 430 al., Commin. ap. Charis. „II p. 175“ :de coniugationibus, quas nos ordines praediximus (p. 168 sqq.), Prob. inst. p. 158 al.,

*) Quae alii 'omnis generis' esse dixerunt, u. c. Prob. inst. p. 94.

Sacerd. I p. 435: uerba frequentatiua a cuiuscunque coniugationis uerbo uenientia primae sunt coniugationis, D. I p. 334 al., Donat. II, 12, . .

coniunctiuus: particula Tert., it. Dos. p. 423, D. I p. 418, modus (uerbi) Dos. p. 406 *coniunctiuus: cum amem, doceam*, Prob. inst. p. 156 *coniunctiuus, qui est et iunctiuus*, D. I p. 338 *subiunctiuum a coniunctiuo separant*, Charis. II p. 169 *subiunctiuus seu coniunctiuus*, Donat. II, 12 *coniunctiuus: cum legam*, . .

copulatiuus: coniunctio Dos. p. 417, Sacerd. I p. 444, D. II p. 433, Charis.

declinabilis I p. 301 *primae quatuor* (partes orationis) *declinabiles*, Prisc.

*declinatio (et -re) gramm. gener. (etiam uerbi) et Diom., ut I p. 354 *uerbi secundae coniugationis declinatio*, 337, 29 al. (355 *audio, audior . . quae declinabuntur sic: audio . . audiebam . .)*, Charis., ut II, 10 p. 169, 170.

defectiuus Tert., gramm. Prob. cath. p. 34, D. I p. 342 *defectiua* (qualitas uerborum) al., Charis. III, 2, all.

*denominatio *i.* paronomasia II p. 446.

*deponens *t. t. gramm.* Dos. p. 406, 8, Prob. inst. p. 157 *de genere siue qualitate deponenti*, Sacerd. I p. 429, D. I p. 337, Charis., Donat. II, 12 p. 383, all.

40 **depositiuus** (sup. 3).

deriuatiuus: S 1347.

derogatiuus et Charis. II p. 233 *in praep. derogatiua* στερητική, *ut improbus*.

* dictio significans partes orationis singulas Dos. p. 389, D. II p. 436 *dictio est uox articulata cum aliqua significatione* al., Charis. I, 6 (cf. et IV in. dictio *et contexta oratio et una pars eius intellegitur)*, Mar. Vict., all.

discisio (diaeresis): S 1497*.

dubitatiuus Tert., Dos. p. 423, Diom.

ecaudis (μείουρος).

enarratiuus II p. 426 *exegetice est enarratiua* al., Cl. Don. u. Verg.

expletiuus: coniunetiones Sacerd. I p. 444, D. I p. 415, Charis., Donat. II, 15, Seru., all.

extensipes (molossus).

50 *figuratio *gramm.* Gell., Arn., D. I p. 343 *eiusmodi uerborum figuratio*, Charis., ut II, 13 p. 182, atque ita figurare Dos. p. 397 *aparticipiis figurata*, D. l. l. (ex hio) *inchoatiuum figuratur hisco*, p. 385 *possum nonnulli ueterum et passiua declinatione figurarunt.*

figuratus, u.

finitiuus Quint., D. I p. 426 *horistice est finitiua, quae praecepta demonstrat*, *modus (i. indicatiuus) Dos. p. 418 al., Sacerd. I p. 435 al., D. I p. 338 al., Charis. II p. 169, III p. 262 al. (plerumque usus ea appellatione), uerbum Charis. I p. 227, al. Mar. Vict.

fistularis uersus (συρόπους).

frequentatiuus Gell., Dos. p. 406, Prob. inst. p. 158, Sacerd. I p. 431 al., D., ut I p. 315 *impero.. et frequentatiuum imperito*, p. 362, Charis. III, 5, Donat. II, 12 p. 381, all.

gerundium Prob. inst. p. 156 al., Sacerd. I p. 436 *supina amandi amando amandum. haec a quibusdam gerundia appellantur*, D. I p. 352 *modo participiali amandi, do, dum, amatum, amatu. haec gerundi sunt apud quosdam, quae Probus supina appellat* al., Donat. ars min. p. 361 *gerundia* (cod. Monac.) *uel participialia uerba sunt haec: legendi, do, dum, lectum, tu*, all.

idioma saep., ut. I p. 318 *idiomata communia omnium casuum*, 320, 1, Charis.

illatiuus App. dogm. Plat. III, coniunctiones Diom. 'ut ait Plinius', Charis. II p. 226.

illisio: S 2356*.

imitatiuus: S 2375*.

co*imperatiuus:* modus Dos. p. 406, 4, Prob. inst. p. 156, 1, Sacerd. I p. 432, 24, D. I p. 338 sqq. al., Charis. II, 12 p. 381, all.

*imperfectus: praeteritum imperfectum Dos. p. 406, Prob. inst. p. 160 al. (t. praet. specie imperfecta s. minus quam perfecta), Sacerd. I p. 432, D. I p. 335 al., Charis. II p. 169 al., Donat. II p. 384.

impersonalis: uerba Dos. p. 408 *impersonalium uerborum*, D. I p. 316 *impersonale* (est) *conuenit mihi tecum*, Charis. III, 4, genus uel significatio uerbi Sacerd. I p. 429, D. I p. 336, modus Prob. inst. p. 156, D. I p. 341 al., Charis. II p. 168, Donat. II, 12 *impersonalis.. hunc quidam modum pro genere ac significatione uerbi accipiunt, . . ut legitur . . miseret.*

impersonatiuus.

inanimalis App., Tert., D. I p. 320 *res inanimales*, Charis., Macr.

inceptiuus Diom. litera, Charis. II, 12 p. 179 *participia inceptiua, ut calescens*, Don. ad Ter.

inchoatiuus Dosith. p. 406 *qualitas uerborum.. inchoatiua, ut feruesco*, Prob. inst. p. 157, Sacerd. I p. 429, D. I p. 342 sqq. (inchoatiuam dicens qualitatem, ut ab horreo horresco, eandem mox et spe-

ciem uel modum), Charis. III, 3, Donat. II, 12 p. 381, — al. Prob. inst. p. 159 *species uerborum.. imperfecta, quae est et.. inchoatiua*, p. 160 *specie imperfecta siue.. inchoatiua.. probabam, bas, bat* al., D. I p. 336 *praeteritum imperfectum.. nonnulli inchoatiuum tempus appellauerunt*, Charis. II p. 168, 10.

*inclinatio *i.* modus (ἔγκλισις) I p. 334 *modum siue inclinationem*, p. 338.

incusatiuus I p. 312 *experior incusatiuum recipit casum*, 314, 316 al. pro accusatiuus (ut est p. 310, 6 et passim), Charis. II p. 231 (Palaemonem citans), I p. 17.

*indeclinabilis *i.* ἄπτωτος Prob. cath. p. 31 *indeclinabile hoc git*, Diom., Charis. I p. 64, 11 al., Seru.

70 *indicatiuus* Dos. p. 406 *indicatiuus, ut amo*, Prob. inst. p. 155 *indicatiuus, qui et pronuntiatiuus*, Sacerd. I p. 432 *pronuntiatiuus, quem quidam indicatiuum uel finitiuum dicunt* al., D. I p. 338 *finitiuus modus.. idem a quibusdam indicatiuus appellatus,.. ab aliis pronuntiatiuus*, Charis., ut II, 8 p. 168 et saep., Donat. II, 12 *indicadiuus, qui et pronuntiatiuus*, Don. ad Ter., all.

indignatiuus Tert., Dosith., Diom.

infinitiuus: modus uerbi (quem 'infinitum' uel perpetuum Prob. inst. p. 156, Sacerd. I p. 432 al. dicunt) Dosith. p. 406 *infinitiuus, ut amare* (qui p. 403 et pronomina dicit infinitiua, quae uulgo infinita), D. I p. 340 al. (plur. et infinitiua, ut p. 359 *infinitiua tollere.. sustulisse)*, Charis., ut II p. 165 (plur. -ua III p. 252), Donat. II, 12 *infinitiuus legere*, all.

insignificatiuus (modus, i. infinitiuus).

interrogatiuus Dosith. p. 422, Diom. (ceterum pronomen interrogatiuum, quod sciamus, non agnoscitur ante Prisc. XVII, 3,22).

iteratiuus I p. 342 *iteratiua siue frequentatiua* (uerborum qualitas), 344 al., Charis. III, 5.

literalis.

mandatiuus.

meditatiuus Dos. p. 406 *meditatiua* (qualitas uerbor.), *ut lecturio*, D. I p. 342 al., excc. gramm. Bobiens. p. 561, Don. II p. 381, Prisc.

*neutrum: uerbum, uerbi genus Dos. p. 406, Prob. inst. p. 157, 2, Sacerd. I p. 430, D. I p. 337 al., Charis. II p. 164 *neutrum, ut sedeo, curro*, Donat. II, 12 p. 383.

80 *nominalis Dos. p. 393, D. I p. 318 *duo ablatiui nominales copulati.*

*obseruatio *meton.* I p. 320 *nomini accidunt obseruationes hae, genus, numerus. figura, casus, qualitas,* II p. 429 *syllaba quae sine hac obseruatione* (i. e. mut. ante liq.) *poterat esse longa breuis efficitur* al., Charis. III in. *ad alias uerborum obseruationes ordine ueniamus,* II p. 178, 34 al., Plin. citans I p. 122.

optatiuum quendam modum a coniunctiuo discernere sibi uisi Dos., ut p. 421, Prob. inst. p. 156, Sacerd. I p. 432, Diom., Charis., Donat. II p. 381 *optatiuus utinam legerem, coniunctiuus cum legam,* all.

ordinatiuus Tert., Dos., Diom.

participialis I p. 318 *si unus eorum* (ablatiuorum copulatorum) *participialis est* (ut in: ducente dea), p. 342 *modus,* ib. *cum sint participiis similia, participialia dicuntur, nec tamen participia sunt, ut legendi, do, dum, lectum, tu,* Charis., Prisc., sed adu. Fest. Cf. 53, 76, 62, 64, — 100 sq.

passiuus App., *genus uerbi Dos. p. 406 al., Prob. inst. p. 156 al., Sacerd. I p. 434 al., D. I p. 315 *passiua significatione,* p. 336 *genera uerborum actiua et passiua* al., Charis., Don. II p. 383 (adu. passiue e. c. Charis. II p. 178 *actiue uel passiue aliquid significans).*

percontatiuus „I p. 338“ modus, Don. ad Ter.

*perfectum: (tempus uerbi) praeteritum perfectum Dos. p. 406; Prob. inst. p. 160 (tempus praeteritum specie perfecta) al., Sacerd. I p. 432, D. I p. 335 al.; Charis. II p. 169 al., Donat. II p. 384.

plusquamperfectum, praeteritum Dos. p. 406, Prob. l. l. (praet. specie plusquamperfecta s. recordatiua) al., Sacerd. l. l., D. I p. 388, 16 al., Charis. III p. 250 al., Donat. l. l.

*positio *gramm. i.* θέμα Prob. inst. p. 73, D. saep., ut I p. 302 *nominatiuum casum esse noluerunt, quoniam quidem sit positio nominis uel recta nominatio uel declinationis regula* (it. Charis II p. 154), p. 386 *fero . . positionem quidem habet competentem analogiae, quoniam in o effertur,* II p. 434 *labor est* (et) *nomen et uerbi prima positio,* Charis. II, 13 *aduerbia aut sunt suae positionis aut ab aliis transeunt: a se nascuntur, ut heri . ., ab aliis transeunt, ut doctus docte* (sed ‘p. syllabae’ praeierat Quint., positio i. thesis metr. Acil. Fortunat. p. 281).

90 **positiuus:* gradus Prob. inst. p. 56 sqq., D. I p. 324 *positiuus . . comparatiuus superlatiuus,* Charis. II p. 156, Donat. II, 3, Seru., all.

*positura *i.* interpunctio „II p. 437“, Donat. I, 4, all.

praepositiuus I p. 329 *aut praepositiua sunt* (pronomina), *ut quis, quantus, aut subiunctiua, ut is, tantus*, p. 330, coniunctio „415“, Charis. I p. 91, 6, Donat. II, 15, postt.

praesens (tempus uerbi) Dos. p. 406 *praesens, praeteritum imperfectum, praet. perfectum* . ., Prob. cath. p. 33 *modo imperatiuo tempore praesenti* al., Sacerd. I p. 432, 10 al., D. I p. 335 *instans, quod et praesens*, p. 351 *amo* . . *modi indicatiui temporis praesentis* al. (p. 354 *doceo* . . *temporis instantis personae primae*, et ita quoque saep.), Charis. II p. 168 *tempora sunt tria, praesens ut lego* . . al. (l. l. inf. *tempora sunt tria, instans* . . *ut scribo*, III p. 263 *instans, quod et praesens*), Donat. II p. 384.

promissiuus Prob. inst. p. 156 *promissiuus* (modus), *quod est et futurum tempus modi indicatiui*, Sacerd. I p. 432 *futurum* . . *modum dicunt promissiuum*, D. I p. 352 *quidam putant hunc modum esse promissiuum tempore tantum futuro*, 347, 39 al. (ipse tamen p. 347, l. 11 *futuro tempore pronuntiatiuo modo* . . *laudabo* et ita al.), Charis. II p. 168, 2 *promissiuus* (modus), Don. II p. 381 : promissiuus, est 'legam', sed hunc nos modum non accipimus. Cf. comm. ad Don. Seru. p. 412, [Serg.] p. 503, 549 al.

pronuntiatiuus Prob. inst. p. 155, Sacerd. I p. 432, D. I p. 347, 5 al., Don. II, 12: sup. 70.

ratiocinatiuus: coniunctiones Dosith. p. 417, Diom. p. 416, Charis.

recordatiuus Prob. inst. p. 172 *specie plusquamperfecta siue recordatiua*, Sacerd., D. I p. 352 *tempore praeterito plusquamperfecto specie recordatiua amaueram*, Charis. II p. 168, 176, Mart. Cap., Cassiod.

relatiuus I p. 331 *pronomen articulare subiunctiuum uel relatiuum* . . *is*, p. 416 *aliae* (coniunctiones) *ad aliquid relatiuae, ut ait idem Plinius*, . . *magis, potius* (it. Charis. II p. 225), p. 395 *relatiua species uerbi* . . *cum ad eum sermonem sequentia referuntur* (modo nimirum subiunctiuo constructa), *quo dependet sequens* (e. c. nescio, quid facias, non: quid facis), postt. (cf. S. s. u.).

*scansio (uersuum) Diom., Don. u. Verg., Sen.

[100] **semiquinaria** (πενθημιμερής) Diom., Prisc.

semiseptenaria (ἑφθημ.) Diom., Prisc.

separatiuus Dosith. p. 423, Diom., Prisc.

subdistinctio, subdistinguere.

subiunctiuus: pronomen I p. 329 *praepositiua ut: quis fecit?, subiunctiua uel quae responsi uim habent, iste fecit, item quantus ille est, tantus ille est*, 331, 5, praepositiones I p. 409 *praepositiuae, ut sine, subiunctiuae, ut tenus*, modus (ὑποζευκτική) I p. 338 (sup. nr. 33) et saep., Charis. II p. 169, 174, 8, 9, al., Prisc.

submedius Diom. distinctio, Boeth.

*superferre D. I p. 325 *eum quem superferimus fortissimum ceterorum dicimus,* [Serg.] in Don.

superlatiuus Dos. p. 398, Prob. inst. p. 56 al., Diom., Charis., Donat. II, 3, all.

*supinum: Sacerd. I p. 436 *impersonalia siue supina* (declinationis actiuae) *amandi amando amandum,* 437 *impersonalia siue supina* (decl. passiuae) *amatu amatum* al., D. I p. 352 (sup. in 55), 354, 17, Charis. II p. 169 *supina uel aduerbia* (Plin. ap. eund. p. 187) *amandi, do, dum,* 170 al., 175 *uerba* (an: uerbi) *supina sunt haec, docendi, do, dum, doctum, tu;* — uerba supina D. I p. 337 (sup. in 3), Seru. comm. in Don. p. 437 *gaudeo et audeo a plerisque neutropassiua, ab aliis anomala, ab aliis supina uerba dicuntur.*

transfictio (metaplasmus).

[110] **transgressiuus** I p. 342 (qualitas uerborum), 346.

transnominatio Diom., Donat.

tribreuis (tribrachys): cf. 14, 21, 114.

*uerbalis Dos. p. 396, D. I p. 324 ῥηματικά. *non absurde uerbalia dixerimus, ut dico dictio,* Charis. II p. 155.

ultimibreuis: S. s. u.

uortumnius (molossus).

usurpatiuus I p. 395 *usurpatiua species* (uerbi) *est huiusmodi, cum dicimus legendo proficit, id est dum legit .. his enim fere casibus usurpatur, dicta, quod usu exerceri quod hoc pacto eloquitur demonstrat.* Cf. 3, 5, 7, 8, 13, 15, 20, 40, 41, 42, 47, 63, 68, 73, 75, 77, 86, 92, 104, 110, 4, 17, 26, 28, 31, 33, 34, 37, 45, 48, 52, 54, 57, 59, 60, 63, 66, 70, 71, 72, 74, 78, 82, 83, 85, 90, 94, 95, 96, 97, 98, 102, 107.

Was wir sonst noch bei Diomedes in lexicalischer Hinsicht ausser dem schon oben Vorgebrachten bemerkenswerth gefunden haben, ist ungefähr Folgendes:

B.

adiuuatio. *arctatio* Commod. (S. s. u.), D. II p. 438 *ne confundantur, quae cola et tricola ponuntur .. uel certe cum quadam*

artatione sermonis quae ἐμφατικῶς *a poetis congeruntur.* **discriminatio**. [120]*exquisitio:* inf. 126 (cf. S. s. u.). recorrectio Dos., Diom. Cf. 25, 44, 58, 103, 109.

mictus. Cf. 51.

solutrix.

notamen Dos. p. 390 *nomen dicitur.. quasi notamen sublata media syllaba per syncopen,* eademque D. „I p. 320“ [Serg.] comm. in Donat. ‘nomen dictum quasi notamen’. *temperamentum *abus.* II p. 436 *aut senis temperamentum aut iuuenis proteruitas.*

glossula II p. 426 *enarratio est.. exquisitio per quam uniuscuiusque rei qualitatem poeticis glossulis exsoluimus,* schol. Pers., gloss. **rhythmulus.**

abominosus III p. 476. — **sonores** (uersus). — [130]*sarranus III p. 492 *tibiis paribus aut imparibus aut sarranis,* Donat., Seru.

in-leuigatus. in-scriptilis. per-planus. Cf. 105.

citipes III p. 476. **triformiter.** Cf. 12, 49, 10, 11, 14, 21, 46, 112, 114.

afflictim. copulatim. *deditim* Dos. p. 412, Diom., Charis. **geminatim.** [140]**prolatatim. regulatim. rotatim** III p. 477 al. — **uacillanter:** S. s. u.

feminatus II p. 471 *quid durum, quid feminatum sit,* -re Coel. Aur. **longiare:** S. s. u.

com-perire I p. 372. *asserere i. affirmare, wie recc. öft., doch so, dass es auch mit geltend machen (also fast: beanspruchen, uindicare) übersetzt werden kann II p. 464 (compositionem) *tametsi.. ad oratorias uirtutes pertinere artium rhetoricarum praeceptores asseruut,.. tamen.. huic* (arti grammaticae) *etiam applicare.. non absurdum putaui,* mehr noch I p. 340 *asseritur tamen ratione, ut non immerito inserta haec tempora uideantur* (und so p. 335 Homerus *patrii sermonis assertor),* dagegen schon mehr der späteren Katachrese entsprechend I p. 321 *nominum ordinatio, sicut Arruntius Claudius asserit, a Graecis tracta demonstratur,* II p. 439.

II.

De latinitate scriptorum quorundam seculi quarti et ineuntis quinti p. C. minorum.

Obseruationes

II.

Orosius*).

διακρίνειν τὰ πνεύματα.

Orosium presbyterum Hispanum extremis imp. Honorii temporibus instinctu B. Augustini ad refellendos paganos praesentem imperii ruinam christiano cultui imputantes septem suos libros historiarum siue, ut rectius inscribuntur, miseriarum mundi conscripsisse, continuarum humani generis a principio miseriarum contextum ex historiae temporis acti, si ipsi credis, annalium fastis, re uera autem propatulis fere quibusdam breuiariis (ut Justin., Eutr.) collectum, — id quidem omnibus est notum philologis, praefatione explicatiori hic opus non esse haud ignoro. Enimuero opus ipsum auctoritate, qua per medium aeuum celebrabatur, iampridem exutum pauci nunc attingunt, nedum perlegunt. At me nec relegere taeduit Orosii historias (apologeticum enim de libertate arbitrii copia non fuit relegendi), non equidem quo magni id aestimem, quod ad cognitionem rerum ab indocto breuiatorum breuiatore potest addisci (aliquantillum tamen potest, si condite subaudiens scruteris), sed ut decerperem profutura cognitioni latinitatis temporum. Nimirum ut percognoscatur lingua, omnes intente sunt audiendae deinceps uiuentis dum linguae uoces. Linguae enim, quae animae nationis est

---

*) Specimen I, ad usum Gaudentii, Paulini Mediolanensis, auctoris Zacchaei et Apollonii Consultationum, Bachiarii, Victricii, Seueri Maioricensis, Euagrii pertinens, prodiit in Zeitschrift für österreichische Gymnasien 1881, p. 481—99.

uis quaedam congenita uiuax, cum exsistentia eius sit in actu, cognitio est ex historia, ut populi, ut hominis cuiusque, quem nec adulescentem penitus intellexeris, nisi noueris et senem. Ortus linguae cuiusque ut omnis uitae initia, tenebrae obuoluunt non intentabiles quidem scientiae, at nunquam plane discutiendae. Sed uita patet per aetates necessitate genitali aequo inter se iure succiduas decurrens et quasi ipsa se explicans profectu perpetuo compensante ex parte etiam detritum, ut iuuentae florem opes maturitatis, usque dum una cum natione sua tamquam corpore dispereat more flammae etiam lingua, nisi uero cum ipsa in nouas discreuerit formas, ut latinam linguam reuixisse scimus in latinianas. Nec Tullianus sermo solus est latinus, et quidquid quocumque tempore consuetudinis fuit Latinorum scilicet natiuorum, bene latinum aut est aut saltem tempore suo fuit. Nam singulorum profecto saepe aberrauit licentiosa temeritas, sed omnibus temporibus. Ergo, ut diximus, omnium demum temporum linguae monumentis omnibus diligenter et accurate excussis et examinatis constabit linguae latinae scientia perfecta ac uera, hoc est pro rei natura ac ratione scientia historialis. Non sane id potest quisquam praestare unus, conficietur uero concursu studiosorum, cum tandem discussa fuerit praesumpta opinionum nebula, at iuuat interim cum paucis adhuc collaboratoribus passim depasci ac deflorare paene ἀκήρατον ἔτι λειμῶνα.

Denique sedulo et quantum potui in legendis excerpendisque libris Orosii id egi, ut rite discernerem spiritus, ipsius uidelicet Orosii hoc est seculi V in. uocem a uocibus antiquorum illo, quos secutus est auctores, quorum ille nimirum saepenumero totos locos transcripsit (cf. e. c. III, 16 p. 181—4 Hauercamp. cum Justin. XI, 5—12), partim non mutatos totidem uerbis, plerumque tamen accommodatos aequalium auribus atque ex parte translatos tamquam in aliam linguam ex eloquendi genere tum obsoleto in modernum, cuiusmodi de multis quaedam infra inuenies per occasionem annotata. Sane quandoque, ut erat homo non illiteratus, colorem quendam dictioni suae mutuatus est ab antiquorum aliquo, ut Vergilio (e. c. II, 6 cl. Aen. VIII, 635), cuius aliquoties etiam uersus interseruit integros, ut hist. II, 5: Aen. II, 368 sq., IV pr(aef.) A. I, 203, IV, 15: A. VII, 738, V, 2: A. I, 540 sq., VI, 1: A. II, 351 sq., VI, 15: A.

III, 452 et Georg. II, 193, VII, 5: A. I, 296 sqq. (Lucani VI, 1 apponit I, u. 337, Claudiani, quem non nominatum dicit 'poetam eximium, sed paganum peruicacissimum' VII, 35 citat III cons. Honor. 96—98). Libro Moerneri de Orosii uita eiusque historiarum libris uti non potui, sed nec debui pro mei consilii ratione.

Igitur relegens Orosii libros historiarum (assumpto, quod ad manum fuit, opusculo commonitorio ad Augustinum) uoces dictionesque, quas animaduertebam recentioris potissimum aetatis, ut ita loquar, proprias uocabularii, excerpsi notabiliores, et earum quidem separatim eas, quas etiam apud Hieronymum vel certe Rufinum exstare retuli in libello inscripto De latinitate B. Hieronymi obseruationes ad nominum uerborumque usum pertinentes (H), infra digessi. Voces, quae apud quarti demum seculi scriptores emergunt, literarum formis discriminari curaui *obliquis*[1]).

1. * agnitio Erkenntnis (Oros. hist.) VII, 41 al., auct. interpr. Orig. in Matth. 70, * apparitio *al.* ἐπιφάνεια (H. p. 11) VI, 20 *apparitionem siue manifestationem dominici sacramenti*, *compunctio* pr. VII, 8 *minutissimorum ictuum crebris compunctionibus,* trnsl. (H p. 10) et inc. comm. in Os(eam) II ad 5, 3 al., * conditio II, 2 *usque ad conditionem urbis factam a Romulo,* VII, 2 in. al., * congressio q. conflictus VI, 15 *prima congressione equitatus Pompeii pulsus*, II, 4, III, 6 al., contritio VII, 27, *desolatio* I, 9 *pestes plurimas paene usque ad desolationem exaestuauisse* al., * deuotio (H p. 174) VII, 27, inc. in Os. II ad 4, 15 al., intpr. in Matth. 92, * diffusio *pr.* I, 3 *propter terrarum infecundam diffusionem*, V, 2, [10] dilaceratio VI, 12 Sullana, VII, 22 al., dilatatio VI, 14, discretio VII, 39 al., inc. in Os. II ad 6, 1—3 al., * insultatio transl. VII, 34, iussio VI, 1 p. 370 Haverc., inc. in Os. III ad 11,10 sq., *manifestatio* VI, 20 (sup. 2), S. S. ap. Hilar., Aug., intpr. in Matth. 8, 15 al., opitulatio

---

[1]) Ceterum compendiis scribendi siglisque ex parte usus eisdem, quibus in aliis nostris, quae huic inserta sunt uolumini. Locis Orosii adiunximus fere quosdam eorum quos habebamus enotatos a) e commentariis in prophetas minores tres Oseam, Amos, Joel, Rufino olim adscriptis false, et b) ex anonymi interpretatione commentarii Origenis in Euang. Matthaei, quam qui legerit non dubitabit, quin plenius ueraciusque repraesentet Origenem, quam quaeuis translatio Rufini. Cf. Epimetrum.

V, 18, perditio VII, 27 ex al., inc. in Os. III ad 13, 9 sqq. al., interpr. in Matth. 72 p. 384 Lommatzsch al., persecutio VI, 22 *persecutiones christianorum* al., interpr. in Matth. 39 al., * praesumptio VI, 12 *hinc illa tam frequens contra uetita praesumptio inuadebatur,* IV, 6 *propter praesumptionem impietatemque ipsorum irato Deo,* V, 6, VII, 17, 37 (cf. inf. 150), * religio VII, 8 *luit Roma caedibus principum . . recentes christianae religionis iniurias,* II, 8 *cunctam Aegypti religionem abominatus,* VII, 14 al., inc. in Os. II ad 4, 15 al., *reparatio* IV, 16 *desperata Romani status reparatione* al., inc. in Os. II ad 9, 13 sq., intpr. in Matth. 145, * scrutatio transl. Gell., Hier. „in Eus. chron. pr. 2", Aug., VI, 1 *hucusque humana scrutatio etsi cum labore potuit* al., * subiectio *transl.* I pr. p. 2, intpr. in Matth. 8 s. f., *subuersio* VII, 27 *in subuersionem Romani orbis* al., *transmigratio* III, 7, unio common. 2, assumptio comm. 3, cf. H p. 22, sciscitatio Petr., VI., 11 s. f., tuitio Cic. s., III, 21 'redire ad tuitionem suorum' al. (cf. Georg. Lex. s. u.); — * status II, 51 *quasi nouam uitae institutionem nouamque felicitatem status sui informantes,* VI, 1 *adsumpto pauperrimi status pastore,* V, 17 *status imperii Romani conseruatus,* III, 1, IV, 16 bis, III, 8 *Samniticum bellum ancipiti statu gestum* al.; — * armatura meton. VI, 15 *leuium armaturarum magna copia,* creatura q. creatio I, 1 hominum, meton. VI, 1 p. 370 al., * pressura I, 16, inc. in Os. III ad 10, 11 sq.; — * acceptor VII, 33 personarum, contradictor III, 1 pacis, *incentor* V, 19 ciuilis belli, 20, VI, 11 al., persecutor VII, 8,28 al. (cf. nr. 18), inc. in Joel 3,17 sq., intpr. in Mtth. 78 s. f., protector spec. VIII, 5 *Caligula . . à suis protectoribus* (i. satellitibus) *occisus,* seductor VI, 1 p. 370, inc. in Os. II ad 6, 7, intpr. in Matth. 41, transgressor *al.* VII, 7 (Nero) *Caligulae erga omnia uitia sectator, imo transgressor,* depulsor Cic., I, 21, institutor Sen., II, 4 *militaris rei*; — cautela II, 10; — animositas II, 17 *discordiae animositatesque praeteritae,* V, 19, *conuertibilitas* 3* (h. e. Nachtr. zu Beitr. z. lat. Lexicogr.) p. 19, * gentilitas I, 16 *caeca,* incredulitas VII, 39, intpr. in Matth. 27, atque ita * credulitas IV, 17, inc. in Os. I ad 1, 2 sqq., natiuitas VI, 15 Christi, intpr. in Matth. 6 Abrahami al., numerositas IV, 5 *numerositates miseriarum* al., prolixitas IV, 12, trinitas common. 2, qualitas et quantitas VII, 3; — inquietudo III, 18 in., IV, 18 p. 266, V, 1 al., teneritudo V, 11 'folia ar-

borum cum teneritudine ramorum', it. inc. in Am(os) II ad 8, 1—3, * uirtutes i. miracula VI, 1 *operantem uirtutes*, III, 14 al.; — abominamentum II, 5 *maxima omnium malorum abominamenta fames et pestilentia*, II, 16 al., modulamen VII, 39, obligamentum IV, 13, munimen II, 17 'Piraeei ducentia in urbem munimina', IV, 20, tutamen VI, 20; — * circumstantia VII, 38 *sub hac necessitatis circumstantia* al., * iniuria VII, 33 *fame et iniuriis adacti* et saep., omnipotentia VII, 1, praescientia VII, 1 p. 369 al., intpr. in Matth. 92, sufficientia IV, 1, 6 — refrigerium pr. V, 15, p. 324; — feralis, ut VII, 21 *ad persequendos christianos feralia edicta*, intpr. in Matth. 82 'de hominibus feralibus et ualde malis' al., fiducialiter VII, 2, ib. 35 (adi. arbitr. lib.: De-Vit.), saepe intpr. in Matth., ut 138 'fiducialiter in manus Dei commendare . . spiritum suum', localis I, 2 *locales gentium singularum miserias*, I, 1 s. f., secularis VII, 33 *dimissa secularium rerum multimoda actione* al. (cf. inf. 88), specialiter saep., etiam i. praecipue, ut V, 5 *ut . . conspecto Hispano specialiter hoste uinci se paene prius crederet quam uideri*, VII, 27, it. generaliter, ut VII, 39 (utrumque et intpr. in Matth., ut 6 p. 187, sp. et inc. in Joel, 1, 13 sq.), poenalis Plin., VI, 11 'sine ullo poenali terrore', adu. VII, 26; — calumniosus VII, 15 s. f., Rufin. ap. Hier. ep. 80, 3, Aug., *dedecorosus* III, 23 *dedecorossissima proditione;* — spontaneus VI, 20 *in qua* (urbe) *spontaneum fluxisset oleum*, inc. in Os. II ad 4, 15 al., ultroneus VII, 6 *ultronea clementia*, * paganus *pro* gentilis eccl. (quod est e. c. VII, 33 p. 553, cf. sup. 47) I pr. p. 3 *qui alieni a ciuitate Dei ex locorum agrestium compitis et pagis pagani uocantur*, VI, 1, VII, 27, 28 al., femineus (p. A. rar., recc.) II, 10 *in uiro feminea cautela*, IV, 23 al.; — * dominicus eccl., ut VI, 20, intpr. in Matth. 82, * modicus (H p. 79) II, 12 *suspenso ad modicum* (i. ad paruum: parumper) *bello;* — * accola pro incola VII, 12 *Salaminam urbem interfectis omnibus accolis deleuerunt*, incongruus III, 4, intpr. in Matth. 103, * cerebrum al. κρανίον V, 9 *ictu clauae cerebro impactae*, iugiter VII, 15 al., inc. in Os., ut II ad 7, 13 sqq. (iugis VII, 22 'illa super solitum iugi et graui pestilentia' al., inc. in Am. I ad 1, 6 sqq.), * seculum eccl., ut VII, 41 (uid. inf. 4 s. datiu.), intpr. in Matth. 39, offendiculum VII, 6, — contemptibilis II, 11, inc. in Os. II ad 4, 16, intpr. in Matth. 50, incessabilis II, 4 *incessabilia certamina*, 13, I,

4, 8, IV, 12, VII, 1 et saep., it. incessabili*ter* I, 2 s. f., VII, 4 s. f. al., ineuitabiliter VI, 5 (euitabilis I, 10, Ou., Sen.), inextricabilis saepe ut V, 11 'tanta uis inextricabilis mali', V, 17; — (participia nominaliter usurpata ac declinata) competens Gell., App., ICti, VI, 17 *competens semini* (i. e. dentibus serpentis) *seges*, *incircumscriptus* VI, 18 *ne latius incircumscripta caedes ageretur*, incunctanter VII, 34 al., indesinenter VI, 16, licite V, 20, [100] sparsim III, 6 *sparsim fugientes grauiter trucidati sunt*, VII, 33, inc. in Os. I ad 4, 6, indebitus VII, 27 'cupidus praedae indebitae', inordinatus IV, 16 'immaturae inordinataeque militiae'; — aequanimiter IV, 5, multimodus VII, 1 *multimodis argumentis* al. (cf. adu. omnimodis III, 21), quatriduanus (Subrel. p. 17 *) II, 8 religio, reclinis p, Vop., V, 18 *saxis reclines;* impiissimus V, 1 s. f., cf. Ztschr. f. österr. Gymn. Jahrg. 1880 p. 886; — * alius pro alter, ut V, 10 *pridie pro contione . . contestatum . . alio die mane exanimem in cubiculo suo repertum*, VII, 37 (quid uterque agere conatus sit, exitus docuit,) *cum alius sibi, alius filio suo affectans regale fastigium . . barbaras gentes ille immisit, hic fouit*, common. 3, cf. inc. in Os. II ad 4, 15, aliquanti pro aliquot III, 13 *aliquantae urbes Atheniensibus sese coniunxere*, V, 1, 18, VI, 6, VII, 4 bis, ib. 39 et 40, common. 1, cf. Eutr. IV, 27 'aliquanta oppida cepit', inc. in Os. III ad 13, 13 sq., rarius autem Oros. quanti pro quot, ut V, 9 *quanti periere uicti, tantum perdidere uictores,* tanti pro tot, ut V, 22 *in tantis Romani imperii prouinciis,* cum e diverso se habeat usus Hieronymi H p. 85, [112] alteruter i. pron. reciproci I, 21 *ut uelut uicti se ab alterutro subtraherent*, I, 1, III, 1, etiam aduerbialiter, sicuti Hier., alterutrum III, 23 *quos reges . . de eripiendis alterutrum regnis concurrere*, et sic etiam intpr. in Matth. 63 'sequuntur se ipsas alterutrum virtutes, . . ita ut qui unam habuerit omnes habeat', 12, 33, anterior (H p. 164) III, 13, * ecclesia Kirche VII, 8 al., hic pro is VI, 2 *multi ibi ex his quos Sulla proscripserat interempti sunt*, VI, 8 p. 393 ex., VI, 15 ob hoc, quod . . al., ac proinde abhinc quasi pro abinde et, magis consuete, adhuc pro ad id (temp.) III, 16 *translato mox abhinc bello*, IV, 4 *sequenti abhinc* (h. e. post supradictum annum 477 u. c.) *anno Sempronius consul aduersus Picentes duxit exercitum*, III, 22, ib. 23, — V, 18 *cum adhuc* (i. etiamtum) *occultam defectionem meditarentur*, ib. 23, ib. 24 *Iugurthinum*

bellum nondum adhuc ab Africo (uento) *detonuerat*, VI, 5, VII, 6 *uixdum adhuc*, cf. intpr. in Matth. 95 'adhuc enim nondum amouerat ab oculis discipulorum suorum grauamen impositum' (cf. ad H p. 155 praeterea: raro unquam Oros. IV, 5 'quae raro unquam nisi sceleribus aut incipiunt aut terminantur', deinde tum VII, 2 p. 453, tum deinde VII, 28, ib. 9 p. 482, ib. 39, comm. 3, Vict. Caes. 11, 2 posthac deinceps, — Oros. VII, 29 aetate grandaeuum, cf. Vict. Caes. 13, 10 grandaeua aetate), iste pro hic I pr. p. 5 *ista* (religione) *illucescente illam* (mortem) *constupuisse, illam concludi, cum ista iam praeualet, illam penitus nullam futuram, cum haec sola regnabit*, II, 14 *de diuturnitate uel illius calamitatis, qua pressa est, uel istius e contrario, qua fruitur, pacis*, I, 21 p. 84, II, 2 p. 88, 18 p. 139, IV, 1 p. 212, VII, 36 p. 564 al., ipse quoque pro: et ipse III, 23 (Perdiccas) *amissis copiis ipse quoque interfectus est*, II, 12, III, 1 p. 149 et 12 p. 174 al., cf. Eutr. VI, 22, VII, 9,
120 * medius VI, 7 *paucitatem uix mediae* (i. dimidiae) *legionis despectui habentes*, * palatium appell. VII, 37 in., paruissimus (H p. 178) VI, 3 *paruissima suorum manu magnum hostium numerum occidit*, II, 18, VII, 27 al., Phoenix pro Phoenice (terra), uti Hier. semper loquitur, e. c. ep. 114, 1 'Phoenicis Galilaeaeque uastitas', Oros. quoque III, 7 *Phoenicis prouinciae*, * pignora pro filii I, 12 *Medeae pignorum paruulorum caede gaudentis*, * populus Gemeine VII, 33 *aduersus ecclesias catholicas et rectae fidei populos*, * proelium i. bellum I, 7, 17, II, 6 p. 103 al., et saepius etiam e contrario bellum pro proelio singulari, ut III, 13 *quam pugnam* (Chaeron.) *longe omnibus anterioribus bellis atrociorem fuisse*, VI, 16 *aduersus Pompeios duos . . multa bella et uaria sorte gessit; ultimum bellum apud Mundam gestum est, et quidem eo die hoc bellum gestum est, quo Pompeius pater ab urbe bellum gesturus aufugerat*, II, 8, ib. 11 p. 117, III, 1, ib. 18 p. 187, IV, 6 p. 229, VI, 15 p. 420, VII, 29 p. 544 al., quisque positiuo iunctum (Z.f.ö.G. 1881 p. 483 ann.) I, 1 ex. *studiosi quique*, VI, 17 *singulas quasque gentes* al., inc. in Os. II ad 7, 3 sqq. uulgares quique, in Am. I ad 5, 10 sq. et 13 al., cf. Hier. adu. Rufin. III, 36 'noxia quaeque detruncans', in Isai. I ad 2, 15 'iuxta leges tropologiae singula quaeque percurram' al., — octodecim I, 20 *per annos octodecim*, VI, 7, decem et octo V, 18 al., octauus decimus VII, 18, decem et nouem VII, 12 al., nonus decimus VII, 18, triginta et

octo VI, 8, intpr. in Matth. 115 decem et octo annis, Vict. Caes. 16, 12 anno octauo decimoque, 42, 15, Vict. epit. 39, 7 sexaginta octo, 16, 1 al., cf. HA p. 88, H p. 89 (multiplicatiua aduerbia pro ordinalibus Oros. habet VI, 21 *Caesare sexies* (pro: sextum) *et bis* (i. iterum) *M. Agrippa consulibus*, ib. 20, reg. autem V, 17 *Marius sextum consul*); — 130 * causari (Z. f. ö. G. 1880 p. 882) II, 6 s. f. (inf. 285) al., inc. in Am. I ad 2, 1 sqq., cf. intpr. in Matth. 13, * operari, ut VI, 1, inc. in Joel 3, 17 sq. iustitiam, id. al., intpr. in Matth. 43, zelare I pr. *his quos amant zelant*, * mancipare IV, 16 'homines quicunque sceleribus ac debitis obnoxii essent impunitate promissa militiae mancipauit', intpr. in Os. III ad 13, 13 'profanitatem, cui decem tribus toto se studio manciparunt' al., * sublimare VII, 32 'plurimos interfectos ad coronam martyris sublimauit', inc. in Os. III ad 14, 9; — castrametari V, 24 *priusquam ad caput Silari fluminis costrametantem aggrederetur* al., paruipendere V, 1 *neque paruipendenda sunt tot bella seruilia socialia*, VII, 38 al.; — *coaptare* VII, 26 *fortuitas temporum mutationes christionorum ultionibus coaptantem*, deargentare 3, 22 *deargentatis armis ac uestibus* al., *dehonorare* II, 2 *Babylon eo anno sub Arbato praefecto dehonorata est*, 140 * deputare IV, 21 *in Macedoniam sorte deputatus* (Scipio), digladiari III, 23 *Neoptolemus et Eumenes cruentissimo inter se proelio digladiati sunt*, * dirigere q. mittere IV, 6 *Amilcarem ad perscrutandos Alexandri actus direxerunt* (Justin. 21, 6: mittunt ad speculandos eius animos), inc. in Os. III ad 10, 5 sqq., al. IV, 6 inf. *cum omnia in quae direxisset prosterneret*, impetere V, 15 *circumcursantium et impetentium equitum*, * insinuare III, 15 *ista insinuata memoriae nostrae*, insolescere V, 9 *pereundum dominis erat, nisi insolescentibus seruis ferro obuiam iretur*, *obuiare* III, 13 *reuertenti Philippo Triballi bello obuiant*, IV, 23, inc. in Am. I ad 5, 4 sqq., pertransire III, 13, inc. in Am. II ad 8, 1—3 al., intpr. in Matth. 54, perurgere III, 23 *cum, ut Eumenem de insperato opprimat, perurget*, * praedestinare VII, 1 s. f. al., 150 * praesumere II, 4 *Sabinorum feminas tam inhoneste praesumpsit quam nefarie defendit*, al. 13 *inter cetera quae insolentissime praesumebant*, protestari III, 7, * recolere II, 3 *recolant mecum maiorum suorum tempora* al., cf. inc. in Os. III ad 11, 3, * reuoluere V, 5 *illud solum reuoluo, quanta fuerit timoris amentia*, III, 20, ib. 23 in., subintellegere common. 2, subiugare

II, 12 *subiugatos hostes*, inc. in Os. III ad 12, 11 al.; — * censeri nomine III, 20 *quolibet gesta talia nomine censeantur*, * haberi (H p. 144) IV, 18 *ubi . . copiae auri magnae habebantur*, al. II, 4 *regnum habita in ciues crudelitate detentum*, * merere q. impetrare VI, 21 ex. *Parthi firmum foedus fideli supplicatione meruerunt;* — * aliquando pro unquam I, 12 *nequaquam tam densam aliquando siluam praetergredi possem nisi . .*, cf. Hier. in Is. II ad 4, 5 'ut nec in prosperis nec in aduersis aliquando turbentur', [160] * altrinsecus (cf. Spicil. p. 264) II, 4 *diu altrinsecus spe incerta, certa clade*, Hier. in Iouinian. I. 8 'ubi proprietas singulorum est, ibi altrinsecus diuersitas', cf. forinsecus II, 4 *uirtutes forinsecus emicantes*, ib. 13, Hier. in Ezech. XIV ad 47, 1 sqq. 'cum me duxisset per portam forinsecus ad uiam' al., coelitus VII, 35 s. f., inc. in Os. III ad 10, 11 sq., fortassis (cf. Scrut. p. 71, H p. 156) V, 22 *si fortassis exsisteret uel grauis pugna uel cruenta uictoria*, hodieque VII, 32 *eorum* (Burgundionum) *esse praeualidam . . manum Galliae hodieque testes sunt* al,, Hier. adu. Vigilant. 11 al., * modo *pro* nunc III, 20 *inuenientur et modo plurimi, qui haec laudanda censeant*, VII, 40 *de quibus ipsos quoque modo poenitet*, I, 16, Hier. in Eccl. 3 p. 408 Vall. 'tempus proelii modo non agentibus eis poenitentiam, et tempus pacis in futuro, quando intrante plenitudine gentium omnis Israel saluus erit', ep. 17, 3 al., Rufin. e. c. Orig. in Ps. 38 hom. 1, 5, necdum pro nondum VII, 1 *an haec necdum idonea imperio uidebatur?*, cf. H p. 156 et inc. in Os. II ad 5, 11 sqq., ad 8, 11 sqq., intpr. in Matth. 43 p. 286, 91 al.; nisi: parum est (p. est quod . .), nisi c. coni VII, 37 *parum hoc est, nisi captum . . sciant, quem timuere Romani*, III, 5 *cui* (terrae) *parum esset, quod . . mortuos per sepulcra susciperet, nisi etiam uiuos scissa sorberet*, cf. Ztschr. f. österr. Gymn. 1881 p. 493 et Hier. int. cett. in Osee II ad 8, 1 sqq. 'non eis suffecit hoc scelus, nisi maiori impietate facinus duplicarent' (contra intpr. in Matth. 25: quibus nec suffecit sanguis Christi, sed adhuc prophetas, qui fuerunt missi a Christo, interfecerunt); porro aduers. V, 4 *gratiae ei* (Varroni post Cannas) *actae sunt, porro autem Mancinus ab eodem senatu deditione damnatus est*, VII, 1 s. f. al., Hier. ep. 20, 1 'alii opinati sunt osanna gloriam dici, porro gloria chabod appellatur', id. in Ezech. hom. 2, 5 al., * quare interr. (magis pr, dein recc.) II, 3 *et*

hoc quare?, Hier. saep., ut c. Pelag. II, 25 'quare talis conditus sum, qui non possum in perfectuum carere peccato?', ib. 30, c. Joann. Hieros. 27, ib. 37, adu. Jouin. I, 12, in Is. I ad 2, 15, in Ezech. h. 1, 4 al., oblique adu. Jouin. I, 48 al.; quod i. ut (cf. sp. I p. 491) VII, 32 *quorum* (barbarorum) *plurimi in Romanum solum non trepidi uelut ad hostes, sed certi quod ad fratres pro Christi confessione fugerunt*, nisi tamen 'quod' hoc loco determinatiue, more graeci ἅτε participio appositi (Krueger gramm. gr. 56, 12, 2, 3), positum mauis accipere, quemadmodum quia V, 2 *mihi quia de confugiendi statione securo ubique patria . . est;* 170 * retro temp. V, 3 *per multa retro secula*, I pr. p. 4, VI, 1, Hier. adu. Rufin. II, 10 'mysterium omnibus retro seculis ignoratum' al.; siquidem caus. (Scrut. p. 68) saep., ut III, 2 (improba dominandi Lacedaemoniorum cupiditas quantis populis . . quantas causas certaminum suscitarit, quis . . disponat? . .) *siquidem tracto per aliquot aetates hoc continuo bello Athenienses, Lacedaemonii, . . Asia, Persis atque Aegyptus . . nauales simul pedestresque conflictus . . egere* (cf. Hier. Didym. spir. sanct. 39, 41 et saep.), et quidem plerumque postpos. q. pro quippe, enim (cf. Scrut. p. 62), ut III, 5 *repente siquidem medio urbis terra dissiluit*, II, 11, III, 7, V, 4, 19, 23, VI, 14 al., ut etiam Hier., ueluti ep. 26, 4 'in quinque siquidem uolumina psalterium diuisimus', 18, 14, Did. spir. sanct. 38 al., et freq. inc. in proph. min., ut in Os. II ad 6, 11 'praevenerat te siquidem ille in iniquitatibus', I ad 1, 10 sq., II ad 4, 17 sqq., ad 8, 8 sqq., ad 9, 7 et 9, III ad 10, 11 sq., ad 13, 1 sq. et 9 sqq., in Joel ad 3, 20 sq. 'mortuus est siquidem propter delicta nostra', in 2, 4 sqq. bis, in Am. I ad 3, 13 sq. 'de duobus siquidem uitulis unum in Dan posuisse, alterum in Bethel legitur', ad 1, 1, ad 5, 21 sqq. bis, II ad 6, 2, ad 7, 4, ad 8, 11; * tamen (cf. HA p. 140) I pr. p. 1 *solius obedientiae, si tamen eam uoluntate conatuque decoraui, testimonio contentus sum*, II, 17 ex. al., Hier. in Agg. 2, 16 sqq. 'qui nunc credimus, si tamen credimus et opere fidei ostendimus ueritatem' al., intpr. in Matth. ut 95 'ut omnino neque gustaret amaritudinem' eius (calicis), si tamen possibile esset', 40 p. 275 ex.; * uel q. pro et (Subrel n. 6) II, 14 *castra cum omni pecunia uel publica uel priuata amittunt* al., Hier. in Is. III ad 9, 1 'duplicem posuimus editionem, ut uel diuersitas interpretationis uel similitudo nos-

catur' al., Rufin. Orig. in Num. 20, 4 'si . . spreto conscientiae retinaculo praeceps in peccata prorui, duplicabitur mihi poena uel pro contemptu monitoris uel pro facinore commisso', id. in Rom. IX, 14, inc. in Os. I ad 1, 2 sqq. 'nihil apud te uel amore uel honore meo (Dei) esse uehementius', ad 2, 3 p. 405, in Joel ad 2, 30 sq. 'conuulsio sub fine mundi uel terris uel sideribus inferenda' al.; usque: usque ad nunc V, 21 qui usque ad nunc ea prohibet, II, 1, IV, 20, VII, 2, ib. 34 bis, common. 3 al. (cf. sp. I p. 492, et ex intpr. in Matth.: usque nunc 16, 32 al., usque hoc 48 ex., usque aliquantulum temporis habens remissionem 96), 175
usquequo relat. II, 2 *a primo anno imperii Nini, usquequo Babylon a Semiramide instaurari coepta est, interveniunt anni sexaginta et quatuor,* VII, 21 (interrog. Hier. in Matth. III ad 17, 16 al.), cf. sp. I l. c.; utrum singulariter (cf. I l. c.) VI, 17 *diu deliberatum est, utrum Capitolium cum auctoribus caedis oporteat incendi,* II, 1, V, 1, ib. 12, I pr. *tu iam isto iudicio laborasti, utrumme hoc quod praeciperes possem,* cf. Hier. in Ezech. hom. 3, 7 'ut scire possimus, utrumne eam (sc. accusationem) in nobis deprehendamus', id. Did. spir. sanct. 54 'considerandum, utrumnam et pecudum animae spiritus appellentur', adu. Jouin. I, 7, reg. Pachom. 52 al., ceterum 'utrum' sing. saep. et intpr. in Matth., ut 110 'dubitare de Filio Dei, utrum ipse sit Christus, opus diaboli est', 116, 122 p. 37; numquid pro num (cf. int. cett. Kuehn. gramm. lat. ampl. t. II, § 231, 4) Oros. IV, 1 'numquid aliquis exsistet, qui pronuntiet . .?', III, 20, V, 22 'numquidnam et hic comparatione ambigua egent tempora?', 24 p. 361, Hier. adu. Heluid. 6 'numquid, postquam illi senuerint, Deus esse desistet?' al.

2. Alia praeterea ex Orosii libris historiarum enotata, quae et ipsa posterioris sunt etiamsi non omnia proventus, at usus, sed quae contestificantem allegare Hieronymum nos quidem non possumus (neque in H retulimus), ordine congruo digesta subiunximus, peculiaria Orosii literis distincta diductis:

178 *attentatio* II, 3 *attentatio profana uacuata,* Symm., Cod. Theod., * captio *i.* captiuatio IV, 16 (inf. 314), Ambr., Vulg., * commotio *al.* VI, 22 *sub extrema senectute Augusti* (Jani portae) *Atheniensium seditione et Dacorum commotione patuerunt* (cf. inf. 212), * concursatio III, 22 *sub praesenti nunc concursatione* Gothorum, * conflictatio III, 14 (mors) *sine conflicta-*

tione corporis et dedecore animi, I, 1 *conflictationes generis humani,* III, 1 al., Gell., Cypr., Vulg., Aug., * contemplatione c. gen. in Betracht, wegen IV, 14 *omnia fortiter contemplatione fidei, quam Romanis deuouerat, tolerantem*, VI, 21 *quem . . legatio . . contemplatione pacis adiit*, V, 19, sim. ICti, all. (cf. VII, 34 *Theodosium . . restituendae reip. necessitate purpura induit*, et inf. nr. 191, 218), *discissio* VII, 42 al., Hilar., Aug., * declinatio (Z. f. ö. g. 1874 p. 99) *i.* remissio (morbi) V, 4 *sub ipsa declinatione morborum*, * dispositio III, 14 *magno delectu militum in subsidium regiae dispositionis habito*, scrr. hist. Aug., Veg. m., Amm., eructatio V, 8 lemm., App., Firm. m., * expeditio *abus.* . ⌞V, 15 *quibus et uisus ad prospiciendum impedimento caliginis et expeditio ad cauendum compressione multitudinis deerat*, infestatio (sp. I p. 485) V, 13 *piraticam infestationem*, II, 13, 16 al., 190 *insertio* common. 1 *malignas aliorum plantationes uel insertiones*, Aug., * intentione c. gen. i. causa III, 13 *praedandi intentione* (ubi Justin. IX, 1 praedandi causa), cf. Rufin. Orig. in Rom. perorat. p. 458 sq. Lomm., *labefactio* VII, 41 (3 * n. 14), *profligatio* VI, 4 multa Romanarum uirium, 194 uegetatio V, 18, VI, 5, App., affectatio pA, VII, 36 'ambitu regiae affectationis inflatus', ascriptio Cic. s., al. Anschreibung „VI, 22“, aucupatio pr, Qtl. decl., „V, 19“, * confusio pA, V, 19 'quid hoc profuit ad confusionem (Beschämung über) crudelis incepti', VII, 39 p. 569 al., intpr. in Matth., ut 135, deletio pr, V, 7 lemm., intpr. in Matth. 40, eiuratio pA, II, 4 regii nominis et potestatis, expurgatio Plaut., comm. 3 'fideli pristinorum expurgatione', Rufin. Orig. in Leuit. 8, 10 peccatorum, hebetatio pA, IV, 23 'cur christianis temporihus imputant hebetationem ac rubiginem suam . . ?', obreptio Frontin. et recc., II, 19 'urbem clandestina obreptione ceperunt', prouisio Cic., scrr. h. Aug., Veg. m., Eutr. VIII, 1 al., Oros. VI, 11, VII, 11 al., Rufin. in Cantic. IV p. 83 L., punitio VII, 28 al., comm. 3, quassatio Sen., Arn., Vulg., II, 13 'de innumeris quassationibus ac ruinis uillarum', redundatio pr. IV, 11 'et, quae segnior redundatio tenuit, madefacta dissoluit', trnsl. pA, surrectio Z. f. ö. G. 1873 p. 343: cf. 1—30; — 209 * conflictus (HA p. 138) III, 2 al., * instructus Aug., V, 4 *cum magno instructu belli contra Viriathum missus*, IV, 6, V, 6, ib. 14, * intercessus temp. V, 15 *paruo post hoc intercessu temporis* (cf. 219), * motus (Beitr. III, p. 651 sq.) VI, 6 *motus in Pelignis ortus . . compressus est*, *praeruptus:* Z. f. ö. G. 1874 p. 568, praeuentus VI, 21 *si quando praeuentu*

Romanorum inter plaustra sua concludebantur, Tert., scrr. med. recc., [215] prouectus VI, 22 *germinantia tempora christiana . . adhuc in prouectu posita,* ita Aug., Pall., * contractus pr. Varr. acinorum, III, 16 neruorum, trnsl. pA, * defectus Abfall Curt., Capit., VII, 17 'in Britannias defectu sociorum trahitur', instinctus Cic., Tac., Lact., VII, 27 'cum populum impediendae deuotionis instinctu ad lutum paleasque reuocarent', interiectu c. gen. Tac., II, 18 'multo interiectu seculorum', relatus Sen., Tac., saepe, ut III, 20 'in relatu tanti mali', VII, 12 'Plinii relatu admonitus', 36 'sub tantorum miraculorum relatu', II, 6, III, 14, V, 7 al.: cf. 31; *obsidatus* III, 15 DC *equitibus in obsidatum receptis,* praesidatus VII, 22 s. f.; — * structura meton. i. aedificium II, 19 *subruere magnarum moles structurarum:* cf. 32—34; — *aucupator, breuiator, immutator,* [227] * receptor VII, 23 orientis et aquilonis (Aurelianus), Vop., Eutr. IX, 13, Prud., auxiliator pA, recc., i. auxiliarius V, 24 'Gallos auxiliatores eius (Spartaci) superauit', constitutor Qtl., Arn., Lact., VII, 22 praecepti, decessor Cic. fr., Tac., recc., V, 12 'decessoris sui Gracchi statuta', defector Tac., Suet., IV, 3, exsecutor Vell., Suet., recc., VII, 22, immolator Cic. s., V, 1 s. f., Prud., propagator temp. Cic., al. App., VII, 34 ecclesiae, repressor Cic. s., Eutr., Ambr., Aug., VII, 21 ciuilis belli, * suffragator trnsl. II, 5 'Porsena grauissimus regii nominis suffragator' al. (cf. inf. 250): cf. 35—43, — [237] *iugitas* I, 21 pacis, *nugacitas* Aug., IV pr. *uerbosa*, Ps. Fulg. serm., *palpabilitas* common. 3, enormitas pA, IV, 20 ponderis, proximitas Ou., pA, recc., VI, 4: cf. 45—54, — [242] * praenomen VII, 13 (Hadrianus Hierosolymam) *reparauit et Aeliam uocari de praenomine suo praecepit:* cf. 58—62, — * intolerantia Unerträglichkeit „V, 15" sitis, luculentia Arn., V, 15 p. 321, * reuerentia pass. meton. VI, 1 *quamuis reuerentia sanctitatis tuae* (Augustinum episc. alloquens) *multa fortissime uerissimeque disseruerit, tamen et mihi locus exigit, ut pauca subiciam,* common. 4 al., * prouincia *abus.* pro regio, ein Land III, 20 *ubi eum* (Alexandrum) *exterritarum totius orbis prouinciarum legati opperiebantur, hoc est Carthaginensium totiusque Africae ciuitatum, sed et Hispanorum, Gallorum . .,* VII, 13 *Judaei Palaestinam, prouinciam quondam suam, depopulantes,* I, 10, V, 4, *Romania* III, 20 *isti hostes Romaniae sunt,* VII, 43 (ubi legitur et Gothia), Possid. (Z. f. ö. G. 1873 p. 341), Ven. Fort.: cf. 63—67; — exterminium S. S. uet., Tert., Aug., VII, 39 *ad exterminium atque incendium remanserunt,* * praecipitium q. praecipitatio Lact., III, 5 *satisfecit improbis faucibus praecipitio sui M. Curtius,* [250] *

suffragium trnsl. (HA p. 130 sq.) V, 4 (immolatio hominum) *in suffragium praeueniendae cladis est habita*, 15 *nullum undecunque suffragium, dira undique mortis facies obiciebatur*, II, 14, ib. 15, * ingenium meton. q. artificium Plin. min., Tert. adu. Marc. IV, 25 'ingenia haereticis subministrantes 'et saep. (cf. Oehler ad cor. 8), Oros. IV. 6 *per Agathoclem miro circumuenti ingenio*, V, 17, profluuium Lucr., pA recc., ut uentris Eutr. VIII, 5 al., noster VII, 12 ex. al.: cf. 68, — muscula (musca) VII, 27, Arn., Aug.; — pullarius *adi.* III, 12 *a pullariis auguribus*, rationalis VI, 1 *ut oblectamento corporis rationale mentis praeferendum sciant*, *temporarie* Aug., V, 2, cf. sp. I p. 486, necessarie Cic. inu., Val. Max. s., Cypr., III, 1 in., Cassiod., atque ita habet minus usitate exeuntia in -e aduerbia: potissime VII, 12 *ut intellegeretur persecutio in ipsius potissime monumentis, a quo primum exorta esset*, . . *puniri* al., *continue* Varr., V, 1, all. recc., ultime ut VII, 2 (Babylonia) ultime a Cyro capta', VII, 27, 28, Sen., App., ad quam uocem annotamus, saepius inueniri ap. nostrum nouissime (de quo cf. Wichert progr. gymn. Guben. 1859 p. 55 sq.), uelut V, 10 'sororem suam . . in matrimonium receptam nouissime turpius quam duxit, abiecit', IV, 19 p. 140, V, 1, VII, 29 al.: ad 254—57 cf. 69—75; — 262 ignominiose Arn., Eutr. IV, 26 al., superl. Oros. VII, 22 al., iniurios*issime* Aug., IV, 14, * numerosi *abus.* pro multi (zahlreiche) III, 18 *post numerosa et grauia bella ibidem gesta*, I, 1, Amm., Eutr. V, 3 'qui, cum annis numerosis iam populo Romano oboedirent', IX, 17, X, 1, 5, 6, Veg. m., Vict. epit. 8, 5 ictibus, Claudian., all. (quam catachresin notatu utique dignam Georges Lex. ed. 7 ne attigit quidem): cf. 76 sq., — uerac*iter* Ambr., Aug., VII, 1, intpr. anon. in Job. pr. p. 1; — *succiduus* (succedere) VII, 27 *intra sex abhinc menses succidui tres imperatores, hoc est Aurelianus, Tacitus et Florianus, diuersis causis interfecti sunt*, 34 *huius . . per succiduas usque ad nunc generationes gloriosa propago dominatur*, VI, 14 *forma Oceani maris, quae omni die dispar nunc succiduis per septem dies attollitur incrementis, nunc insequentibus totidem diebus defectu interiore subducitur*, Sidon., Venant., quam uocem Georges recipere, cum potuerit (Spicil. p. 166), male neglexit, * continuo: Scrut. p. 41 ann. (cf. sup. 259), strenu*issime* Veg. m., VII, 28 al.: cf. 84—90; — * incomparabil*iter* c. compar. Aug., V, 24 *ipsam se incomparabiliter crudelius dilaceratam nouerit* (Italia) *a sociis*, 270 inexsaturabilis Arn., VII, 37, *insuadibilis* S. S. ap. Lucif., VII, 37 *insuadibilem in plurimis et contradicentem ciuitatem*

(cf. 273), permeabilis Solin., II, 6, suadibilis S. S., *act.* Aug., intpr. Iren., VII, 1 *si magis suadibile uidetur, fuisse tunc quidem deos, . . sed nondum exstitisse Romanos, transmeabilis* Aus., VI, 9, insatiabiliter Lucr., Plin., Tac., VI, 7 'insatiabiliter caesi sunt', inuulnerabilis Sen., IV, 8, rationabilis Sen., recc., I pr.: cf. 90—94, — *coadunatim* VII, 27 *quae* (musculae) *per loca squalida coadunatim uibrando densatae . . adlabi solent,* context*ior* I, 21 s. f. *contextiora illorum temporum mala,* 280 *continuatim* Charis., Aug., IV, 5, postt., continuat*issimus,* deuot*e* VI, 1 *eo tempore* (dii gentilium) *deuotissime atque intentissime colebantur, distributim,* * experiens q. expertus Arn., Nazar., Aug., I, 17 *armis experientissimus,* VII, 38, Isid., *incircumspectus* II, 6 *nostri incircumspecta anxietate causantur, si potentissimae illae quondam Romanae rei p. moles nunc magis imbecillitate propriae senectutis quam alienis concussae uiribus contremiscunt,* Cassian. collat. XII, 2 'per incuriam incircumspectae mentis' (cf. Spicil. p. 295) — quemadmodum participii perf. transgressi ad actiui significationem exempla apud nostrum nouicia sunt etiam defectus II, 5 *corpus a capite defectum* (ἀφεστηκός), VI, 12 *exsanguem defectamque Galliam,* insperatus I, 15 *ut* (naues) *insperatas circumuenire maluerit* —, indubitate *superl.* III, 8 *indubitatissime constat,* I, 6 al. (cf. 77, 107, 262, 263, 268, 281, 282, 290[2]), inoffense Gell., all., VI, 1, 290 intentissime Lampr., VI, 1 (sup. 282), * inusitatus q. insignis, egregius (in utramuis partem) V, 11 *horribilis et inusitata perditio consecuta est,* VII, 2 al., saep. Eutr., ut VIII, 2 'inusitatae ciuilitatis et fortitudinis', VII, 14 et 22, speciatim (HA p. 32) V, 19 *a me speciatim etsi breuiter singula proferentur,* uariatim „IV, 12", Apic., * undatim *transl.* (cf. 100, 278, 283, 292, 293, et alia huius figurae ap. Oros., quae enotare supersedimus), excellentior I pr. (canes) quantum brutis excellentiores, tantum . ., Nep. (sup. et Cic.), immoderatior VII, 37, Cels. ap. Quint., indiscrete Plin., Spart., all. recc., VII, 37, Rufin. hist. eccl. X, 6 al., indisposite Sen. s., V, 16 'multitudinem indisposite adhuc aduentantem": cf. 95—102; — *quadrimanus* V, 6, Obseq., 300 *quatergeminus* Aug., II, 6 *domus*

---

[2]) Auct. comm. in proph. min. noue habet: comminutior in Am. I ad 4, 1—3 'portiones (sc. carnium), quae comminutiores in ollis magis quam in subulis decoquuntur', ingentius in Os. I ad 1, 10 sq. (superl. Veg. m., Aug.), interpr. Orig. in Matth.: corporaliores et mundialiores 49 s. f., spiritualior 94 s. f.

intrinsecus quatergeminae, *semigelatus* II, 9 (Spicil. p. 261), insincere comm. 1, horrisonus p, IV, 4 'cum gemitu horrisono', sublustris p, Liu., VI, 4 'beneficio sublustris noctis': cf. 103—107; — * facie c. gen. i. modo, specie II, 6 (Babylon) *castrorum facie per quadrum disposita*, Vict. Caes. (Scrut. p. 64), * formula transl. i. regula I pr. *per ingenitam quandam obedientiae formulam*, II, 6 *ipsis quoque eandem tradendi formulam seruaturis*, * obscoenus q. scaeuus, dirus IV, 4 *obscoena et dira prodigia*, II, 19 *remanserat . . informium ruinarum obscoena congeries* al., * quilibet relat. III, 20 (sup. 156), VII, 33 (cf. Add. Lex. p. 71, Beitr. III p. 683), ac proinde quamlibet pro quamuis VI, 15 p. 421, [310] * tyrannus i. usurpator imperii indebiti (HA p. 44 sq.) VII, 9 *breui illa tyrannorum* (i. e. Galbae, Othonis, Vitellii) *tempestate discussa*, 42 al., atque ita tyrannis VII, 17 *Nigrum qui in Aegypto ad tyrannidem aspirauerat*, 21 *tertio mense inuasae tyrannidis extinctus*, 22 p. 519, 28, 34: cf. 108—29; — * auctionari *trans.* V, 18 *cum ipsa Roma turpi adigente inopia praecipuas sui partes auctionaretur*, disciplinatus Tert., Vulg., I pr. *disciplinati terroris exspectatione suspendi*, * minuere *praegn.* (q. demere) aliquid de aliquo IV, 16 *Scipiones . . XXXV milia militum de exercitu eius uel caede uel captione minuerunt*, * uastare c. acc. pers. Tac., al. i. profligare (hostes) Treb. Poll., Ampel., Vict. ep., V, 18 *Marrucini Vestinique Sulpicio persequente uastati sunt*, cf. VII, 40 *post graues rerum atque hominnm uastationes*: cf. 130—34, — *scatescere* I, 17 *multis proeliis undique scatescentibus*, crudescere p, III, 4 'cum pestilentia in dies crudesceret', inc. in Os. II ad 9, 5 sq. al., distabescere pr, Veg. u., Aug., II, 10 s. f., — *semicingere* „I, 2", schol. Germ. Arat.: cf. 135 sq., — [320] * abradere *transl.* saepe, ut V, 11 *triginta milia militum . . exstincta atque abrasa sunt*, ib. sup., VII, 12 *uacua terra abraso habitatore mansisset*, VI, 1 p. 369, ib. 15 *Massiliam . . uita tantum concessa ceteris rebus abrasit*, atque ita abstergere VII, 7 *negotiatorum omnium sub una die omnem penitus censum abstersit*, * circumsaepire figur. V, 23 *curis circumsaeptus*, colluxisse Ped. Alb., III, 23, inc. in Os. I ad 2, 21 sqq. *constupere* I pr. p. 5, * deficere abs. i. mori VI, 19 *e quibus* (uulneratis) *mille inter curandum defecerunt*, Vict. ep. 43, 4 (cf. 286), * definire i. dictis comprehendere V, 23 *aduersus hunc, ut breuiter definiam, duo duces missi*, improperare Petr., S. S. uet et all. recc., I, 17, * permetiri *transl.* IV, 1 *Romanos*

qui quantique hostes circumstreperent *permetientes*, VI, 10 *permetiens rem suis maximi periculi fore*, common. 1, * peruadere q. insolenter inuadere V, 4 *quem participem periculi in peruadendo regno habuerat*, 19 *cum septimum consulatum cum Cinna . . peruasisset*, IV, 13 *templum peruadit, opes diripit*, IV, 16, V, 10, VI, 2 (cf. peruasio et -sor ap. recc.), propalare Commod., Aug., VII, 35, pstt., * reformare wiederherstellen Solin., scrr. h. Aug., Eutr., VI, 2 *eam* (Ilion) *Sulla continuo reformauit*, V, 12 al., *superascendere* VII, 22 *regem superascensurum in equum*, consudare pr, Col., common. 2, * intendere transl. c. acc. IV, 18 'ultionem patris animo intendens' (Ter. consilium, Cic. quod), intertexere p, Qtl., V, 4, * reparare II, 14 'reparant nauale certamen', Liu., Justin., subremigare p, Plin., VI, 2, * supersedere pr. Suet., App., IV, 15 elephanto supersedens: cf. 137—55; — * eatenus temp. Capit., saep., ut I, 1 *quasi uero eatenus humanum genus ritu pecudum uixerit, et tunc primum . . euigilarit*, III, 1 *quae eatenus gesserunt*, III, 19 s. f., V, 8, VI, 1 p. 369 s. f., VII, 42 al.; exin et, temp. freq., ut VI, 7 *qui exin fractis uiribus . . cum pacem supplex rogaret . , accepit*, III, 10 *paruo exin tempore interiecto*, 12, 16 (ubi Just. XI, 11 inde), 19 p. 190, V, 15, VI, 10 in. al. (etiam exinde, ut VI, 7), sed hoc frequentiae nomine commemorauimus, etenim usurpant nonnunquam iam antiqui (Hand Turs. II p 666—8); *mox atque* V, 21 *mox atque urbem uictor intrauit, tria milia hominum interfecit* (cf. mox quam Vlp. fr. et Julian ap. Paul. Dig., mox cum Cod. Theod. II, 16, 2: mox cum creta fuerit uel adita hereditas), saepius autem *mox ut:* VII, 22 *Valerianus, mox ut arripuit imperium, adigi per tormenta christianos ad idololatriam . . iussit*, VI, 15 bis, VII, 3, 6, intpr. in Matth. 117 'mox ut uidit eum traditum esse Pilato, compunctus poenituit' (simul ut Oros. VI, 18, VII, 3); * nimis more recentioribus frequentato (HA p 116 sq.) noster quoque, ut II, 19 *exercitu copioso et robusto nimis* (sehr), it. nimius VI, 10; quam brachyl. pro potius quam (Hand Turs. III p. 571 sqq.) II, 4 *Romani consulendum sibi quam cuiquam suae libertati dominandum rati consules creauerunt* (pro post quam VII, 16 *qui sexto mense quam regnare coeperat occisus est*, cf. Gossrau gr. lat. § 332, 3); quamuis etiam i. quamquam c. ind. pro tamen positi e. c. V, 7 *Numantia in tumulo sita . . tria milia passuum ambitu muri amplexabatur, quamuis alii asserant eam et paruo situ et sine muro fuisse*, V, 23

p. 357; qualiter pA, VI, 1 'qualiter quadraginta (sc. anni) a plerisque dicti sint, non facile discernitur', VII, 35 al.; — nota etiam dictiones compositas aduerbiorum uicem obtinentes, ueluti *aliquantula mora* pro aliquamdiu III, 13 *aliquantula deinde mora in pace conquieuit* (cf. quodam tempore i. quondam, ut Vop. Bonos. 15, 1, inc. in Am. I ad 3, 12, all. recc.), *quod est ab oriente* im Osten, östlich et sim. in chorographia I, 2, ut p. 14 *a flumine Indo, quod est ab oriente, usque ad flumen Tigrin, quod est ad occasum, regiones sunt istae . .*, p. 15 *a septentrione, id est a cinitate Dacusa, . . usque ad . . sinum Arabicum, qui estu ad meridiem*, ib. sup., p. 22.

Haec de uocabulorum apud Orosium usu excerpsimus insignitiora relicta copia racemandi lexicographiae latinae illa quidem stipem fere haud spernendam, non admodum tamen multa nouicia ut in satis amplo, quo Orosius pollet, apparatu dictionum. Nimirum u. c. in uno capite τῷ τυχόντι, VII, 42, in nonaginta deriuatiuis undecim tantum inueniuntur ex eorum numero, de quibus aliquid annotauimus. Sed ex his quae uides composita id quidem elucet, lingua hominem loqui temporis sui, at latine illum quidem, non corrupte uel barbare (adde, quod comprobabitur in subsequentibus, nec soloece). Namque quarti demum seculi e supra regestis sunt uoces vix amplius quinquaginta, significationes praeterea uocum per tempora immutatae summum triginta. Porro ex istis uocibus nouitate, ut videntur, praecipuis scriptorique fere coaeuis ipsius uidentur esse peculiares, hoc est apud ipsum inueniri aut solum, ut 278, aut primum, ut 266, nonnisi tredecim, quas quo praediximus modo conspicuas fecimus, ut: 192, 213, 224 . . Ex Augustiniana supellectile uel saltem praeeunte Augustino habet, quantum nunc aestimare licuit, nouem, ut 190, 210, 238 . ., post eundern, non tamen solum totidem alia. Enimuero si quis curiosius inquisiuerit, latius forsitan inueniat Augustini pertinuisse magisterium ad eloquium quoque Orosii informandum. Catachreses quas merito dixeris apud nostrum deprehenduntur perpaucae, ut sunt 319 semicingere, 188, 246, 264. Denique ut Orosio specialiter familiaria ac celebrata notauimus 31, 91, 94, 109, 127, 210, 220, 320, 328, 337.

3. Seorsum a ceteris particulis quae de praepositionum usu apud Orosium uidebantur notatu esse digna componere placuit:

ad: i. aduersus VII, 9 *ad hos* (Judaeos) *Vespasiauus a Nerone missus*, cf. Tert. anim. 58 'ad omnem humanam super anima opinionem ex doctrina fidei congressi iustae dumtaxat curiositati satisfecimus' (cf. Oros. V, 4 'aduersus Salassos congressus', Vict. ep. 40, 7, inf. s. contra), Arnob. II, 59 'cum esset utilius oculis nos illuminare compluribus ad periculum caecitatis', Lact. mort. pers. 46 12 'eo proposito (Maximinus) mouerat bellum, ut exercitu Licinii sine certamine accepto ad Constantinum duplicatis uiribus pergeret', Vop. Aur. 32 'ad quem (i. e. contra Firmum) Aurelianus statim reuertit'; — ad c. acc. pers. pro apud uel in: II, 18 *iisdem fere diebus bellum ciuile* (h. e. Cyri min. contra fratrem regem) . . *ad Persas* (i. in Persis) *gerebatur*, cf. Expos. tot. mundi 55 'haruspices ad eos esse', 34 'non est ad eos ulla impostura' et sim. al.; magis in procliui erat ad aliquid pro in aliquo, ut e. c. S. S. uet. „Exod. 12, 29": captiuae quae est ad lacum (ἐν τῷ λάκκῳ, Vulg.: in carcere), et ita quidem constat iam uett. locutos esse (unde et est angl. *at*, gall. *à* = in), sane etiam ad aliquem pro apud aliquem iam pr interdum, ut Tcr. Heaut. 979 'tibi iam esse (cibum) ad sororem', sed brachyl. id quidem, pro: ad domum (i. in domo) sororis, quare 'ad illum coeno' inter figuras habet grammaticas [Jul. Rufin.] schem. lex. 39 (cf. εἰς Ἀγαμέμνονα); — ad bis zu (non addito, quod plerumque additur, usque), ita quidem ut non ad tempus referatur, id quod usitatius est, sed ad gradum qualitatis (ueluti: non ad extremum perditus Liu., ad plenum Hor.), VII, 24 *Gallias ad perfectum liberauit*, cf. Capit. Albin. 5 'purpureis ad plenum colorem cornibus', id. Maximin. 27 'literis imbutus ad plenam disciplinam', Hier. c. Pelag. II, 6 'quibus (aduersis) ad perfectum carere . . iuxta Peripateticos . . impossibile est', id. uit. Hilarion. 22 'uideres de ore barbaro . . Syra ad purum uerba resonare', ib. 42, Rufin. ap. Hier. adu. Rufin. III, 4 'de meis schedulis nondum ad purum digestis'.

absque, quam post priscorum usum restrictiorem (absque demum eo esset . .) apud recc. frequentari constat in literis, persaepe adhibet Orosius et quidem plerumque [a] i. praeter, abgesehen von, ut III, 14 *ducenta milia peditum . . absque exercitu Macedonum* (Just. IX, 5: extra hanc summam — sc. CC milium peditum . . — Macedoniae exercitus erant), V, 22 *praeterea* (bella ciuilia consumpserunt) *uiros consulares XXIV . . absque*

innumeris totius Italiae populis, VII, 36 *cum absque his* (filiis Theodosii) *non facile antea quisquam pusillus in imperio relictus ad maturitatem . . euaserit*, III, 8, p. 163, 21, V, 9, 24 p. 362 bis, VI, 11, p. 404, 19, 22 ex., VII, 27 p. 533, 35 p. 561 al.; [b] rarius = sine VII, 1 *quibus* (argumentis) *absque ullo arcano probari de medio queat . .* , 40 p. 577[3]).

apud i. in c. abl.: III, 20 *Alexander apud Babyloniam* (urbem dicens, ut saep. solet) *interiit*, VII, 8 *Galba apud Hispanias usurpauit imperium*, II, 4, III, 13, IV, 6, V, 9, VI, 15 al. In re doctis non incognita exemplis poteram supersedere cumulandis, uerum ut coarguatur quidam, posse tamen exemplis Handii addi plura, quam a se posse iam iterum profitetur, superaddo interim haec: Fronto ep. ad M. Ant. I, 4, App. et dogm. Plat. I, 1 'apud Delon Latona fertur Apollinem et Dianam peperisse', Tert. adu. Jud. 10 'idem erit et alibi taurus apud Scripturam' (pro: in Scriptura, meton., ut an. 28 et saep., scriptum ponens pro scriptore, cum nostrates interdum inuersa metonymia e. c. im Horaz pro bei Horaz loquantur), Cypr. ep. 81 apud Vticam, Solin. 9, 20 'morbo apud Babylonem exemptus', 12, 10, Arn. II, 71 'quot apud Albam regnatum est annis?', IV, 14 bis, VI, 5 bis, ib. 6 al., Firm. err. gent. p. 2 Burs. 'fuerunt hi apud Aegyptum reges', Hier. in Is. I ad 1, 1 'regnante apud Samariam Phacee', u. Paul. 2, c. Pel. II, 5 'quos (putamus) peccatores, apud Dei scientiam iusti sunt', II, 30, in Abac. II ad 3, 1 sq. 'quod infertur „cum turbata fuerit anima mea in ira", apud LXX editionem cum posterioribns copulatur', Rufin. hist. eccl. XI, 1 'apud Ciliciam diem obiit', X, 12, 14 et 21, hist. mon. 16 al., id. Orig. in Num. 13, 6 'aliud apud Scripturas diuina prophetia, aliud diuinatio habetur', in Cant. II p. 397 L.; cf. insuper Rönsch It. p. 391. Nempe multa sunt scripta perlegenda, neque ulla latina temere fastidienda historicam syntaxeos rationem edisserere praesumenti.

circa loc. translatum ad uicinitatem loci uel etiam ad situm iunctum loco (Prisc. inst. XIV, 34: quando pro iuxta acci-

---

[3]) absque pr. h. e. quasi pro ab = fern von, ἄπο Vop. Aur. 33, 1 'non absque re est cognoscere' (Spart. Car. 10, 5 'non ab re est', ut uulg.), Hier. reg. Pachom. 64 'missi fratres uel foris constituti si absque monasterio uescentur'.

pitur) habet VII, 9 *in uilla propria circa Sabinos* (in dem sabinischen Gebiet) *mortuus est*, cf. Spart. Seu. 3 'legioni IV praepositus est circa Massiliam' (ubi tamen accipi potest = in der Umgegend); insolentius ita, ut terminum ad quem fit motus designet IV, 22 *quo circa Carthaginem reuerso*; — circa aliquem q. pro erga qm V, 4 *in hoc Romanis circa eum fortiter agentibus, quod percussores eius indignos praemio iudicarunt*, V, 1 p. 287 et ib. inf.

citra (sp. I p. 489) VII, 28 *statuit citra ullam* (i. sine ulla) *hominum caedem pagarorum templa claudi.*

De contra (uel aduersus) aliquem = in feindlicher Absicht gegen .. iuncto, apud recc. potissime, uerbis stare, ire, uenire . ., cuiusmodi est Oros. VI, 18 *instructo exercitu aduersus Lepidum ueniens*, VII, 8 *contra Vitellianos duces congressus*, V, 4, VII, 6, dedimus aliqua HA p. 138, plura al. additui; ceterum licentius aliusmodi quoque iungitur uerbis, ita ut legatur non modo facere contra qm, sicuti iam Cael. ap. Cic. Att. X, 9[a], 2, fauere contra, sed u. c. ap. Lact. etiam contra aliquem copulari m. pers. 41, 12, uexari et torqueri ib 23, cf. et. inst. VI, 6, 14.

de praepositionis usus recc. q. instrumentalis, de quo plura al., exemplum enotauimus II, 17 *reliquerunt posteris suis de ruina sui exemplum, de reparatione consilium.*

erga aliquid in Bezug auf (cf. Hand Turs. s. u. 2 ex.) V, 6 *Sicilia . . nunquam erga statum suum iuris idonei, nunc tyrannis subiecta, nunc seruis*, VII, 7 (Nero) *Caligulae erga omnia uitia ac scelera sectator*, cf. Tert. an. 18 *quid tum erga ipsam prudentiae possessionem?* (περὶ τὴν τῆς φρονήσεως κτῆσιν), pud. 20 'sanctitatis omnis erga templum Dei' (cf. Oehl. ad l.), intpr. Iren. II, 56 'quae est erga operationes impia eorum sententia' al., Cod. Just. IV, 1, 7 'si citra mandatum tuum aliquid erga rem tuam gessit'.

De in c. abl. notaui VII, 12 *in Alexandria commisso proelio uicti et attriti sunt*, ubi addita est oppidi uocabulo contra legem, cuius conscientiam fuisse uidemus iam Ciceroni Att. VII, 3, 10, neglexisse tamen eam aliquando etiam uett. quosdam (Hand III p. 245) et saepius quidem Plinium, apud quem 'in Damasco Syriae' et alia eiusdemmodi inueniuntur (Grasberger De usu Plin. p. 61), in c. acc. nominis oppidi et Hier. in Is. V ad

23, 7 'captiui ducti sunt in Babylonem'; — in c. acc. iunctae, qua euentum actus significat uel, quod perinde est atque interdum difficile ad distinguendum, finem, h. e. euentum cousulto appetitum (cf. sp. I p. 490), usus recc. prouectioris exempla sunt apud Orosium II, 18 *Atalanta ciuitas terrae contigua repentino maris impetu abscissa atque in insulam desolata est,* — VII, 8 *Pisonem sibi in filium atque in regnum adoptauit*, VII, 40 *in uxorem assumpta est*, cf. App. „Met. IV, 1" 'si . . in hominem resurgerem' al., S. S. Gen. 2, 7 ap. Tert. an. 3 et Vulg. 'factus est homo in animam uiuam (uiuentem Vulg.)', Cypr. ep. 2, 2 'quemadmodum masculus frangatur in feminam' al., Spart. Seu. 18 'Adiabenos in tributarios coegit', Hier. adu. Rufin. II. 12 'ne qui nunc uiri sumus, postea nascamur in feminas', in Ezech. hom. 11, 4 al., Rufin. Orig. in Exod. h. 11, 5 'ut in multitudinem fiant et ut stellae coeli multiciplicentur', Ps. Cypr. pasch. comp. 11, ib. 15, in omnibus istis in c. acc. conuenienter usui nostrati (zum Sohn annehmen, zum König erwählen) id enuntians, cuius enuntiandi formam syntaxis latina genuina per prolepsin habet praedicatum (eligitur aliquis rex, adoptare aliquem sibi filium).

iuxta pr. est, quod alicui aut [a] est iunctum positione sui (neben, ut: eam iuxta se locat) aut [b] coniuncte agit uel agitur (ut: occursantes domini iuxta — nebst — coniuges et liberos i. cum coniugibus . ., cf. Hand III p. 535 sq.), dein illud (a) prolatatum est eo, ut esset etiam i. prope (nahe bei), atque ita V, 13 *Allobroges iuxta oppidum Vindalium uicit*, cf. Capit. Gord. 7, 4 'iuxta Tysdrum apud plebem in agro suo est locutus', ib. 4, 2, Amm. XXIX, 5, 28, — hoc alterum (b) translatum consuetudine recc. ad id quod conuenienter alicui fit, ut esset i. secundum (cf. Hand p. 542), ut apud nostrum quoque II, 4 *hinc incessabilia certamina et iuxta quantitatem uirium semper grauia* al. (sed II, 10 transcriptum e Justin. II, 12, 25).

ob final. (cf. I p. 490) I, 1 *qui res gestas regum ob diuturnam memoriam uerbis propagauerunt.*

penes, de cuius ap. recc. usu nihil dedit Hand et consequenter nec Dräger Hist. Synt. d. lat. Spr. § 254, nos quaedam composuimus Scrut. p. 14 * sq., Orosius adhibet II, 2 *partem regni penes se retinuere Chaldaei*, et paulo liberius, intra tamen uett. exemplum, III, 10 *adhuc penes omnes de corrupto*

aëre simplex credulitas erat, i. e. in animis omnium, ut Tac.: maiorem constantiam penes miseros esse.

per aliquem non regulariter eum significans quo intercedente uel, uti definit Hier. in Eph. I ad 1, 1, cuius ministerio, sed eum, quo simul et auctore aliquid peragitur, ueluti common. 1 *ad te per Deum missus sum*, hist. IV, 6 (sup. 2, 251), VII, 2 (inf. 4: accus.), cuiusmodi uidetur esse et Capit. Alb. 4 'familia hodie quoque, Constantine, nobilissima et per te aucta'.

pro caus. [a] prope i. propter, ut uidetur, VI, 2 *Fimbria Iliensibus iratus, a quibus pro Sullanae partis studio obiectu portarum repulsus uidebatur*, II, 8 *pro unius libidine* (sc. ob nuptias denegatas) *septingenta milia uirorum periculo mortis exponi*, IV, 21 *qui pro mactanda gregis sui pecude offenderentur, pro interficienda cordis sui uirtute laetantur*, V, 12, cf. Vop. Aur. 26, 6 'pro malis fessus' (ita codd.), Lact. m. pers. 10, 1 'pro timore scrutator rerum futurarum', Ambr. Hexaem. 6 'maluit pro amore iustitiae subire exsilium, quam . . peccati perfunctionem deliciis acquirere', Amm. XXIX, 1, 37; — [b] final. (sp. I p. 490) V, 1 *in quem* (portum) *pro euadendis malorum tempestatibus confugerunt*, IV, 7 *Annonem . . pro Sardis et Corsis defensandis nauali proelio praefecerunt*, IV, 2, ib. 15 et saep., intpr. in Matth. 49 p. 306.

sub c. abl.: increbrescentis apud posteriores quosque usus, quo sub aliquo (regente) fieri dicebatur id, quod siue ductu uel auspiciis seu tamen tempore eius (tamquam eponymi) ageretur (cf. Dräger § 299, 1, e), exemplum est II, 2 (sup. 1, nr. 139), — multa uero inuenimus sub temp. cum abl. rei constructae exempla, ut V, 11 *sub una die per unam portam plus quam MD mortuos elatos fuisse*, III, 16, VI, 2, VII, 7, II, 11 *sub eodem die*, VI, 21 *sub eodem tempore*, VII, 2 p. 453, VII, 22 *nec prius* (Jani portae) *nisi sub extrema senectute Augusti pulsatae*, V, 4 (sup. 2, 186) al., cuius de usus aliorum exemplis recc. quae collegimus pauca quaedam apponimus: Tert. an. 55 'Perpetua martyr sub die passionis in reuelatione . . uidit . .', ib. 48 in., apol. 35, Lact. m. pers. 40 ex. 'sub extremo spiritu . . testatur', Capit. M. Ant. 21 'sub ipsis profectionis diebus . . filium . . amisit', Spart. Hadr. 5, 5 sub primis imperii diebus, 25, 8, Seu. 23, 6 sub hora mortis, Treb. XXX tyr. 7, 1, Veg. m. III, 19 'sub tempore, quo iam committitur pugna',

Amm. XVIII, 6, 1, Claudian. carm. XXVII, 11 'me Musarum studium sub nocte silenti sollicitare solet', id. bell. Get. 325, Hier. ep. 77, 10 'sub una aestate didicit Britannia, quod Aegyptus et Parthia didicerant uere', Rufin. Orig. in Leuit. h. 5, 7 'ita ut sub die comedantur, nec remaneat ex his aliquid in mane', cf. et Scrut. p. 34.

super c. abl. i. de positae (cf. Kuehn. II § 109, 1, c.) unum me exemplum inuenisse memini III, 4 *in quo iam reuerentia tua studium . . ueritatis exercuit, mihi super eo audere fas non est;* cf. interim Tert. Apol. 35 scrutari super Caesaris salute, Amm., qui persaepe ita loquitur, e. c. XXIX, 2, 9 'et consuluisse et agitasse quaedam super imperio', XXX, 8, 1 'haec super actibus principis breui sunt textu percursa', plura perfrequentati recc. usus exempla alias fortasse in medium proferemus.

4. Denique quod ad syntacticum attinet usum ea fere enotauimus non multa, in quibus ab optimorum latinitatis auctorum uel Ciceronis certe norma ac regula homo simplicioris quidem coaeuorumque auribus accommodi, non inculti tamen nec plane uulgaris sectator eloquii discrepare uidebatur siue excessu nouo seu transgressos secutus anteriores.

Accus.: persuadere c. acc. pers. (sp. I p. 494) II, 10 *socios quondam . . ad antiquorum iura foederum persuadens* ib. inf. p. 113 *quorum defectio Persas aperte fugere persuasit,* it. III, 1 p. 147, persuasus pers. II, 9 persuasi mori malle, ib. 6, I, 11, VII, 32 (cf. et intpr. in Matth. 123: populus a senioribus suis suadetur, ut . .); — irrumpere c. acc., non quo noue id habeat, sed ut frequentatum, ueluti V, 19 *Antium et Ariciam hostiliter irrupit,* VII, 9, irruptus VII, 2 *irruptae per Gothos Romae,* II, 3, sim. accedere (sp. I p. 493) V, 2 *quam* (Africam) *confidenter accessi* (Africam Nep., loca et Sall.); — prurire III, 2 *nouitates rerum prurientibus* (in pugnam Mart.); nota etiam V, 4 *turpiorem ipse auxit infamiam* (cf. αὔξειν τινὰ μέγαν).

Datiuum rei paulo insolentius adhibet pro praep. c. acc. I pr. *animalia adiumento familiaris rei commoda* (Liu.), II, 10 *sollicitare eos* (Iones) *parti suae* (ubi Justin. II, 12, 1 in partes suas) *statuit,* VII, 28 adspirantem nouis rebus (VII, 17 ad), i. abl. VII, 41 *quid damni est christiano huic seculo . .*

abstrahi? (cf. Kuehn. gr. II, § 76, 6, d); — dat. pers. exemplo alior. recc. VI, 1 *cultus daemonum iam quodammodo ex se deficiens ac sibi erubescens* (Tert. pud. 3 ecclesiae al., Aug. ueritati), misereri VII, 1 (cf. spec. I p. 494), noue eblandiri alicui III, 20 *ut dominantibus eblanditus sim* (aliquem ad aliquid Solin., aliquid uett.).

Ablatiuum pro acc. temp. (Zumpt gr. § 396, Dräg. I p. 493 sq.) ipse quoque more recc. persaepe adhibet, ut II, 3 *regnauit Ninus annis quinquaginta duobus*, VII, 5 *mansit in imperio annis non plenis quatuor*, ib. 4 in., 25 in., 26 in., 36, omnino semper ita locutus, ni quid forte nos praeteriit, — constr. c. uerb. iudicandi (K. II, 86, n. 6) II, 5 *reuocandorum regum placito insimulatos*, V, 5 (sup. 1, nr. 167), — separatiue cum abradere VI, 15 (sup. 2,320), trudere VII, 3 urbe; — nota denique uoluntate (sicut uett. pace, uenia) c. gen. VII, 23 *Claudius uoluntate senatus sumpsit imperium.*

Genit: c. adi., ut (K. II, 85, 2, a) V, 19 *insatiabilis praedandi*, III, 18 *Alexander humani sanguinis insaturabilis*, VII, 27 *inuidos religionis alienae*, — (K. l. l.: b) I, 1 *iuste corripi immoderatum libertatis necesse est*, — (K. l. l.: c) VI, 8 *Galba trepido atque . . certi consilii incerto*, cf. inc. in Os. II ad 4, 17 sqq. 'ne tu fieres incerta meritorum'; -- nota etiam aliquoties inueniri ap. Oros. pluralia adiectiuorum genere neutro constr. c. gen. (K. II, 61, 4, Z. 435), ut II, 8 *extrema copiarum*, 10 *si aduersa belli perseuerassent*, VII, 37 *incerta pugnae*, III, 15 *uerecunda corporum*, cf. inc. in Os. I ad 2, 8 sq., ib. ad u. 11 sqq.: leuia munerum, in Joel 1, 15 sqq.: deserti ruris amoena, in Am. II ad 9, 11 sqq.: interrupta muroram al., intpr. Orig. in Matth. 19: contemptibilia fructuum, Solin. 11, 30 inhumana litorum, Arnob. II, 7 opinionum suarum praesumpta.

Temporum perfecti ulteriore modo, et maxime quidem fueram pro eram, usus (Z. f. öst. Gymn. 1881 p. 499) nec ab Orosio alienus est. Locos notauimus praeteritis sane nonnullis hos: V, 5 *cur Mancinus solus deditus fuit?*, 14 *qui peragendae mortis suae copiam non habuerant captique fuerant alii ferro alii suspendio . . sese consumpserunt*, VII, 27 *Aegyptios . . decem plagis fuisse uexatos*, V, 11, 12, 16 s. f., 24 p. 360, VI, 11 p. 405, VII, 3 p. 458, 12, cf. inc. in Os. I ad 2, 14—17 'Achar . .

quiddam de praeda, quae exustioni fuerat dicata, surripuit' al., intpr. in Matth. 69 'quomodo tollitur ab aliquo quod datum fuerat ei' al. Est tamen hoc aliquanto quam apud istos crebrius apud alios recc., ut etiam apud Eutrop., cuius notaui III, 1 'auxilia non accepit, iam enim fuerat pugna transacta', I, 8 'cum Lucretiam stuprasset, eaque .. questa fuisset', II, 22, 4 'neque in aliquo animus his infractus fuit', I, 9, II, 19 bis, 13, 21, 22, 2, 25, 27, III, 7, IV, 20 et 21, V, 4 et 5, VI, 21, VII, 2, 18, 21, VIII, 18, IX, 13 . . (ratione forsitan VIII, 6 'infinitas eo copias hominum transtulerat, Dacia enim . . uiris fuerat exhausta', reg. e. c. VI, 1: timens fortunam eorum, qui interempti erant). Jungimus his participii fut. act. cum fore i. esse compositi exemplum Oros. VI, 11 *neque* (Galliam) *ausuram fore ad aliquos aspirare motus*, cf. Neue F. L. II p. 380.

Coniunctini cum quod (quia, quoniam) caus. constructi praecedente non quod (quo, quia) c. coni, quod recc. usu uenire imprimisque Hieronymo familiare esse I p. 495 diximus, exempla sunt II, 19 (mille libris auri discessionis pretium paciscuntur,) *non quod apud Gallos Roma parui nominis fuerit, sed quod iliam sic iam ante detriuerint, ut amplius tunc ualere non posset*, I, 1 p. 8; saepius ita inc. in proph. min., ut in. Os. I ad 1, 2 sqq. 'in hos .. Jehu posteros . . dicitur ira consurgere, . . non quod caedes (familiae Achab) fuisset iniusta, sed quoniam qui illa fecissent per imitationem criminum decus iudicum perdidissent', ad 2, 5 sqq. p. 406, in Joel 2, 30 sq. p. 497 al. (at in Os. I ad 2, 10 sed quia c. ind., — intpr. in Matth. 50: non quia nubes Filii erat Pater, sed, ut ita dicam, uerbum Dei factum est ad eam). Hoc quoque et l. c. attigimus et hic innuimus (nam inquirendum est amplius), quod omnino uidentur recentiores quique inclinasse ad substituendum in colis causalibus indicatiuo coniunctiuum. Forsitan huc referri possint etiam Oros. II, 8 *regi Scytharum* (Darius) *hac uel maxime causa bellum intulit, quod filiae eius petitas sibi nuptias non obtinuisset* (Justin. II, 5 cum . . non obtinuisset) et alia apud ipsum. Sed euidentiora fere quaedam aliorum apponimus interim: Capit. Maximin. 4, 4 'sub Macrino, quod eum . . uehementer odisset, a militia desiit', 30, 5 'puerulus, cum ad coenam ab Alexandro esset rogatus, quod ei deesset uestis coenatoria, ipsius Alexan-

dri accepit', id. Alb. 5, 1, ib. 6, 6, Vop. Aur. 5, 3, Eutr. IX, 9 (Postumus) seditione militum interfectus est, quod Mogontiacum diripiendam militibus tradere noluisset', Vict. Caes. 33, 27, Vict. epit. 22, Sulp. Seuer. uit. S. Mart. 1, 7 'adeo ea, in quibus ipse tantum sibi conscius fuit, nesciuntur, quia omnes uirtutes suas latere noluisset', 12, 2, chron. I, 35, 6 al., Claud. Mam. stat. anim. II, 3, 1 'Pythagorae, quia nihil ipse scriptitauerit, a posteris quaerenda sententia est' (sed al. indic., ut II, 4, 3), Sidon. ep. IV, 11 p. 103 Sirm., Fulg. Myth. III, 6 'quia haec saturantius Apuleius . . enarrauerit, et Aristophontes . . prodidit, ob hanc rem superuacuum duximus', I, 2.

Pro acc. et inf. Orosius quoque interdum habet quod sequente plerumque coniunctiuo, rarius etiam quia c. ind., semel c. coni., at nunquam ita quoniam (cf. spec. I p. 491). Exempla sunt: I, 10 *itaque Cornelius dicit, quod ipsis Aegyptiis cogentibus Judaei in deserta propulsi sint*, V, 7, VI, 22, VII, 38, 43, c. ind. IV, 5 *audiat et intellegat, quod haec . . sine arbitrio Dei non fiunt*, — VII, 2 *illud adicio, quia Nini anno . . quadragesimo tertio natus est . . Abraham*, VII, 27 p. 536, c. coni. VI, 17 *certum erat, quia Caesar indigne peremptus plures habere posset ultores.* Aliquanto quam Orosius magis constructiones istas frequentat auctor comm. in proph. min., ueluti quod in Os. I ad 1, 10 sq. 'asserens, quod unius gentis angustias annuntiatio euangelicae pietatis excesserit', I ad 2, 18 sqq. al., saepius etiam quia, ut in Os. I ad 2, 18 sqq. 'praedicabis, quia ego sum Dominus', II ad 7, 9 'iam annotauimus, quia infantiam . . populi illud quo de Aegypto egressus est tempus . . appellet', ad 9, 15 sqq. al., nec raro ille quidem et quoniam, ut in Am. II ad 7, 4 'non uidentes, quoniam repugnaret historiae'. De Hieronymi usu alias, uti spero, disserturus hic annotasse contentus sum, persaepe illum nouiore ista usum esse syntaxi, exemplaque apposuisse singula cuiusquemodi haec: quod c. ind. quu. hebr. in Gen. 16, 2 (nota, quod . . est), c. coni., quem multo crebrius habet, ib. 21, 30 (notandum, quod . . sit), quia c. ind. ep. 11 (scio, quia . . est), c. coni., quem minus saepe habet, c. Pelag. III, 17 (sciens, quia . . sit), quoniam, quod et ipsum interdum adhibet uel c. ind. uel c. coni. in Eccl. 9 p. 460 (intellege, quoniam . . sunt), ep. 147, 1 (ignorans, quoniam . . te hortetur). Sed ab hac, quam usus Hieronymi

ostendit, abusionis, si ita dicere uis, huiusce ratione quasi normali longe discrepat interpr. in Matth., quippe apud quem in huiusmodi quoniam (quod e. c. 16 est quinquies, perraro c. coni.), quia (c. ind., e. c. 88 bis), quod (e. c. 24, raro c. coni., ut 74) se habeant ad inuicem, quod ad frequentiam attinet, ratione inuersa fere ut 10, 3, 1.

Indicatiuum in interrogatione indirecta coniunctiui loco habet VII, 28 *qualis tunc persecutores illos finis mansit, expediam*, ib. p. 539 H. s. f. *latent causae, cur . . egit* (Z. 552[b], K. II, 227, 2).

Infinitiuum *pro* ut c. coni. (cf. Z. f. ö. G. l. l. p. 496—8) Orosius adhibet constructum cum uerbis:

admittere noue VI, 7 *ne nunquam mercatores ad se admitterent uina . . deferre;*

compellere (l. c.) VI, 18 *legiones Lepidi transire in suam partem compulit*, II, 5 *compulsi perpeti captiuitatem*, 11, 12, I, 17, IV, 18 p. 264, V, 7, VI, 2, 3 et 21, sed III, 10 ut);

conspirare V, 17 (Marius et Glaucia et Saturninus) *conspirauerunt Metellum in exsilium agere*, Suet., Sulp. Seu.;

dare (Gossrau Gramm. § 425, n. 6 et 7, K. II, 125, 6, c) IV, 5 *ex quo intellegi datur*, III, 6, p, interdum pA, ut Tac. Ann. III, 67 al., datur cernere Plin. ep.;

disponere III, 23 *in Asiam transire disponit*, Vop., Amm., Firm. err. p. 38, Hier. u. Hilar. 35, Sulp. Seu., postt. (etiam seq. ut recc.);

facere (l. c.) IV, 18 *hiberna Poenorum . . fecit incendi*, VI, 11 p. 409, uixque plura e comm. illo in proph. enotauimus exempla, ut in Os. II ad 7, 3 sqq., in Am. II ad 6, 3 sqq.; saepius intpr. in Matth., ut 10 'curuantes eos et cadere facientes sub pondere grauium mandatorum';

imperare: inf. s. praecipere;

mandare (K. II, 125, 6, b, 127, 12, a) common. 1 *ad te uenire mandabar*, inc. in proph. min. pr. 'ea quibus nos mandauit inhiare', in Os. I ad 2, 3;

permittere (l. c.) II, 7 al., inc. in Os. II, 7, 1 al.;

persuadere (l. c.): uid. sup. 'accus.' (inc. in Os. II ad 4, 15, sed c. dat.: ut hoc colere etiam illis . . persuaderent);

p e t e r e (l. c.) IV, 16 *d e c e r n i sibi bellum aduersum Annibalem p e t i i t*, interpr. in Matth. 123 'petierunt Barabbam solui', 124;

p o s c e r e VI, 15 *d e c e r n i sibi absenti alterum consulatum p o p o s c i t* (K. II, 186, 4, 125, 6, b);

p r a e c i p e r e (l. c.) saep., ut III, 1 *Artaxerxes . . q u i e s c e r e in pace uniuersam Graeciam per legatos praecepit*, VII, 10 *exquiri genus Dauid atque i n t e r f i c i p r a e c e p t u m est*, III, 7, 15 p. 179, IV, 7 p. 233, V, 4 s. f., 18 p 340, VI, 2, 8, 10, VII, 3, 5, 12, 13 ex., 25 (sed seq. ut VI, 2 p. 370 b, VII, 13), inc. in Am. I ad 3, 9 sq. 'uicinos populos praecipit conuocari', ad u. 13 sq. al., intpr. in Matth. 20; — saep. Oros. et i m p e r a r e c. inf., sed pass. (K. II, 186, 4), ut VII, 33 *episcopos r e u o c a r i de exsiliis i m p e r a u i t*, VII, 10 bis al.;

r o g a r e: uid. spec. I p. 496 ex.;

s t a t u e r e (a c c. c. inf.) VII, 28 (sup. 3 s. citra), Justin. „III, 37";

uerb. timendi (K. II, 189, n. 3) II, 14 *cum Syracusanam classem . . Lacedaemoniis p r o f i c e r e u e r e r e n t u r*, V, 17 *Mummium fieri consulem timens*;

e s t i. licet (K. II, 124, f) VI, 15 *u i d e r e ibi et gemere e r a t contractas Romanorum uires ad occisionem mutuam constitisse*, Hier. c. Joann. Hieros. 12 'nunc est mirari Demosthenem, qui . .', interpr. in Matth. saep., ut 10 'frequenter uidere est eos, qui talia docent, contraria agere sermonibus suis', cf. et Rönsch It. p. 363.

Nota etiam a t t e n t a r e insolite c. inf. constr. V, 23 *has* (gentes) *p e l l e r e Macedoniae finibus a t t e n t a u i t*, — p r a e u a l e r e c. inf. (H. p. 140) comm. 3.

P a r t i c i p i u m praes. pass. -n d u s in f u t u r i significationem transgressum (spec. I p. 499) Orosius ostendit VI, 1 *dii, quia se c o l e n d o s sciebant, futuros custodiere cultores*, ib. inf. p. 369, II, 6 p. 101, III, 1, VI, 11 p. 407 ex., VII, 9, 39, comm. 3, insolentius (hist.) II, 8 *quem* (numerum militum) *h a b e n d u m uix quisquam ambire ausus esset*, saep. ut futur. inc. in proph. min., ut in Os. I ad 2, 14—17 'cum s o l u e n d a m promitteret servitutem et gaudia de libertate u e n t u r a', ib. sup. p. 410, ad 2, 12 (ubi '. . comedet eam bestia agri' habetur): bestias agri eius fructibus esse u e s c e n d a s (!), ad 1, 2 sqq. p. 398, in Am. II

ad 9, 1 'ostendit neque exiguis esse parcendum, sed optimates et uulgum confusa caede perituros', I ad I, 11 sq., aliquoties etiam intpr. in Matth., ueluti 74 'oportebat eum et praedicere discipulis suis, quod essent scandalizandi, et Petro, quoniam ante galli cantum ter fuerat negaturus', 39, 48 in. al.

Epimetrum I

ad II. De latinitate Orosii.

Identidem locis Orosii testimonia adiecimus e commentariis in prophetas minores tres Oseam, Joel, Amos, Rufino Aquileiensi adscriptis, ut pridem constat, immerito, quod quare fecerimus iam clarescet. Commentarios istos (sane luculentos, sobrietate praesertim interpretationis commendabiles, uerborum sensus exponere contentae ipsos, neque, ut Hieronymus solet Origenem secutus, ad allegoriam singula quaeque referendo tanquam aenigmata conantis dissoluere) conscripsisse mihi quidem uidetur unus aliquis ex eminentioribus quinti seculi ineuntis doctoribus, incertum tamen an catholicis. Hieronymum quidem, tametsi translatione Scripturae noua illius utens, saepius reprehendit, neque Augustini uidetur fuisse sectator, ut erat Orosius. Venit in mentem Juliani Pelagiani, hominis ingeniosi neque ineruditi, sed de eo uidero si forte alias. Cum maxime autem me Vallarsii coniectura, in quam forte incideram, auctorem commentariorum asserentis Orosium, impulerat ut continuo post Orosium illos quoque relegerem, si forte per eloquii indolem id uideretur posse probari. At enim neutiquam posse mox intellexi. Enimuero est quaedam in uerborum et usu et ratione componendi similitudo ac cognatio (ut et est uidere e supra passim annotatis), sed ea dumtaxat, quae non possit non esse inter homines eiusdem prope aeui ecclesiasticos. Si quid uis adde, quod uterque scriptor satis uidetur esse et ingenio promptus et artibus liberalibus eruditus et copia dicendi prae aliis contemporaneis pollens. At uero non aeque uterque, imo nostra quidem sententia commentator et ingenii acumine antecellit magisque, ut ita dicam, iudicii est sui, et uerborum ubertate exsuperat, econtra Orosius paulo fortasse est doctior puriorisque quadam-

tenus ac cultioris sermonis diligentior. Et haec quidem sunt, ut ita loquar, quantitatis cuiusdam differentiae, uerum etiam qualitate eloquii haud parum inter se differunt. Nam, ut in uerborum usu nouicio nos quidem subsistamus considerando, quidquid peculiare (quod nos dicimus) aut maxime familiare uidimus esse Orosio, omne id abest a commentatore, rursusque quaecunque huic sunt peculiaria (multo equidem plura quam illi) aut specialiter familiaria, frustra quaesieris apud Orosium. Voces dictionesque peculiares huic commentatori, hoc est ipso attestante lexicographiae copiis additas aut addendas inferius composuimus, eorum autem quae maxime familiaria sunt eidem usque adeo ut quasi pro quibusdam stili eius proprii signaculis possint haberi, exempla habeto haec. Inprimis legentis feriunt oculos mira ac prorsus inusitata crebritate particulae: uidelicet et significatione prope eadem nimirum, nec non et sicque (adde siquidem postpos., nisi quod hoc quidem inueniri interdum etiam apud Orosium supra commemorauimus). Etenim notauimus e. c. in comm. in Os. uidelicet (ueluti I ad 1, 1: licet non simpliciter munus historiae persequantur, ut ea uidelicet quae sunt gesta commemorent) nonagies sexies, — nimirum (prope = nämlich, ueluti I ad 1, 2 sqq.: cuius muneris testimonio .. reuerentia prophetantis apparet, quem nimirum persona sua rerum conditor uidetur induere, III ad 12, 9: possemus etiam illud afferre, quod ex usu nimirum Scripturarum ueniret, denuntiationem permisceri tristium uel laetorum) uicies ac nouies, — siquidem eodem fere et ipsum significatu (ueluti in Os. I ad 4, 4 sq.: si stante re p. per sententiam iudicum nocentes aliqui disperirent, argueretur certe alter, et alter argueret, proprium siquidem munus censura exerceret) decies octies, totiesque et sicque (ueluti I ad 4, 8: ut promitterent . ., quoniam, si per munus eorum hostias obtulissent, statim fierent innocentes, . . sicque . . superbire faciebant reorum animas). Sint sane talia per se accommoda expositori magis quam historias scribenti, at apud alium eiusdem prophetae expositorem, Hieronymum in libro I comm. in Osee, 'uidelicet' semel, cetera illa ne semel quidem leguntur. Insigne porro specimen uocabuli, quod cum pauci ante raro usurpauerint, quod nos sciamus, Orosius nusquam adhibuit, commentator noster mirum quantum celebrat, est profanitas heidnisches Wesen, Gottlosigkeit, ueluti in Os. I ad 1, 2 sqq. 'eam profanitatem, quam perpetrauerat gens libera, celebrauit ancilla', ad 4, 9 sq. 'uel obscoenitates uel profanitates sequendo', ib. inf. 'quam profanitatis speciem Graeci rhabdoman-

tias appellant', in Joel 3, 17 sq. 'oppressa idolorum profanitate', in Am. I ad 5, 9 sqq. 'require me, quem profanitati seruiens reliquisti' . ., quinquaginta locos, praeteritis quibusdam, enotauimus. Missas facimus alias quasdam uoces, quae et ipsae cum ab Orosio plane absint, apud cemmentatorem abundant, ueluti e. c. frustratio in Os. II ad 3, 11 sqq. 'percellit eos digna frustratio', in Joel 1, 10 . . Verum etiam totis quibusdam generibus uocabulorum specialiter delectari animaduertimus eundem usque adeo, ut in his potissimum non contentus usitatis etiam noua complura affinxerit, ut uidetur, ipse (id quod in consequentibus demonstrabitur), et praecipue quidem nominibus uerbalibus in -us exeuntibus. Quo genere in quantum prae aliis scriptoribus magis amet uti, in eo quoque cernitur, quod huismodi nominum accusatiuis sing., quae grammatici uocare solent supina, compositis cum uerbo q. e. ire uarias exhibere soleat periphrasticas temporum uerbalium formas, non infinitiui solummodo siue futuri quem dictitant, ut in Joel 2, 26 sq. 'si studiis probitatis insistant, tunc etiam prospera mansum ire', in Os. II ad 9, 5 sq. (latum ire), ad 10, 4 (messum ire), III ad 10, 11 sq. 'ceruix subici digna tormentis aestus et auras latum ire promittitur', ib. inf. (messum ire), in Am. II ad 8, 13 sq. (occursum ire), 9, 1 'neque fugam eos arreptum ire', — siue quem iam futuri dicere aut aegre poterunt, ut in Os. II ad 8, 8—10 'annua stipendia illatum ire (non: iri) polliciti sunt', in Joel 2, 4 sqq., aut nequaquam poterunt, ut in Joel 3, 4—8 'cuius consilia conuulsum ire tentatis', — sed etiam formas indicatiui uel coniunctiui, ueluti in Os. I ad 1, 2 sqq. 'quorum transgressores . . ultum ibat', II ad 7, 1 'quia nemo talibus parsum iret, quam (i. nisi) cum labe iustitiae', in Am. I ad 2, 1 sqq. 'qui . . ultum iret'. Ceterum haec quae modo attulimus si recte uis aestimare, adi sis Richter De supinis § 27 sq.[4])

---

[4]) Ita plerumque scriptor quivis dictiones quasdam sibi habere specialiter solet familiares ac suetas ultro obrepentes crebrius fere quam aliis plerisque, cuiusmodi u. c. etiam apud anenymum Origenis in Matthaeum interpretem non quaerens offendi tamen quaedam, ut sunt frequentata apud eum solito longe magis (absque illo supra commemorato τοῦ quoniam pro articulo sermonis obliqui usu inusitatius praecipuo) utputa zum Beispiel (pA, cf. Krebs-Allgayer Antibarb. p. 960), ueluti 27 'utputa exempli introducimus

Sequuntur, ut praediximus, uoces auctori commentariorum in Oseam, Joel, Amos peculiares per genera descriptae, intersertis (in uncis) aliorum nouiciorum, quae neque apud Orosium exstant nec relata sunt in H, selectis quibusdam, quae commemoratu uidebantur digniora:

attonsio C (= Subrel. add. lex.) s. u., *impinguatio* in Os. I ad 2, 12 *post satietatem atque impinguationem*, Eucher., * interpolatio *al.* q. interruptio, ut in Os. I ad 2, 14 sqq. *ut non me ulterius ex interpolatione ueneretur, sed continuum mihi cultum impendet* al., atque ita interpolare in Os. III ad 12, 3—6 *ut uel cum eo continua uirtute consistas, uel, si fuerit interpolata deuotio, ad eum suscepta emendatione concurras*, ad 13, 12 *scelera, quae multis temporibus perpetrauit, ut nullis essent interpolata uirtutibus, sed funereo cumulata processu*, II ad 5, 11 sqq. *iudicii mei modus acuetur, ut Ephraim quasi tinea interpolem, te uero* (Judam) *quasi inhaerens putredo consumam*, *lactatio* in Os. I ad 2, 14 *'ecce ego lactabo eam': lactatio cibum mannae uidetur ostendere*, intpr. Iren., Mar. Merc.: D (= Spicil. add. lex.) p. 94, *sublimatio* C. p. 20*, *temeratio* in Os. I ad 1, 2 sqq. legis, it. III ad 11, 8 sq., Cod. Theod. (cf. temerator in Os. II

causa quod in Zacharia (9, 9 sq.) prophetatur', 16 'si generaliter est fieri aliquem filium gehennae, utputa Judaeum uel gentilem 'et ib. bis, 13, 18, 20, 21, 38 . ., interdum ita quoque, ut uideatur esse i. hoc est, uidelicet, ut 63 'dormierunt, utputa remissius egerunt', 19, 51 p. 319 al., — adhuc more post Augusti aeuum sensim increbrescente ita = ad hoc, ut sit q. pro praeterea, insuper, etiam, qua ui etiam cum comparatiuis componitur (Hand s. u. 13 sqq., cf. Scrut. p. 61), ut 32 p. 248 'obserua adhuc differentiam istorum, quoniam . .', 37 'adhuc profundiorem dabit aliquis causam eorum quae . .', 20, 25 bis, 33 p. 252, 38, 47, 48 bis, 49 p. 306 bis, 50, 60 p. 342 bis, 62 p. 352, 66 p. 362, 68, 77 p. 399, 87, 88, 92 p. 431, 135, 145 (rarius temp., ut 39 p. 273, 86 p. 421, 117), — opus habere (contra praeceptum Diomedis 'nos non dicimus opus habeo, sed opus est mihi', quanquam est etiam ap. Col. et S. S. ap. Ambr.) 73, 102, 125 al., c. acc. 70 'an etiam hoc opus habet interpretationem subtiliorem?', — moralis et -ter significatu fere eo (opp. corporalis, -ter, ut 30), quo Hier. aliique spiritualis, -ter dicere solent de interpretatione nimirum Scripturae anagogica (H p. 50 sq.), ut 20 'etiam moralem assumere intellectum', 50 'iuxta (neben) obseruationem uerbi simplicioris (des Wortes in seiner einfachen Bedeutung) etiam moraliter est considerandum', 18, 38, 96 . .; — adde, si tanti est, frequenter i. saepe, ut 27 'frequenter andire est apud haereticos', 38 bis, 39 bis, 42 ter etc., ut ne 61, 64, 75, 102, 120, 122 etc.

ad 6, 7 praecepti, in Joel 1, 6—8 legis, Stat., Modest. Dig., Amm., Cod. Just.), 8 ululatio in Os. II ad 7, 13 sqq., inscr. (aggestio transl. in Os. I ad 2, 3 p. 404 Vall., * ambitio q. intentio saep., ut in Os. II ad 6, 5 'quoniam imprudentiam tuam coercere nequiuit elaborata maxime terroris ambitio', alle auf Erregung von Schrecken berechnete Anstrengung, in Joel 1, 6—8 (inf. nr. 14), amolitio in Joel 2, 19 sq., Gell., Flor., *attestatio* in Am. II ad 8, 11 in ipsa rerum attestatione, in Os. I ad 1, 2 sqq. al., *collapsio*: 2 (i. e. Subrel. ps II), *contextio* in Os. III ad 11, 1 'contextio explanationis uim censoris ostendit', in Joel 2, 30 sq., * praeceptio i. iussio in Os. I ad 1, 2 sqq., in Am. I ad 2, 8, ed. Diocl., Ambr., Cassian., C. Just., * prolapsio *trnsl.* in Os. II ad 6, 8 sq. 'quod propria non essent prolapsione contenti', cf. a (= Anh. z. Beitr. z. lat. Lex.) p. 49, quaesitio pr. in Os. II ad 6, 1—3 'ad quaesitionem uultus eius', App., * resolutio i. solutio trnsl. in Os. I ad 1, 10 sq. captiuitatis, *transcursio* in Os. III ad 13, 6 'breui transcursione sermonis illius quoque sententiae inferens mentionem'), — 9 *affirmatus*, u in Os. II ad 5, 3 *quid tali affirmatu indicatum uellet*, *commemoratus* in Joel 1, 9 *cur hanc similitudinem protulisset, commemoratu regionis absoluit*, *consectatus* in Os. I ad 2, 14 sqq. *consectatu idolorum Dei sui oblita*, ad 3 *consectatu libidinis*, ad 2, 5 sqq., in Joel 1, 5 luxuriae (in Os. I ad 1, 2 sqq.: errorum infectione et haeresis consectatione, ad 2, 5—7), *crepitatus:* C, *denuntiatus* in Am. II ad 7, 4 *huic denuntiatui audet obsistere*, ad 8, 11 *sub denuntiatu poenae*, *emendatus* in Joel 1, 6—8 *cuius* (auditoris) *emendatui tota haec plagarum ambitio parabitur*, *exsecratus* C, *frequentatus* in Os. III ad 10, 7 sq. *quorum* (delubrorum) *frequentatu consueuerat* (Samaria) *me asperare* (cf. Z. f. ö. G. 1880 p. 894), *gubernatus* in Os. I ad 3 *eodem sacri Spiritus gubernatu*, *illatus* in Joel 3, 4—8 *illatu uicissitudinis* (cf. in Os. I ad 2, 14 sqq. de prosperorum illatione al.), *immoratus* in Am. I ad 5, 1 sq. *donec* (nebulae) *immoratu eiusdem uaporis* (i. e. caloris solaris) *aut comprimantur aut siccentur*, 20 *informatus* C, *inundatus* in Am. II ad 9, 5 qui (Nilus) *cum inundatu annuo Aegyptia arua contexerit*, *mitigatus* in Am. I ad 5, 16 sq. *cum de mitigatu sententiae disputaret*, *negatus* in Am. I ad 4, 8 *negatu pluuiarum germina suffocasse*, *oblatus* in Os. III ad 14, 4 *huic uestrae confessionis oblatui quid a Deo*

nostro referatur accipite (oblatio in Os. II ad 8, 11 sqq. 'in uictimarum oblatione' et saep.), *permixtus* in Am. I ad 5, 7 sq. *permixtu contrariorum, humoris uidelicet et uaporis, proculcatus* in Am. I ad 5, 1 sq. (C), II ad 6, 1, cf. inf. nr. 42, *repetitus* in Os. II ad 8, 8 sqq. *repetitu assiduo ea quae comminatur exasperat, ueneratus* C, [29] *uiolatus* in Am. I ad 5, 10 sq. *cum eorum* (pauperum) *contumelias uiolatui religionis annectit* (21 in -us exeuntia uerb. peculiaria scriptoris, cum Orosii notauerimus 1, e toto corpore scriptorum Hieronymi 4 uel 5; — praeterea notanda: *adiutus* in Am. pr. 'nullo adiutu clariorum natalium', It. Alex., Aug., conciliatus Lucr., in Os. III ad 12, 12 sq. cuius — sc. commendationis — conciliatu statim societatem eius Laban auunculus concupiuit', concussus Lucr., Plin., in Am. I ad 1, 2 terrarum concussu, II ad 9, 9 sq., discipulatus in Am. I ad 5, 13, intpr. in Matth. 142, cf. H. p. 163, expiatus Tert., in Os. II ad 9, 4, Jul, ap. Aug., incolatus in Am. II ad 9, 15 'ut ab earum (terrarum) incolatu arceantur' (et Hier.: H. p. 27), municipatus in Joel 2, 32 (H l. c.), operatus Tert., in Os. III ad 13, 14 sq. 'illud agmen afflatu potius quam operatu absumptum', populatus Lucan., Claud., in Joel 1, 10 'tristi huic populatui' al., precatus Stat., Amm., in Joel 2, 15 sqq. 'fuisse populi efficaces precatus', spretus App., in Os. II ad 7, 3 sqq. 'regem spretu religionis laetificauerunt', Sidon., * significatus q. significatio Gell., all. recc., in Joel 2, 30 sq., multaque alia huius inclinatus, quae, ut dominatus in Os. II ad 8, 8 sqq., sed iam Cic., all., commemorare non erat consilii), — [30] *collector* (colligere) C, *commaculator* ib., *depugnator* in Os. III ad 14, 1 *quae* (Samaria) *suis sceleribus effecisset, ut . . Dominus non propugnator illius, sed depugnator exsisteret*, * expunctor i. iudex in Am. I ad 5, 1 sq. *o Israel, quis sit meritorum tuorum expunctor, inspicito*, ut * expungere ad 5, 9 *ille, qui est uniuersorum creator, merita quaeque pergit expungere*, * expunctio in Os. I ad 2, 3 *is iudiciorum ordo etiam in uestra nunc expunctione seruabitur, ut squalentes sacrilegiis obruantur exitiis et eorum posteri . . cumulatius prosperorum successibus augeantur*, cf. * dispungere in Am. I ad 1, 3 sqq. *aliarum gentium, quas aequi iudicii ratione dispungat, scortatrix* in Os. I ad 2, 5 sqq. (animaduersor Cic. s., in Am. I ad 5, 16 sq. 'nunc in regionem tuam . . is animaduersor ingrediar, cui ulterius non possitis illudere', * collator gener. in

Os. II ad 7, 13 sqq. 'qui eram abundantiae collator', Greg. M., *colluctator* in Os. III ad 12, 3 sqq. 'quo colluctatore bene exstitisset superior', comminator Tert., Aug., in Os. III ad 10, 11 sq., euocator Cic. s., in Am. II ad 7, 1 sqq. (Beitr. I), uaticinator Ou. s., Paul. sent., in Os. II ad 7, 13 sqq., inscr.); — [38] *concinentia* in Os. I ad 2, 8 sq. *est sensus eiusmodi, per quem propheticis sententiis concinentia uindicetur*, Macr., Cl. Mam. an., all. postt., *consulentia* in Os. I ad 2, 3 *per hunc prophetam Dominus noster consulentiae suae pandit affectum*, III ad 13, 9 sqq., in Joel 1, 5, in Am. I ad 5, 18 sqq., II ad 9, 7, Jul. ap. Aug. (*respiramentum* Aug., in Joel 1, 15 sqq. 'cessatio praecedentis incommodi, quae respiramentum uidebatur aliquod polliceri', obstaculum post Sen. recc., in Os. I ad 2, 3, *salsedo* Pall., in Am. II ad 9, 6), — [40] *laudatorius* in Am. I ad 4, 4 sqq. *profanato Israel obiectat, ut studiis quae elegit immineat*[5]) . . *fermentatosque panes altari, qui, ut ita dicamus, laudatorii uel uoluntariae oblationis appellabantur, imponant*, Eugraph. (structorius Tert., in Am. II ad 7, 7 sqq. 'murum litum, id est structoria arte compositum', — praesentarius Plaut., Gell., App., in Os. III ad 11, 3 'ut . . uis praesentariae conquestionis erumpat quasi etiam breuis dissimulationis intolerans', Boeth.), *comminax* A (= Add. lex.) p. 21*, *proculcabilis* in Am. I ad 5, 7 sq. *quae* (electio) *iudicandi normam quasi aliquid proculcabile reliquisset* (*letabilis* Amm. lues, in Joel 2, 4 sqq. anxietas, potabilis in Am. II ad 9, 6 'aquis . . in dulcedinem potabilem transeuntibus', intpr. in Matth. 137, uituperabilis Cic. s., in Os. II ad 7, 10 sq., Rufin., Cassian., adu. et Aug., intpr. in Matth. 66, *arrepticius* Vulg. Jer., Aug., in Os. II ad 4, 17 sqq. 'arrepticii uocabantur et publico

[5]) Nota 'ut' mendose positam, ut uidetur. Nemo sane legentium haec ignorat, apud uett. quoque interdum inueniri ut c. coni. aptam e uerb. sent. uel declar., ita plerumque si interrogatiue dicta sit, ut Hor. 'scimus, ut Titanas fulmine sustulerit', sed et relatiue, ueluti Cic. p. Cluent. 25 'hoc non ignoratis, ut etiam bestiae . . ad eum locum, ubi pastae sint, reuertantur', utique ita, ut interpreteris: wie (cf. Ramshorn gr. lat. 179, IV, 1 diuersa miscentem, Dräger Hist. Synt. § 467, 1 f.). Atqui licentius nonnunquam postt., ut e. c. Hyg. P. A. II, 4 'de hoc fertur, ut sit Arcas nomine', 10 'de hac dixerunt, ut gloriata sit', Vop. Tac. 16, 6 'de quo dictum est, ut Probus diceretur, etiamsi Probus nomine non fuisset', Justin. inst. I, 14, 5 'dicendum est, ut ipsis quoque (nepotibus) dati uideantur (tutores testamento), si modo liberos dixit' (testator). Cf. Scrut. p. 25.

erant quasi portenta derisui'), —*imparticeps* in Os. II ad 9, 7 rationis, *raripes* C (incastigatus Hor., in Am. I ad 3, 1 sq., Ferreol.), — [45] *comminanter* in Am. II ad 7, 14 sq. *ea quae comminanter inieci debuisti non, ut mea, sed Dei per me loquentis dicta suscipere* (cf. sup. 41 et comminator, comminatio in Os. I ad 4 sq. et saep., it. uerbum), *concinenter* in Am. II ad 7, 14 sq. *ea quae omnes paene prophetae concinenter praedicant*, Jul. ap. Aug., *condite* in Os. I ad 1, 2 sqq. *pie conditeque cogitantibus profundum diuinae benignitatis occurrit*, cf. Clem. Alex. strom. I, 1, 13 *τῷ κρυπτῶς ἐπαΐοντι τὸ κρυπτὸν φανερωθήσεσθαι*, *cumulanter* in Os. II ad 7, 9 *cumulanter non apparuisse canitiem, sed defloruisse . . commendat, . . et tamen ignorantiam praui aut recti . . ad extremum usque attinuisse*, cf. inf. exaggeranter, * decenter *i.* apte, conuenienter in Os. III ad 10, 7 sq. *prolatas in causam aliquam sententias ad similia negotia* (i. e. res, ut in Os. II ad 5, 11 sqq., III ad 14, 9 al.) *decenter assumi*, in Joel 2, 4 sqq., in Am. I ad 4, 1 sqq.,[50] *foediter* in Os. I ad 1, 2 sqq. *se . . foeditatem illam consortii foediter* (si lectio sana) *horruisse*, *formaliter* in Os. II ad 6, 1 sqq. *ista, quae sine emendatione morum formaliter soletis cantare, despiciam*, *iudicanter* iu Os. II ad 9, 7 *cuius criminis magnitudinem contionator horrescens iudicanter exclamat . .* (nisi forte legendum: indicanter, cf. *signanter*, ut in Am. II ad 9, 1: cum signantissime decem tribus pulsauerit), *multiplicate* in Os. II ad 9, 10 *sobolem eorum multiplicate perrexi*, *tote* in Am. I ad 4, 10 *tote castigationum fructum mihi per uos perisse*, Itin. Al.? (exaggeranter Tert., Aug., in Joel 2, 12 sqq., indignanter Arn., Amm., in Joel 2, 4 sqq., comp. in Am. I ad 2, 13 sqq., *insultanter* Don. ad Ter., Aug., in Os. II ad 7, 13 sqq. al., cf. Z.f.ö.G. 1873 p. 337, miseranter Gell., in Joel 2, 4 sqq., Ven., *perspicaciter* Amm., in Joel 2, 4 sqq., sacrilege Tert., in Os. II ad 8, 4); — [55] *contradere* in Os. I ad 2, 14 sqq. *uinitores ingentis botri gratiam nobis in mysteriis contradentes*, III ad 10, 11 sq., in Joel 2, 32 et 3, 4 sqq. (spec. I p. 488), * commendare *al.* i. exhibere, demonstrare in Amm I ad 4, 11 *misericordias Domini, quas in omnibus suis dispensationibus commendare non desinit*, in Os. II ad 7, 9 (sup. 48) al., *sanguinescere* in Joel 2, 30 sq. *ac si .. luna sanguinesceret*, * sistere *abus.* q. stare in Os. III ad 10, 5 sqq. *Israelitae in propria*

adhuc regione s i s t e n t e s *Assyriis tributa pendebant*, in Am. I ad 3, 3 sqq. *in eadem natura sistentes tamen usque eo differebant, ut* . ., ad 4, 1 sqq. al., ac proinde consistere in Os. III ad 12, 3—6 (sup. nr. 4), I ad 1, 2 sqq. p. 395, subsistere (H p. 142, 152 sq.) in Am. I ad 5, 1 sq. *cuius* (Dei) *uirtute* s u b s i s t a t *universitas*, pendetque hinc etiam, sicubi exsistere reuera dicitur pro extare, existiren (cinerescere Tert., Aug., in Joel 2, 30 sq., crapulatus Vulg., Rufin., in Os. II ad 7, 13 sqq., eiectare p, in Os. I ad 2, 3 'de uberum medio haustum uirus e i e c t a t', fetare *trans.* Aug., in Am. II ad 9, 6 'ut . . terrae . . lapso de nubibus imbre f e t a n t u r', insaeuire S. S. Gen. ap. Ambr., in Am. I ad 1, 6 sqq. 'ut a summis ad imos i n s a e u i a t una uastatio', intersonare Stat., in Joel 3, 4 sqq. 'ut per excessus interdum uaticinio congruentes ea i n t e r s o n e n t, quae futuris possint conuenire mysteriis', *propiare* Paul. Nol., in Os. II ad 7, 9 al. et *appropiare* in Os. II ad 5, 3, in Joel 3, 4 sqq. al., Lucif., Vulg., Sulp. Seu., intpr. Matth. 20 al., * resultare Trotz bieten in Os. II ad 8, 11 sqq. sanctis monitoribus al., supereffluere S. S., Ambr., P. Nol., in Am. I ad 4, 11).

Quod ad nominum uerborumque d e c l i n a n d i f o r m a s attinet, lector supplendis eis, quae ap. Neue inuenerit uel non inuenerit, haec habeto: sp*erum* in Am. II ad 6, 7, spe*bus* in Os. I ad 2, 5 sqq., in Joel 3, 20 sq. al. (de his etiam Gg. Lex. plura dabit quam Neue), uni gen. in Os. I ad 2, 5 sqq. *ueri atque* u n i *Dei*[6]), *furui* et *stridui:* furuit in Am. I ad 1, 11 sq., furuisse ib. et ad 2, 1 sqq., striduero in Am. I ad 2, 13 'cum s t r i d u e r o, id est infremuero', cf. Prisc. VIII, 60 p. 419 'alii stridui, alii stridi protulerunt', dissili*bunt* in Am. II ad 8, 1 sqq., cf. salibit S. S. uet, percu*tisset* (!) in Am. I ad 4, 4 sqq.

Denique de p a r t i c u l a r u m quarundam apud hunc commentatorem usu haec paucula interim proferantur: c e t e r u m persaepe adhibet aduersatiue et quidem ad praecedens negatiuum, ita ut interpreteris: sondern, uti raro priores, interdum tamen Liu., ueluti loco quem omnes afferunt 'consules non consulibus creatis, ceterum dictatori legiones tradiderunt' (cf. Hand s. u.

---

[6]) Intpr. in Matth.: haeres*um* 47 singularum h a e r e s u m, 51 p. 317 (nihil simile Neue I, § 77), peccatricum 139 (cf. Neue I p. 275); argu*i*tus 49 bis (arguiturus Sall. fr.).

I, 4, Dräg. § 340); exempla commentatoris sunt in Os. III ad 12, 7 sq. *non momentaneo impetu, ceterum* (in marg.: sed) *explorata impietate peccantes*, in Am. I ad 1, 3 sqq. *haud semel nec iterum Damasci populus, ceterum saepenumero Israelis arua populatus est*, in Os. I ad 2, 8 sq., ad u. 21 sqq., II ad 6, 5 p. 428 ex., in Joel 1, 1 et 13 sq., ib. 2, 15 sqq. et 19 sq., in Am. I ad 1, 6 sqq. et 11 sq., ad 2, 4 sq., ad 4, 12 sq. s. f., ad 5, 7 sq. et 12 et 13 et 25 sqq. p. 536. II ad 6, 2 et 13, ad 7, 14 sq., ad 8, 1 sqq., ad 9, 1, praeterea aduersatiue etiam in Am. I ad 5, 25 sqq. *diuersa quidem tempora, ceterum similia coniunxit*, in Joel 3, 9 sqq. s. f., in Am. II ad 5, 21 sqq., ad 9, 9 sq.; — demum i. postremo, tandem, quod uett. negant fuisse usus (Suet. cit. Hand t. II p. 254), saepius, etiam proclitice (id quod in Pauli Diaconi demum hist. comparere putabat Wichert progr. gymn. Guben. p. 55), ueluti in Am. II ad 9, 5 *qui sero licet, demum tamen ultor accingor*, I ad 1, 3 sqq. *ut sentiant demum, quod non sit tantum Judaeorum deus, sed etiam gentium*, ib. inf., in Os. I ad 2, 13 et ad 3, III ad 13, 13 al., Vict. epit 45, 4 'ac demum Gratianum filium Augustum creant'; — * quatenus pro ut (et consec. et finali) abusionem, quam etiam post Rönsch It. p. 401 nosque Spicil. p. 138-40 (cf. Scrut. p. 70 et 72, H. p. 178) Dräger ignorare pergit, saepius in his quoque comm. uidemus admissam, et quidem plerumque praecedente 'ut' (Spicil. p. 139), ueluti in Am. I ad 3, 12 *ita ut quodam tempore ad eam inopiam . . peruenerint, quatenus matres filiorum carnibus uescerentur*, ad 2, 6, ad 4, 12 sq., non antecedente ut in Os. I ad 1, 2 sqq. p. 397, in Am. I ad 5, 1 sq.; — saepius etiam acsi pro quasi (Scrut. p. 60), ut in Os. I ad 2, 3 *neque . . quicquam miseris profuit, quominus, acsi essent omnibus nudi priuilegiis, disperirent*, II ad 5, 11 sqq., ad 8, 8 sqq. al., cf. Celerin. ap. Cypr. ep. 21, 2 acsi . ., sic . ., intpr. in Mathh. 91 in., 92 p. 434 al.[7])

---

[7]) Reliqua distulimus, hoc uno tamen subindito in notulam, adiectiui dignus compositorumque eius cum genit. constructionis graecissantis per hanc iam aetatem increbescentis (quamuis dissimulante peruicaciter Dräger 206, 2, k) exempla in his quoque commentariis inueniri, ut pr. 'obtinendi quod poscimus dignos uideri', in Joel 2, 18 '(gens) quasi indigna defensoris'. Cf. praeter ea, quae Rönsch Itala 413 e S. S. uet. et quae nos Spicil. p. 94 attulimus, S. S. Hebr. 11, 38 ap. intpr. in Mtth. 28, Hier. Orig. in

In calce ea quoque composuimus uocabula, quae per interpretem Orig. commentarii in Matthaeum lexicis latinis addita sunt uel addenda (aut si quae eorum etiam per alios, at parum certae aetatis aut posteriores illo): *insidiatio:* A p. 15*, *insurrectio:* ib., *perfossio* 59 (e. S. S. Exod.), *prodificatio* 139 *prodificatur quadam prodificatione et qui credit Scripturae*, 66, 103, *transcorporatio:* C, * inductio *al.* 39 *manere in primo apostolicae traditionis et ecclesiasticae inductionis proposito*, * palpatio Tastsinn 63 *uisio*, *auditio*, *odoratio*, *gustatio*, *palpatio*, — * *tectura* 72 *accipientes sapientiae tecturam a Deo*, Aem. Prob. epigr., al. Pall., — *excitatrix* 44 *qui accendentes et excitatrices seminis escas, in quantum ualet, euitat*, [10] *lapidatrix*: A, * fictor *i.* simulator 24 uirginitatis fictores, — *luciditas* 32 *quoniam non possunt uidere luciditatem pulchritudinis*, *superfluitas* 20 *superfluitates corporibus innatas amputare*, 45, Ps. Aug. serm., Boeth., Cassiod. (Beitr. III), uita Caesar., Greg. resp. ad Aug. (C), * fabulositas *al.* 46 *secundum Marcionis doctrinam . . aut Basilidis longam fabulositatem* (ib. traditiones Valentini, cf. inc. in proph. min. praef.: fabulosas Judaeorum traditiones), [15] *uerisimilitudo* 44 *omnem persuasionem uerisimilitudinem ueritatis habentem*, 35, 107 (uerisimiliter 134), * monumentum i. sepulcrum 139 *corpora earum, quae fuerant prius monumenta mortuarum animarum* al., — *enutritorius* 22 *ut cor nostrum sensibus mundis potatoriis et enutritoriis impleatur*, *exaggeratorie*: A p. 11*, *gubernatorius* 12 *qui didicit gubernatoriam artem*, [20] interrogatorie 118, *persuasorius:* C p. 14*, *homicidialis* et *-ter*: A p. 14*, *mysterialis* et *-ter*: A, * principale s. al. Grundwort 116 *principalia, ex quibus haec uocabula* (Pontius et Pilatus) *dedu-*

Cant. tr. 1 p. 505 Vall. 'quo possit dignus fieri spiritualium secretorum', id. in Ez. h. 4, 1, ib. 10, 2 'quasi indigni uelocioris medelae', Rufin. Orig. in Num. 17, 3 'tantae laudis dignus', id. hist. mon. 16 p. 178 Vall., intpr. in Matth. 131 ex. Sed etiam constructionis c. *dat.* ap. recc. exstant exempla, ut Vulg. „2 Macc. 6, 24", Vop. Prob. 24 digna *memoratui*, Treb. Claud. 5, 3, Arnob. „I, 27" auditui eius condigna (cf. Hildebr. ad l.), Hier. in Ez. comm. II ad 5, 10 'Dei maiestati indignus', intpr. in Matth. 103 'nihil facientem dignum reatui'. — *Graecismis* saepius indulget *interpr. in Matth.*, ut u. c. 49 'ne ergo aliquid aliud *forte* moraliter sentire oport*et* in Scripturis diuinis', 52 p. 322, cf. Plat. Parm. p. 136 μὴ γὰρ οὐ φαῦλον ᾖ ὃ λέγει, Krueg. gr. 54, 8, 13.

cuntur, ecclesiastice 47 *qui ecclesiastice docent uerbum*, *prophetae sunt Christi*, *calaminus* 125, * extraneus *transl.* 33 *uerbum a ueritate extraneum*, — acceptabil*iter* 105, *inexperibilis:* A p. 15*, *inseducibiliter:* ib., *insufferibilis:* ib., *in-tentabilis* 92 *diuinitas intentabilis erat.*, inc. de uocat. gent. (sec. V) II, 35, *inturbabilis:* A p. 16*, *irrecessibilis:* ib., *perdibilis:* A, * reuocabilis pers. 33 *modicum de semita recta declinantes, ut sint reuocabiles*, *incessanter* 45 (cf. Z. f. ö. G. 1873 p. 507), *mensurate:* Melett. lexistor. II p. 13, pusillanim*iter* 93 agere, — *quanticunque 137 *quanticunque secundum doctrinam quidem ecclesiasticam sapiunt*, *uiuunt autem male*, — conuiciare 125, *garrulare* 38 *quaecunque alia garrulant*, Fulg. M., uicinare 16 *qui uici referuntur uicinare ualli ei* (-ri Coel. Aur., Mart. Cap., Sid.), — *dignificare* 82, 111, intpr. Ignat., *pestificare* 38 *Basilidis sermones . . pestificant et corrumpunt audientes se*, *prodificare* (nisi quod semel est et ap. Hier.: H p. 97) 42 *si* (Christus) *in aliquo loquatur uolente audire et prodificari* et saep. (A), cf. sup. 4, *uirginificare:* A, — *coinfirmari:* A p. 7*, * commanducare *al.* 82 *quem suscepit ad mensam communem et commanducauit ei*, * complacere *abus.* Gefallen haben 26 *ut accipiant . . Pharisaei populo complacente* (i. consentiente) *sanguinem prophetarum*, 92 *complacens dispositionibus Patris*, sed et S. S. uet. Matth. 17, 5 'hic est Filius meus dilectus, in quo complacui' (Vulg.: in quo mihi bene complacui), contribulari *al.* 73 *'cum ipse sum in tribulatione'* (Ps. 90, 15), *hoc est contribulor ei* (cf. 48 et 49), *examaricare* 114 *examaricans in poenitentia fletum suum*, cf. D p. 52, exoperatus *pass.:* A p. 12*, *exsuffocare:* ib., *implantare*: A p. 14*, *praedefinire* 55, * *repausare trans.* 138 *caput . . quasi supra Patris gremium repausans*, Cassian., *subunare:* A, *suprascribere* 117 *in libro secreto*, *qui suprascribitur Jannes et Mambres liber*, Ps. Sen. ad Paul. Apost, *transaudire* 108 *praepediti malitia transaudierunt et intellexerunt* (sc. non recte) *de templo illo lapideo.*

Revaliae, 1881 Oct.

De latinitate scriptorum quorundam seculi IV et V p. C. Obseruationes.

III.

De latinitate Sulpicii Seueri.

Natura nominum uerborumque immutabilis est, nec quicquam aut plus aut minus tradidit nobis quam quod accepit.

Sulpicii Seueri (c. 365—425) scripta iterato perlegens ea quae ad latinitatis temporum cognitionem pertinere uidebantur enotaui ac digessi, ratione disponendi prope eadem, quam et in obseruationibus de Orosii in historiis latinitate secutus sum, itemque quasi pro fundamento usus eis, quae de latinitate Hieronymi in H (= De latin. Hieronymi obseruationes ad uerborum usum pertinentes) retulimus. Duobus capitibus altero uoces significationesque (*) uocum recc. h. e. temporum posthadrianorum literis aut proprias, quas literis obliquis distinximus (eas autem, quae per ipsum innotescunt Seuerum, pinguiusculis), aut aliquo modo, ut ita dixerim, appropriatas per genera, ut solemus, digessimus, in singulis fere uocum generibus separatim (b) eas uoces, quas non habemus in H ex Hieronymi quoque uel Rufini scriptis enotatas; — insequenti deinde capite obseruationes ad syntaxin pertinentes. Index latinitatis editioni Halm affixus non sane inutilis est, exilior tamen. Nostra neque inde desumpta et plura esse inque suum recongesta connexum facile doctus intelleget lector.

Claret hinc, quid nobis sit propositum. Nimirum non de Seuero agitur ipso per se, sed de linguae, qua utitur, indole ac qualitate deque loquendi usu temporum, cuius eum habemus testem. Atenim ex eis, quae composuimus, obiter id quoque demonstrabitur, recte fere de Sulpicio Seuero iudicari scriptore,

hominem esse satis eruditum ac disertum, puri atque elegantioris sermonis ad antiqua exemplaria castigati studiosum, uerborum fere communium simplicitate gaudentem, iuncturae curiosiorem, recentiori quidem uerborum prouentu non plane abstinentem, sed in delectu circumspectiorem, sensu acriori quaeque pensitantem, usque adeo ut etiam ecclesiasticas dictiones, quatenus poterat, parcius adhibuerit (cf. dial. III, 8: ut uerbo, quia ita necesse est, parum latino loquamur, exsufflans), sui quidem temporis hominem, sed cuius scripta sint documento, quantum etiamtum uergentibus iampridem nationis latinae cum lingua sua fatis praestare tamen Romana ualuerit facundia, si quoties traditionis esset tenacior. Etenim, si pauca euitasset nitorem offuscantia sermonis, sufficeret ad exemplum. Certe si Hieronymum, non illiteratum scilicet et ipsum, cum Seuero conferas, aliquanto Seueri et lingua purior et sermo correctior et stilus uidebitur esse cultior.

Praeter scripta, quae ipsius esse genuina omnes consentiunt, chronica ab exordio mundi duobus conclusa libris et uitam Martini episcopi Turonensis cum appertinentibus epistulis tribus dialogisque duobus uel, ut uulgo numerantur, tribus, Sulpicii Seueri nomine inscriptae feruntur etiam aliae epistulae, quae quibusdam uiris uidentur esse spuriae. Quibus assentiri cur dubitem paucis dicam.

Gennadius in catal. illustrium (sc. eccles.) uiror. (c. 495 p. C.) de Sulpicio Seuero dicit int. cett.: *epistolas ad amorem Dei et contemptum mundi hortatorias scripsit sorori suae multas.* Atqui sunt tales inscriptae 'S. Seueri presb. ad Claudiam sororem' duae ceteris prolixiores (epp. dub. I, II), quas quomodo potuerit homo supparis aetatis — nam contemporaneas ceteris esse epistulas istas nemo peritior negabit — 'notis' epistulis inserere non assequor. Pergit Gennadius: *scripsit et ad Paulinum* (Nolanum) *duas,* et habemus unam saltim eidem directam (III), — *et ad alios alias, sed quia in aliquibus etiam familiaris necessitas inserta est, non digeruntur,* atqui quadrare id quoque uidetur in reliqua epistularum et maxime in sextam, quae uix est eiusmodi, quam quispiam suppositurus fuerit uiro religioso, si probare uellet fraudem suam legentibus. Cur igitur falso putabimus inscriptas nomine Seueri, quas eius esse seculi eiusdem scriptor attestetur, temporis eius ipsa lingua, quae nec in sensibus

quidquam habent incongruum discipulo sancti Martini? At sonus, inquit, discrepat Seuero. Concedimus sane stili quandam deprehendi differentiam, sed ut hortatorium genus, cuius totae sunt epistulae morales (quod etiam pro re nata pronius est in ecclesiastica), differt a genere narratiuo, quod praeualet in ceteris, — ut epistolicae confabulationis simplicitas ab operosiori in publicum elucubratione. Quanquam neque epistulae illae plane deficiuntur arte, et in ipsis scriptis ex confesso genuinis quaedam est inaequalitas stili atque artis, siquidem in chronicis eloquium aliquanto politius est diligentiusque elaboratum quam in uita Martini eiusque appendicibus. Alioqui curiosius examinans phrasin in utrisque (et indubiis et addubitatis) aliquantulum etiam similitudinis dispicias. Voces dictionesue, quas in scriptis indubiis inuentas pro consilii ratione infra retulimus plerasque, sexaginta ferme in epp. dub. quoque deprehendimus, utputa quaeso te, indipisci . . Vnum obiter adicimus, simplicium pro compositis usurpationem quandam in utrisque interdum inueniri, e. c. ut fungi pro defungi inf. **2**, 224, ita in dub. tenere pro abstinere, fateri aliquem pro confiteri (1, 6).

Enimuero, quamuis ipse traditioni fidem tribuere uix dubitem, dubitantium tamen auctoritate eatenus moueor, ut ea quae ex epistulis addubitatis enotari poterant (non admodum multa) aut praeterierim aut certe in annotationem reiecerim. Si quando ad nostra reuocamus, his utimur siglis: H (uide sup.), HA = De latinitate scriptorum historiae Augustae . ., Dorp. 1870, M^1 = N. Rhein. Mus. N. F. XXXV p. 586 sqq. (de latin. Claudiani), M^2 = N. Rh. Mus. XXXVII p. 556 sqq. (de particularum ap. Hieronym. usu), Scr. = Subrelictor. Lexicographiae Lat. Scrutarium, Reual. 1879, S. = Supplementum Lexicorum Latinorum (proditurum Berol., Calvary).

2: -tio (-sio), -io: *benedictio* chr. I, 12, 7, *meton.* dial. II, 8, 9 et 12, 6, Paul. Nol. *circumcisio* chron. I, 6, 3, II, 31, 4. *confabulatio* Mart. 25, 6 al. * congressio ep. 2, 9 *quodsi . . in illa . . dimicare congressione licuisset* al. exsultatio: S(uppl. Lex. Lat.) 1893. *fornicatio* (fornicari) dial. II, 10, 4, 5, 6. * inflatio transl.: S. 2753. *iussio:* S. 3096. *manifestatio* dial. III, 4, 5, cf. S. 3321. [10] * mansio dial. I, 8, 1 (Bethleem) *ab Alexandria XVI mansionibus abest.* * oratio *Gebet* chron. I, 43, 2 *coelum oratione conclusit,*

ne pluuiam daret, II, 28, 5 al. * ordinatio Mart. 5, 2 *exorcistam eum esse praecepit, quam ille ordinationem . . non repudiauit,* al. dial. I, 10, 2 *transgressis ad eremum abbatis ordinatione panis . . ministratur. passio* chron. II, 32 *praeclaras . . martyrum passiones,* 33, 5 *Dominica,* ep. 2, 12 *quas ille . . dolorum non pertulit passiones . .?* al. *persecutio* chr. II, 32, dial. II, 14 al. * praesumptio: S. 4273. *resurrectio* chr. II, 33, 5. * traditio chr. II, 19, 7 *ut relictis maiorum traditionibus gentilium ritu uiuerent. unio* chr. II, 37, 4 [1]).

b: *abductio.* * communio dial. III, 12 *episcopi, quorum communionem Martinus non inibat,* 13, 2 et saep., Aug. [20] * contemplatione c. gen. dial. II, 12, 4 *uincula propositi ne Martini quidem contemplatione* (in Hinsicht auf) *laxauit,* chr. II, 25, 3 (cf. Georg. Lex. s. u. II, b, β). * euectio chr. II, 42, 2 *Hilarius . . data euectionis copia adesse compellitur.* [21a] * fatigatio *al.* (cf. 223). * postulatio „i. querela s. obiurgatio" chr. I, 41 *inuisum Deo flagitium postulatio consecuta.* * refectio *spec. i.* prandium: hora refectionis dial. I, 14, 1, III, 10, 1. *supputatio:* S. 5349 [2]).

-tus (-sus): * actus chr. II, 12 *Esther atque Judith . ., quarum actus quibus regibus connectam nou facile perspexerim,* 26, 4, dial. I, 18 *seculi actibus abdicatis,* Mart. 2, 5 al. *clericatus* dial. III, 15, 2, *diaconatus* Mart. 5, 2. *episcopatus* chr. II, 32, 4 al. [3])

b: attactus: abl. et uett., *acc.* ep. 1, 5 *ut . . hunc attactum ad merita illius et uirtutem referres,* — praeterea Arn. VII, 28, Ambr. in Luc. X, 70, Julian. ap. Aug. c. sec. resp. Jul. VI, 20, Cassian. coll. XIX, 16, Arn. iun. de Deo trino I, 9, II, 20, nom. Claudian. Mam. stat. anim. I, 23. [30] * conflictus (HA p. 138) chr. II, 39, 3 *ab hoc partium conflictu. congratulatum* chr. 2, 24, 2 *primus omnium congratulatum occurrerat.*

---

1) In epistt. dub.: *abominatio* 2, 18, coinquinatio 2, 9 et 19 (et Vulg., Rufin.), *compunctio* (compungi ita dial. III, 13, 4), *dilectio* 2, 1 al., *incorruptio* 2, 8, * praeuaricatio 2, 4 mandatorum opp. observatio, *sanctificatio* 2, 9, 10 al., *subsannatio* 2, 6, *tribulatio* 2, 6.

2) in epp. dub.: *constupratio* 2, 11, Julian. Pelag. ap. Aug. c. Jul. III, 17, 31, Fulgent. remiss. pecc. I, 16, * contestatio Mitbezeugung 2, 6 'misericordiae affectum lacrimarum contestatione monstrauit'.

3) in epp. dub.: *cogitatus* 2, 15 'a malitiae cogitatu'.

conscensus (et auct. consult. Zacch. et Apoll. II, 14). * motus (Beitr. z. lat. Lexicogr. III p. 651 sq.) chr. I, 39, 5 *tam exteris quam domesticis motibus compressis*, ib. 4. * tractus meton. temporis pA, et ita chr. II, 12 in. *in hoc temporum tractu* al., *abs.* Dig. (i. mora), chr. I, 23 (diuiso . . solo pace summa Hebraei perfruebantur . .) *eodem tractu Jesus mortuus est.* * transitus i. mors ep. 3, 4 (in eadem epistula, qua de obitu sancti Martini fecerim mentionem,) *ipsum beati uiri transitum exponere debuisse.*

-ura et -or abstr.: * cultura chr. I, 51 *relicto Deo culturas impias exercuit.* * scriptura meton. (spec. sacra), ut Mart. 25, 6. * languor *i.* morbus Mart. 7 *languore correptus ui febrium laborabat* al. (cf. S. 4514).

-tor (-sor): *abactor* chr. I, 18. 40 * assertor *transl.* dial. I, 6 *quae assertores eius* (Origenis) *defendere non ausi ab haereticis . . inserta dicebant*, II, 5, 1 (S. 296). *operator*: S. 3714. *persecutor:* S. 3965. * praedicator ep. 1, 6 gentium (Paulus), cf. S. 4175. *saluator* dial. III, 10, 5. * sectator chr. II, 50, 7 *sectatores eius* (Priscilliani). * tractator dial. I, 6 *Origenis libros, qui tractator scripturarum sacrarum peritissimus habebatur* [4]).

b: *perturbator* (et Ambr., Egesipp., Aug. Gen. ad lit. VIII, 10, 19).

-tas: * caritas Mart. 26 ex., ep. 2, 14 al. * ciuitas i. oppidum chr. I, 13 *opus durum aedificandarum ciuitatium eis* (Hebraeis ab Aegyptiorum regibus) *impositum,* dial. I, 7, 5 al. 50 * gentilitas chr. I, 49, 4 *reliquis in errore gentilitatis perseuerantibus,* Mart. 5, 3. * infidelitas *i.* incredulitas dial. III, 5, 3. * humilitas Demuth: S. 2313. (Hier. c. Pelag. I, 28). *natiuitas* chr. II, 22, 5 al. *sollemnitas* chr. I, 15 [5]).

b: * pietas *(pitié)*: S. 4023.

-tudo (et -edo), -tus, tis: *inquietudo* Mart. 10, 3. * uirtus Wunderkraft, Wunderthat chr. I, 43, 7 *ut . . rata esset*

---

[4]) in epp. dub.: detractor 2, 7, *fornicator* 2, 7, *transgressor* 2, 6 (cf. S. 5714).

[5]) ex epp. dub. accedit *animositas* 2, 17, — et ad b: *laudabilitas* meton. in attitul. 5 'oportet laudabilitatem uestram bonis fauere propositis', Cod. Theod.

religio, quae *uirtutem* *edidisset,* dial. III, 10 *gestarum a Saluatore uirtutum,* chr. II, 28, 4 *uirtutibus apostolorum, quas tum crebro ediderunt,* chr. I, 25, 3, II, 5, 4, Mart. 7, 3 et saep., plur. et *meton.* i. angeli dial. III, 9, 2 (inf. 244).

b: albitudo (Plaut.). maestitudo „ep. 2, 2" (pr, — Ambr.), Pall., Leo. M. 60 partitudo „chr. I, 19, 3" (Plaut., — Jul. Val.,) Cod. Theod.[6]). *unguedo.*

-men, -mentum: conamen Mart. 8 *lento conamine nisus adsurgere,* 12, 4 (post p [7]). * elementum chr. I, 15 *obsistente elemento* (sc. mari obiecto). *indumentum* dial. I, 21, 4. *iuramentum*: S. 3093. * sacramentum (inf. 98). * tentamentum ep. 1, 7 *omnia tentamenta patientes et semper inuicti.*

-ia: * iniuria (HA p. 142 sq.) chr. I, 6, 5, ib. 10, 6 al. * perfidia (sc. erga Deum) chr. I, 27 *ad idola conuersi . . poenas perfidiae pependerunt,* 42, 2, II, 35 *duobus Ariis perfidiae huius* (i. e. erroris Ariani) *auctoribus,* 41 *nostris in fide manentibus, illis de perfidia non cedentibus* et saep. 70 *praescientia:* S. 4247. * substantia pro opibus chr. I, 7 *Sara edito* (filio) *substantiam tradidit* al.[8]).

b: * audientia chr. II, 49 *qui . . debuerant . . aliis episcopis audientiam* — i. e. „causae cognitionem" — *reseruare,* Codd. Theod. et Just. * custodiae meton. pro captiui dial. III, 4, 7 *iubet omnes custodias relaxari* (cl. ib. s. 1), quanquam sim. et prr (Rönsch Itala p. 311).

---

[6]) Alia quoque Sulp. Seu. post pr usurpauit, ueluti: indipisci chr. II, 6, 1, 25, 1 et saep.; perpes dial. I, 19 in. perpetem patientiam, cf. Hier. ep. 107, 10 al. et HA p. 115; * scitus i. pulcher d. III, 15 'scitis uultibus puellae'; hesterno adu.; deliramentum d. III, 15, 4 (cf. H p. 42), quo accedit etiam quis pro quibus frequentatum, ut chr. I, 40 'quis opibus confisus', II, 20 'quis destinatum erat se armis tueri', I, 8, 4; 48, 2, II, 40, 6, 44, 6, 48, 3 in quis (cf. HA. p. 78 sq.). Cf. et inf. 232, 234.

[7]) Vt etiam * corripere i. tentare chr. I, 28, 1 'uxorem eius . . pecunia corripiunt'; * effugium das Entfliehen (Lucr.) chr. I, 22 'caesique omnes absque ullius effugio', 23, 3; * fides i. impletio chr. I, 43 (mulier) promissorum fidem consecuta est'; * funus meton. i. cadauer chr. II, 34, 5; gregare chr. I, 19, 6 (Stat., — Vop.), Paul. Nol.; occiduus dial. III, 17, 1 'occiduo sole' al.; praecelsus chr. II, 15 'quia adiri praecelsa non poterant' (Verg., Stat., — Ambr.), Saluian.; adiungimus femineus chr. I, 26 'illa non feminea constantia mori non recusans', d. II, 11 'si uirorum cohortibus turba feminea misceatur (HA 119, H 71, 167).

[8]) epp. dub.: *concupiscentia* 2, 10 al.

-ium: * palatium *appell.* dial. II, 5, 5 al.

b: * coniugia *meton.* i. uxores, itemque matrimonia chr. I, 24 *matrimonia ex uictis assumere* (HA 104). * principium q. principatus chr. I, 8 *maiorem minoris subdendum esse principio* (Plin., Tert.)[9]. — *praefectorius*: S. 4189.

-alis, -aris (-ilis, -elis), -arius: *altarium* chr. I, 10, 3, dial. II, 2, 1 al. 80 *episcopalis* chr. II, 35, 4. * gentilis chr. II, 10 *Judaeos gentilium connubiis permixtos*, Mart. 2 *parentibus . . gentilibus* al. (cf. 50). *imperialis* chr. II, 49, 3 auctoritate, dial. II, 6, 6 epulis (inf. 93) al. * infidelis *i.* incredulus, dial. III, 5, 3 *si adeo infideles sunt . . nec illis* (h. e. testibus) *sunt credituri* al. (cf. 51, 92, 143). *mundialis* chr. II, 14 *mundiales historici,* ib. I, 1, 4. *orientalis* chr. II, 38, 2 al. (occidentalis chr. II, 41, 2 al.). *scholaris*: Gg. (Hier., Prud.). * secularis *eccl.* chr. II, 14 *scriptores secularium literarum* (cf. 84), 47, 5 *seculares iudices* al. specialiter: S. 5059. * spiritualis *eccl.* Mart. 21 *siue se . . in diuersas figuras spiritalis nequitiae* (diabolus) *transtulisset* al., et *-ter,* ut dial. II, 10 *uerba spiritualiter salsa*[10]).

b: 90 *annonarius* chr. I, 11 *rei eum annonariae praefecit* (Arn., Treb.), Cod. Th., all. * *cellarium* chr. II, 41 *quibus* (episcopis ad synodum congregatis) *annonas et cellaria dari imperator praeceperat.* **consuetudinarius** „d. I, 14, 2“, Bachiar. fid. 7, Ps. Aug. s. 294 (Caesar.), 7 'ad potum consuetudinarium', Salu. gub. D. III, 83, VI, 192, Sidon., Cassiod. Var. IX, 10 (id. et adu.), all. * fideliter gläubig dial. II, 6, 6 *fideliter illos reliquias* (mensae sancti) *imperialibus epulis anteponens* al. fiscalis (HA 99) chr. II, 41 *repudiatis fiscalibus propriis cum sumptibus uiuere maluerunt*, dial. II, 3, 2 rheda. *officialis* chr. II, 49 *missi a magistro officiales*, *qui Ithacium . . ad Hispanias retraherent*, dial. III, 4, 7 al. *retalis* (HA 29). *secretarium* ep. 1, 10 (ecclesiae), dial. III, 8, 2 (imperatoris) al. *uenialis* chr. II, 39 *et ipsa* (inuidia in rege) *uenialis*, *quia, etiamtum catechumenus, sacramentum fidei merito uideretur potuisse nescire* (Amm.), Macr., Sid., Drac.

---

[9]) epp. dub.: *maliloquium* S. 3303.

[10]) epp. dub.: *carnalis*, *-iter* 2, 13.

-icus: *catholice* dial. I, 6, 2 *c. disputata.* 100 *neotericus* dial. I, 6 *in libris neotericis et recens scriptis.* * scholasticus dial. I, 27 *cum sis scholasticus, hoc ipsum quasi scholasticus* (i. e. utpote rhetor) *artificiose facis, ut excuses imperitiam, quia exuberas eloquentia* et aliq., et **-ce.**

b: **Bigerricus** dial. II, 1 *bigerricam uestem, breuem atque hispidam,* postt. celtice „d. I, 27": tu uel celtice aut, si mauis, gallice loquere, dummodo Martinum loquaris. **Turonicus.**

-eus (-inus), icius: femineus sup. n. 7. *pellicius* dial. I, 4, 1 *in ueste pellicia* al.

b: **storacinus.** *palmicius.*

-us, -is, -uus, -ulus uerb.: *habitaculum* dial. III, 14, 9. 110 *incongruus* dial. II, 11, 2. iugi*ter* dial. III, 16, 1. * seculum Mart. 8 *honorati secundum seculum uiri,* pr. 4 al. (cf. 87),

b: *attiguus.*

-bilis: *conspicabilis* Mart. 21 *diabolum ita conspicabilem et subiectum oculis habebat, ut . . contemptibilis* Mart. 9, 3, dial. II, 11, 6. *culpabilis* ep. 3, 3. impossibilis Mart. 25 *cum . . quod erat factu impossibile, possibile fecisset exemplo,* dial. II, 2, 4. * insensibilis *act.* chr. II, 8, 5. inuisibili*ter:* S. 3035. 120 *irrationabiliter* dial. II, 4, 9. possibilis: sup. 117. rationabilis dial. II, 11, 5. * uisibilis *pass.* Mart. 12, 1. uisibili*ter*: S. 5881.

b: *despicabilis:* S. 1371.

participia nominaliter declinata: amantissimus *pass.* dial. I, 1 *complexi hominem amantissimum* (H p. 170). *incunctanter:* S. 2616. (* diuersus i. uarius, e. c. chr. II, 4, 5) ex epp. dub. add. *gratanter*).

b: * dissimulanter *al.* (cf. 192) chr. I, 48, 5 *non dissimulanter, ut olim Sodomis, audita est uox prophetae, ac statim . . populus uniuersus, quin et recens nati cibo potuque abstinentur.* **illucubratus.** 130 infract*ior* chr. II, 44, 3 et saep. *iterato* adu.

compos.: *aequanimiter* dial. I, 21, 5, cf. S. 105. manifeste chr. II, 7, 5.

b: **duodecennis. pseudoforum** (pro pseudothyrum). * **subdiaconus** dial. III, 1, 4, Aug., postt. demin.: *infantulus* dial. I, 11, 1.

b: **nitidulus.**

Praeterea notauimus de usu nominum: *abbas* dial. I, 10, 1, 17, 8 al. (Hier.), Cassian., postt. *anterior* chr. I, 52, 3, cf. S. 221. 160 * compendiosus chr. I, 1 *qui diuina compendiosa lectione cognoscere properabant.* dies: fem. chr. I, 15 *ut quarta decima die mensis agnus . . uictima caederetur,* dial. II, 2, 4 *altera die,* — masc. dial. II, 13 *nec illo tantum die, sed frequenter se ab eis uisitari,* III, 11, 10 *primo die atque altero,* chr. I, 16, 5 *postero die,* it. dial. III, 4, 1 [11]). * ecclesia chr. II, 31, 5 *ut legis seruitus a libertate fidei atque ecclesiae tolleretur,* — II, 46 in. *non usitato malo* (i. e. haeresi Priscilliana) *pollutae ecclesiae,* 48, 6 *ecclesias, quibus praefuerant, recepere,* — i. aedes sacra Mart. 10 *adhaerenti ad ecclesiam cellula,* chr. II, 33, 4, et saep. * fides Glaube dial. I, 22, 2, II, 41, 6 al. *idolium:* Rönsch It. 243. * modicus (Rönsch p. 334 sqq.) dial. I, 21, 1 al. * persona dial. II, 8 *eiecto daemone persona curata est,* Mart. 11 *uocem loquentis . . audiebant, personam non uidebant,* 9, 3 al. * plebs, ut chr. II, 39, 9 *plebis catholicae,* 32 *quae* (persecutio) *per X continuos annos plebem Dei depopulata est.* *prophetissa* chr. I, 52, 3.

b: **amphibalum.** 150 *birrus. grossus* adi. **incassus** adi. * phalerae transl. dial. I, 27, 3 sermonum (Pers., — Symm.), Mart. Cap., Sid. **tripeccia** dial. II, 1, 4 *qnas* (sellulas rustica-

---

11) Cf. Hier. ep. 100, 17 'ab undecima die mensis Phamenoth', adu. Iouin. II, 17 'ut decima (die) mensis omnis populus ieiunet', ep. 112, 15, 120, 9; adu. Iouin. II, 24, in Is. I ad 1, 8 'una die crediderunt tria milia et altera quinque milia'; III ad 7, 21 sqq. 'in die illa hoc est in illo tempore cum . .', adu. Lucif. 27 'quae (ecclesia) ab apostolis fundata usque ad diem hanc durat' (insp. ct ep. 23, 1, 117, 12, c. Ioann. Hierosol. 12, adu. Iou. II, 29, u. Malch. 10 . .); — adu. Iouin. II, 17 'qui de die crastino cogitare prohibet', ib. 16 'sanctius esse sabbatum . ., quam reliquos dies', ep. 108, 19 'die Dominico ad ecclesiam procedebant', adu. Iou. I, 48 'repudiatas altero nuptiarum die', c. Ioann. Hierosol. 39 'aegrotare nescio quam, illo die te non posse uenire' (insp. et c. Ioann. 30 . .). Haec interim quatenus obseruationi de uocis huius ap. scrr. hist. Aug. usu prolatae HA p. 65 sqq. concinant, lector doctus diiudicet.

nas) *nos rustici Galli tripeccias, uos scholastici . . tripodas nuncupatis.*

numer.: milia *adi.* chr. I, 2, 1 *annos iam paene sex milia.* nouem et uiginti chr. I, 46, 5, octauus decimus chr. I, 52 *huius octauo et decimo imperii anno,* ceterum chr. II, 19, 3 *unum de uiginti,* I, 45, 2 *duodeuiginti* (cf. 26, 3) atque ita al.

pronom.: alius *pro* alter chr. I, 11 (erant in eadem custodia ministri regii duo, qui cum somnia sua ad Joseph retulissent, . .) *unum eorum poenas capite luiturum, alium absoluendum pronuntiauit.* Alter *pro* alius chr. I, 34 *cum ei filiam spopondisset, fidem fregit eamque alteri* (i. e. alii cuidam uiro) *tradidit,* ac proinde iterum chr. II, 15 *uario rerum statu* (Judaeos) *floruisse aut concidisse atque iterum malis emersisse.* hic *pro* is chr. II, 4 *at hi qui extra noxiam fuerant, . . propere aduersum Ismael arma capiunt,* atque ita plur. hi, qui II, 14, 7, 18, 7, Mart. 11, 2, dial. III, 13, 2. [160] iste *pro* hic, ipsum quoque rarius, chr. I, 2 *sicut processu uoluminis istius* (h. e. huius mei) *digeremus,* dial. II, 6, 7 (illa . ., ista . .), I, 18, 2. plerique i. complures chr. I, 4, 3, dial. I, 15, 2 et saep., plerumque dial. I, 16 *ignarus germinis eligendi nociua plerumque* (i. nonnunquam) *carpebat.* *quisque c. posit. (cf. Z. f. österr. Gymn. 1881 p. 483) Mart. 17 *obuios quosque laniare,* chr. II, 26, 5, 34, 2 (sed II, 18, 6 *pessimus quisque*[12]).

b: aliqui Mart. 2, 2 *testabantur aliqui ex fratribus,* dial. I, 5, 3 al. * ambo catachr. d. III, 11 *pro Narsete . . et Leucadio, quorum ambo Gratiani partium fuerant.*

idem *pro* is chr. I, 19 *Leuitas ad se gregauit eisdemque praecepit, ut gladiis populum caederent,* 15, 13, 47, 5. Cuiusmodi apud Hieronymum quoque extare non equidem negauerim, exempla tamen in promptu non habeo.

Verba denom. (acc. transl. de graeco): *blasphemare* ep. 1, 4. breuiare chr. I, 1 *quae de sacris uoluminibus breuiata digessimus.* * calcare transl., ut chr. II, 48 *calcatis, quae prius decreta erant, restitui ecclesiis iubebantur.* * communi-

---

[12]) ex epp. dub.: huiusmodi *abs.* 2, 1 'de huiusmodi apostolum dixisse reor . .'.

care dial. III, 13, 1 al. *falsare* dial. I, 6 *quae defensores eius falsata contendunt* al. manifestare Mart. 24, 5. 170 *operari dial. I, 2 *quantis signis ac quantis uirtutibus in seruis suis Christus operetur*, Mart. 14, 3, 24, 3 al. *prophetare* chr. I, 47, 3. *scandalizare* ep. 2, 13[13]).

b: *anathemare* dial. II, 12, 9 (cf. S. 190). *exorcizare* dial. III, 6, 3 (*exorcista* Mart. 5: sup. 12) *infirmari *i.* aegrotare: S. 2749. *saluare* (sauver) Mari. 6 *plures suo saluauit exemplo* al. (Gargil.), Aug., all. eccl.

formae freqent.: uictitare dial. II, 8, 3; b: *captare q. decipere, frustrare dial. II, 1 *pauper ille captatus, cum ei archidiaconus dare tunicam* (ab episcopo promissam) *distulisset* (ut frequentatum diuersari, e. c. dial. I, 17, 2[14]).

compos.: fructificare. 180 *glorificare* dial. I, 18 ex. al. *iustificare* chr. I, 18 *non iustificabis impium pro muneribus. sanctificare* dial. I, 20, 3 (ex epp. dub. *castificare* 2, 11 al.). b: *uiuificare* dial. II, 4, 7.

praepos.: *absoluere trnsl. q. soluere chr. I, 11, 6 somnium, Mart. 25 *in absoluendis scripturarum quaestionibus* al. *accipere, ut cibum Mart. 10, 7 et sim. al. *acquiescere, ut chr. II, 1 (a duobus presbyteris appetita) *cum impudicis non acquieuisset* (cf. S. 43), II, 15 *neque ad deditionem acquiescentibus animis.* *asserere *q.* affirmare dial. I, 21, 2, III, 15, 4. *coarctare Mart. 23 *signis quibusdam plerosque ad credendum coartabat* (cf. Scrut. p. 37). *congaudere* ep. 2, 11 *laetus ulceribus congaudensque cruciatibus.* 190 *contraire* Mart. 25 *nec reniti aut contraire constantia fuit.* *detrahere dial. I, 26 *non Martino detrahitur, sed fides Euangeliis derogatur.* *dissimulare *praegn.* chr. I, 13 *nec dissimulari cruentum imperium licebat,* II, 1, 4, dial. II, 1 *dissimulatum se a clerico* (sc. tunicam non dante) *querens,* I, 14 *ad eum uenire dissimulans.* *euigilare q. expergisci chr. I, 43, 7, ep. 2, 5. *expugnare *transl.* chr. II, 50 *super expugnandis haereticis.* *insi-

---

13) ex epp. dub.: *intimare* 2, 3, *sordidare* 2, 10.

14) Item frequentia quadam sui apud nostrum notabilia uidebantur legenti: fatiscere, ut d. I, 11, 2, illudere, ut Mart. 23, 9, istiusmodi, ut d. III. 3, 2, nutu, ut Dei d. I, 3, 1 al., cuius 20, 6, certatim, ut chr. II, 32, 4, 33, 8, catervatim, ut ib. II, 46, etenim, e. c. chr. II, 36, 2, et namque, e. c. ib. II, 33, 1, utrumque semper praepositiue.

nuare chr. II, 42 *decreta ad imperatorem legatio, quae gesta insinuaret.* *perurgere* chr. I, 17 *pauperem debitorem non perurguendum,* dial. III, 6, 4. *praefigurare* chr. II, 3, 5. * praesumere chr. I, 47, 4 *illicita praesumens* (cf. 15). * recolere i. recordari dial. I, 18, 1. 200 * reuoluere dial. III, 2 *quae hesterno dicta sunt non reuoluam* al. *subiugare:* S. 5219. * suggerere dial. III, 2 *quod Refrigerius in aurem suggerit* al. *superducere* chr. I, 14, 4, 5 al. (cf. S. 5494).

b: appropiare dial. „III, 6“, 2 (cf. S. 250). * computare chr. II, 33, 2 *id inter persecutiones non computatur.* * connectere trnsl. abs. weiter anführen chr. II, 32 *quas* (martyrum passiones) *connectendas non putaui,* I, 1, 3, dial. II, 6, 1 al. *consepelire* Mart. 11 *consepultis ibi martyribus* al. * deputare *transl.* chr. I, 53 *turba inutilis seruitio exercendis colendisque* (agris) *deputata*, II, 7 *accusatores deputari leonibus praecepit.*, Mart. 10 *cui operi minor aetas deputabatur* al. 210 * dissoluere q. pro soluere chr. I, 50 *ut . . decem tribus in captiuitatem nuper abductae sacrilegii poenas dissoluerent* (ut Cic. aes alienum . .). * emensus pass. dial. I, 19, 3 *emenso anni spatio,* 11, 2 (cf. Neue FL² II p. 301). * explicare i. absoluere chr. I, 40 *coeptum templi opus uigesimo anno explieuit,* II, 11, 5 (ceterum sim. prr: Gg. s. u. II, B, 4). **obarratus.** * praecisus *i.* concisus, breuis chr. I, 19 *quae, quia prolixa uidebantur, inserenda huic tam praeciso operi non putaui* al. (praecidere ita Cic.). * reuelare *trnsl.* Mart. 24 *reuelante sibi spiritu* (App., all.) [15].

reliqua de uerbis: * audire q. intellegere ep. 1, 6 *haec . . non legeras, aut lecta non audieras.* * merere *q.* impetrare, adipisci chr. II, 10 *poposcit meruitque a rege, ut . . praesidibus imperaret, aedificationem sacrae aedis . . maturarent,* dial. I, 11, 1, p. al. chr. II, 34 *quae* (crux Domini) . . *non nisi tam fideliter requirenti meruit ostendi* (sed al. more uett., e. c. ep. 2, 14: me indignum et non merentem); denique etiam merito adu. *q. i.* propter adhibiti exempla inueniuntur, ut chr. II, 11 Artaxersi merito obsequiorum carissimus, I, 12, 7 al., quo merito i. quapropter chr. I, 47 *Ozias . . Zacharia propheta plu-*

[15]) ex epp. dub.: * condiscere 6, 2 'tecum sane condidici' (App.), *conuelare* (Gell.), *subarrare.*

rimum usus . ., quo merito prosperis euentibus . . bella gessit. poenitens *pers.* chr. I, 48, 6. * uideri = ὁρᾶσθαι Mart. 5 *postea religiosam agens uitam uisus est* al., cf. Rufin. Orig. princ. I, 63 'neque in his quae uidentur, neque in his quae non uidentur', intpr. Orig. in Matth. 21 'quae uidentur, curat'.
220 * uisere *i.* uidere chr. II, 5 *mirum dictu et incredibile non uisentibus,* I, 19, 7, 15, 5.

b: * credere aliqu*em* Mart. 17 *quo uiso Tetradius Dominum credidit* al. * dare: morti chr. II, 1 *cur innocentem morti dedissent,* exilio chr. II, 39 *Liberius et Hilarius dantur exilio,* dial. II, 7, 3 (cf. exilio deducere chr. II, 45, 2), it. in insulam chr. II, 51 *ademptis bonis in . . insulam datus;* cf. et chr. II, 41 *si rem effectui tradidisset.* * fatigare al. necken, et ita fatigatio. * fungi: diem chr. I, 36 *ea tempestate Samuel diem functus est* i. defunctus, mortuus, 17, 7, 46, 4, 47, 1, 49, 5, 53, 1, II, 6, 1, 26, 3, uita functus est chr. I, 47, 4, 41, 6. ire cum acc. nom. uerb. in -um constr., ut chr. I, 44 *acceptam cladem ultum ire cupiens,* ib. II, 4, 2, ib. s. 3 *ne paucorum scelus omnium exitio rex ultum iret,* cf. Amm. XXIX, 1, 18 'uitam, quam ereptum ire perfidi properabant', ib. 19 'euersum ire funditus domus opulentissimas festinantes', Vict. Caes. 4, 7 'quos uellent, perditum ibant', 33, 7 'Postumus . . imperium ereptum ibat', multaque huiusmodi apud auct. commentariorum in prophetas minores Rufino olim falso adscriptorum, quae alibi extulimus, e. c. in Joel 3, 4—8 'cuius consilia conuulsum ire tentatis' (uerbi ire, forma actiua, cum supino q. d. in -um constructi uett. exempla Richter De supinis p. I praeter priscorum multa, de quibus cf. et Holtze Synt. prisc. Lat. t. I p. 245—47, collegit horum maxime auctorum: Varr., Sall., Liu., Catull., Nep., auct. de B. Afr., Horat., Hyg., Mart., sed Ciceronis quoque, tum etiam Verg., Ouid., Phaedr., Pers., Tac., Suet., Plin. min., praeterea Gell., App., Just., Arnobii, all. recc. complura). litare καλλιερεῖν *pro* θύειν chr. I, 24 *idolis litauerunt,* 40, 4, 41, 6, II, 19, 8, 33, 2, Prud. * loqui aliquem dial. I, 27, 4 (sup. 103), aliquid chr. I, 26 ex. *nihil, quod historia loqueretur,* 1, 3, dial. II, 4 *quod liber tuus plenius est locutus.*

particulae: adhuc i. etiamtum chr. I, 15 in. *meditabatur adhuc in aetate puerili, quod postea impleuit,* d. III, 8, 5 al. adinstar dial. II, 2 *ad utris instar tensa* (App., Justin.,

Hier. in Ezech. hom. 9, 3, Vulg.). 230 ceterum adu. (dagegen: M^2 p. 558) dial. II, 10, 4 (pars illa, quae depasta non penitus gratiam amisit herbarum, . . illa uero, quam porci . . foderunt . .) *ceterum illa portio, quae nullam sensit iniuriam*, . . al. cur in enunt. subiunctiua i. quod (M^2 l. c.) chr. I, 35 *Saul sacerdotem interemit, cur Dauid recepisset,* 38, 6, 44, 6 bis, II, 1, 6; 2, 2; 15, 8, Mart. 22, 3 et 23, 4; dial. I, 10, 6, II, 4, 5 et 5, 8, III, 8, 5 et 15, 12. exin pro exinde (ut est e. c. chr. I, 49, 4; cf. Hand Turs. t. II p. 666) chr. I, 20 *exin Leuiticus liber sequitur,* 16 *exin promotum agmen apud Elim . . consedit,* 17, 4, II, 15, 7, ut interdum et all. recc., ueluti Claud. Mam. an. II, 4, 1 (dein pro deinde Mart. 12, 3 al.). forsitan *pro* forte (M^2 p. 559) chr. II, 45 *si forsitan redire ad exilium iuberetur.* fortassis (H p. 156 ann.) chr. I, 40 *siquidem . . facilius fuerit, ut minus fortassis annorum quam amplius annotarim;* cf. et Zen. I tr. 1, 3 'quae si auferas, nulla fortassis est pugna', anon. in Job III p. 321 Lomm. al. hodieque (M^2 p. 560) dial. I, 17, 1 *quae hodieque ab eius discipulis incoluntur,* 19, 5 al. hucusque *temp.* (M^2 l. c.) dial. III, 4, 6 *satis soluerim hucusque poenarum.* igitur non quidem noue, at persaepe noster in chronicis potissimum adhibet, et maxime quidem in resumendo post digressionem quandam ordine narrationis, ueluti I, 23, 7 *ad inceptum redeo; igitur . . pace Hebraei perfruebantur* . ., 25, 1, 30, 1, II, 34, 2 al., — aut omnino in narrationis processu modo, ut ita dicam, inceptiuo, ueluti I, 34 *nemo ex tanto agmine aggredi* (Goliam) *audebat. igitur* (da nun) *Dauid* . . *in proelium processit* al. (cf. Hand III p. 195 sq.); nimirum duodetriginta, ut minimum, in chronicis notauimus locos, in quibus 'igitur' non uidetur esse ratiocinatiua uel, uti nunc loquuntur, conclusiua. itaque nostrum annotamus etiam postpositiue adhibuisse, ut Mart. 3, 1, 2. licet aduerbii instar usurpatum Mart. 3 *solo licet nomine, militauit,* 4, 8, 27, 3, dial. I, 15, 4 *bestia licet tribus repertis non incerta quem peteret,* ib. s. 3 (Scr. p. 63 s. u.: 1), quasi coniunctio sit, coniunctiuo praet. impositum dial. I, 15, 3 *qui, licet omnium hominum uitaret occursum, tamen agnitos non refugit* (l. l.: 2), cf. Hier. c. Joann. 41 'ut, licet ab aliis contra regulas ordinati essent, tamen subicerentur ecclesiae'. 240 * modo *i.* nunc (M^2 p. 561) dial. II, 9 *ad Eusebium, tunc presbyterum, modo episcopum,* I, 1, 4. nec-

dum pro nondum (M² l. c.) chr. I, 36 *ea tempestate . . necdum regnare Saul coeperat*, II, 15, 1, 40, 6, Mart. 2, 8, dial. II, 14, 5. numquid (M² p. 526) dial. I, 8, 6 *numquid hoc solum uitium damnat?*, II. 11, 4. * pariter i. simul (M² l. c.) chr. I, 45 ex. (Ochozias et Joram) *pariter in proelium egressi eadem pugna interiere*, d. II, 11, 2 et, ut uidetur, al. parum: formulae 'parum est, nisi c. coni.' (M² l. c.) exemplum est dial. III, 9 *parum scilicet, si inuisibiliter coeli uirtutibus uteretur, nisi ipsae uirtutes uisibiliter seruire Martino humanis oculis cernerentur.* * porro aduers. (M² p. 563) dial. II, 11, 2. posteaquam pro postquam (Hand Turs. t. IV p. 506) ep. 2 in. *posteaquam a me mane digressus es, eram residens solus in cellula*, itemque (semper c. ind.) chr. II, 28, 4, 30, 2, 41, 5, Mart. 3, 5 (sed et postquam, ut chr. II, 49, 8), sicuti et alii quidam recc. saepius, utputa scrr. hist. Aug. semper, nisi fallor, semperque c. ind., ut Capit. Ant. Phil. 8, 11 et 12, 12, 7, 14, 8, Ver. 5, 6 et 7, 1 (id. ib. 4, 5 quam postea), Macr. 7, 4, Spart. Jul. 2, 6, Vop. Aur. 7, 3, Lact. mort. persec. 9, 10 al. (Bünem. ad l. l.), Lucif. Caralit. de non conuen. cum haeret. p. 769 A Migne, id. de regib. apost. p. 802, Augustin. saep., ut serm. 315, 3, c. coni. plpf. Veg. mil. II, 19. quam pro potius quam chr. II, 20 *quia destinatum erat . . uel in bello occumbere, quam impias caerimonias exercere*, dial. I, 27, 8 *nec audita ab aliis quam quae uidi ipse dicturus sum*, ep. 3, 2, id quod iam quidem apud uett. usu uenisse constat, ut Plaut. Rud. 684 'certumst moriri quam hunc pati grassari lenonem in me', Men. 726, cf. Pseud. 237, Liu. III, 40, 2 'Claudi . . oratio fuit precibus quam iurgio similis' al. (Weissenb. ad l. c.), Nep. Dat. 8, 1, magis autem frequentant Tacitus, ut ann. I, 58 'quia . . pacem quam bellum probabam', Germ. 6, 7, hist. III, 60, ib. 70, IV, 55, ib. 76, ib. 83, V, 5, ann. III, 17, 3, 32, 2, „IV, 61", et deinde recc., ut Fronto ep. ad M. Caes. IV, 13 (M. Caes. ad Front.), iudicem se quam oratorem uult laudari', Justin. IV, 1, 5, cf. XII, 8, 14, Tert. ad natt. I, 4 'mirari quam assequi norunt', uirg. uel. 17 'ut uno oculo liberato contentae sint dimidiam frui lucem quam totam faciem prostituere' et saep. (cf. Oehler ind. s. ellipsis), Minuc. Oct. 5 'nonnullos taedio inuestigandae ueritatis cuilibet opinioni temere succumbere, quam in explorando perseuerare', Cypr. ep. 36, 1 'ut pacem non

appeterent', Vulc. u. Auid. Cass. 2 (in ep. M. Ant.), si rei p. expediet Cassium uiuere quam liberos Marci', Lampr. Alex. 11 ex., Arnob. I, 57 'fidem uicinis . . quam spatiorum inesse longinquitate distantibus', VI, 7 ex., VII, 30 'primum quia apud uos ualet nullam habens consuetudo rationem quam rerum inspecta natura ueritatis examinatione ponderata', Amm. XXVI, 4, 1 'quasi tuta consilia quam sibi placentia secuturus', Julian. ap. Aug. c. sec. resp. Jul. V, 3 'stat quidquid acerbum est . . perpeti, quam non auersari sordes Manichaeas', Fulg. myth. III, 3 'curiositas detrimenta nouit parturire quam gaudia'. quando *i.* unquam (quando unquam Liu.), cf. Gg. s. u. quasi *i.* ut (M[2] p. 564) dial. III, 2, 4 *illis quasi* (ἅτε, non ὡς) *sanctioribus nihil impossibile fatebatur*, I, 27, 5 (sup. 101). 250 * quia *i.* quod (253) pro acc. et inf. (M[2] p. 564 sq.) in dialogis dumtaxat, ut II, 8, 1 *profiteor tibi, quia haec surdis auribus audientur*, I, 12, 5, II, 4, 6 et 7, 4, III, 4, 6 et 5, 3 al., c. coni. I, 7 *in quo* (loco) *legebatur, quia Dominus Jesus . . esset . . etiam diabolum redempturus* (at 'quoniam' ita non uidetur adhibuisse). quo *pro* ut est fortasse ep. 1, 14 *ut . . consilium non haberet, quo per fidem et orationem periculo repugnaret*, cf. Hier. in Jerem. V ad 29, 21 sqq. *quod mulierculas sic deceperint, quo dicerent eis, . . Christum de suo semine esse generandum*, et si forte Scr. p. 25. *quoadusque* chr. II, 50 *quoadusque Martinus Treueris fuit, dilata cognitio est*, ep. 3, 13 *sub signis tuis, quoadusque ipse tu iusseris, militabo*, dial. I, 26, 1 (Lact.), Vulg., Aug. quod pro acc. et inf. habemus Mart. 16 *confido, quod per te reddenda sit sanitati* et dial. I, 22, 6 (it. c. coni.). quoties *indefin.* (i. aliquoties) adiectum si coniunctioni: si quoties (wenn irgendwie oft, so oft einmal) dial. III, 6 *si quoties . . pedem extra cellulae limen extulerat, uideres per totam ecclesiam energumenos rugientes*, c. coni. Mart. 21 *multa istiusmodi, si quoties accidissent, praeuidebat.* siquidem *caus.* a) ut coniunctio (Scr. p. 68-70) c. ind. chr. I, 46 *id Amassiae ob delictum accidisse traditur, siquidem Idumaeorum fines uictor ingressus idola gentis eius assumpserat*, II, 3, 2, 4 et 7, dial. III, 11, 10, saepius autem c. coni., ut chr. I, 43 *promissorum fidem consecuta est, siquidem diurnis incrementis tantum accresceret, quantum quotidie detrahebat*, 21 *monitus ut petram uirga feriret familiari sibi experimento, siquidem id iam ante fecisset*, I, 32, 5, II, 5, 7,

33, 7, ep. 3, 19, dial. II, 4 *quod uerum esse uel ex his, quae comperta nobis sunt .., possumus aestimare, siquidem ante episcopatum duos mortuos uitae restituerit*, chr. I, 40, 1, II. 28, 1, ep. 1, 8, dial, I, 12, 1, III, 1, 2, chr. II, 3, 6 (coni. praes.); — b) q. aduerbaliter i. quippe, ut chr. II, 35 *trecentis siquidem et duodeuiginti episcopis congregatis*, 34, 4, I, 3, 6, 27, 3, atque ita coniunctionibus oppositum: siquidem cum (i. quippe cum) chr. II, 3 *quod aeque impletum est, siquidem cum non ab uno imperatore .. res Romana administretur*, Z, 7, *Abraham filium iuuenilis aetatis uidens, siquidem cum quadragesimum annum aetatis ageret, seruo imperauit uxorem ei quaereret*, siquidem quod chr. I, 25 *non esse in se Deum ingemescebat, siquidem quod populum captinatos premeret.* — Alia quaedam reliquimus uel certe edisserere distulimus edisserere, ut denique particulae significationem prope conclusiuam quandam (q. i. proinde, igitur), ueluti chr. I, 21, 3, II, 50, 6, ep. 1, 14, Hier. ep. 120, 11 (cf. interim Hand Turs. s. u. IV, 1, 2). *Solummodo:* S. 5038. uel *i.* et (M²p. 566) Mart., *sancti Martini uitam scribere exordiar, ut se uel ante episcopatum uel in episcopatu gesserit*, 7, 5, chr. I, 45, 4, 53, 4, II, 38, 5 al.

De praepositionum usu pauca obiter enotauimus:

absque, quam, post pr, recc. demum frequentant, notauimus Mart. 14 *ut non absque iniuria sit repulsus,* chr, II, 45, 4 (it. i. sine). Exemplis recc., puae sunt apud Hand (Turs. I p. 68 sq.) et Klotz (in lexico) Dräger Synt. § 289 addenda esse ait (ist .. folgendes hinzuzufügen) Tert et Cypr. singula, e S. S. tria (ex qua plura Rönsch It. p. 389 sq.). Nos interim addimus Tert. et an. 43 (i. sine), Vop. Aur. 33: non absque re est cognoscere (non ab re Spart. Car. 10, 5); Ammiani: i. sine XVII, 13, 28 'absque nostrorum dispendio' XVIII, 7, 2, XX, 4, 16, il. 11, 3, XXIX, 5, 54, XXX, 2, 5 et 5, 5, i. praeter XVII, 13, 10 'iacentes absque mortuis plurimi .. adempto fugiendi subsidio', XXVII, 10, 9, 'montem inuium absque septentrionali latere', ib. 2, 3, XXIX5, 2 IV, 6ag. mil. III, 7 'absque more constructus pons' (cf. sine more Verg. Aen. VIII, 635, Stat. Theb. XI, 524); Hieronymi: i. sine c. Pelag. I, 38 'absque noxa (i. immerito) interfectus est', ib. 35 et saep., i. praeter reg. Pachom. 64 'missi fratres uel foris constituti si absque monasterio uescentur', puu. hebr. in Gen. 41, 45 'neque

enim pas absque eunuchis idoli illius esse antistites', reg. Pachom. 5 (cl. 3ʒ), ep. 99, 2, in Jon. 2, 4; intpr. Orig. in Matth. 59 'absque omni dilatione' al., Vict, Vit. persec. Vand. V, 7 'alios sine oculis, alios absque pedibus', II, 5 (Orosii locos dedimus

a d: *pro* in, regionis uocabulo uel loci impositum chr. II, 45 *redire ad Gallias iubetur*, 49, 2, 4, Mart. 6 *ad insulam . . secessit, . . hic aliquamdiu radicibus uixit herbarum* al., sicuti saep scrr. hist. Aug., ut Capit. Macr. 4 'accepta rudi ad Africam isse, primo uenatorem, post etiam tabellionem fuisse', Pert. 3 'Commodus cum petit literis, ut ad Britanniam proficisceretur', Gord. 5, 2, Spart. Hadr. 2 'ad patriam redit ac statim militiam iniit', Carac. 3 'ad palatium redit', Vop. Car. 7, 2, Treb. Gall. 2, 2, al., Eutr. IX, 3 'ad Italiam e Syria profecti sunt' al., Hier. adu. Heluid. 4 'ed Aegyptum fugiens (Maria) u. Hilarion. 45, cf. ib. 43, in Philem. ad uers. 8 sq.; — q. pro apud (cf. Oros.) dial. I, 3 'ad sepulcrum Cypriani martyris adorare'

260 a n t e: Dial. I, 3 *ante hoc triennium* (i. abhinc triennium), *quo tempore tibi hinc abiens ualedixi, . . quinto die portum Africae intrauimus*, cf. Hier. adu. Vigil. 9 'in epistola, quam ante hoc fere biennium Ripario scripseram' (Zumpt gramm. § 478 ann.).

a p u d i. in (c. abl.) chr. II, 11 *erat ea tempestate apud Babyloniam Neemias minister regius*, 17 *Alexander . . apud Babylonem defunctus est*, 28 *diuina apud urbem religio inualuerat*, 29, 1, 36 *qui apud Nicaenam synodum diaconus adfuerat* al. (cf.

i n c. acc. euentum actus significans (cf.) agnoscitur chr. I, 45 *unctus in regem*, cf. Hier. c. Pelag. I, 38 (eadem uerba), ep. 14, 9 'Dauid pastor eligitnr in regem', c. Pelag. II, 30 (constituere in regem) al., Vulg. Gen. 46, 3 'in gentem magnam faciam te', — ratione simili chr. I, 15 *sacrificium diei illius in solemnitatem consequentium seculorum ita esse celebrandum, ut . .* (de 'chron. „I, 9“: eam sibi in matrimonio postulans“ u. Dräg, § 298, A, 11, qui cit. locum).

i u x t a more recc. i. secundum, ita ut significet: in Folge von, nach, gemäss, usurpatum inuenimus semel chr. II, 42 *ex-*

posita fide i u x t a *ea quae Nicaeae erant a patribus conscripta.* Cuius significationis Hand III p. 542 aliique exempla extulerunt auctorum nostro a n t e r i o r u m App. dogm. Plat. (Kretschmann de lat. App. p. 116), Justini, Solini, Vlp. Dig., Nazar. Paneg., denique trio Hieronymi, ut ep. 2: iuxta prophetam Zachariam, cuius quidem scriptores nos poteramus affere prorsus sexcenta, ponimus haec tria: c. Pelag. II, 1 'sine hoc cuale iuxta te, sine bene iuxta me Deus praecepit', 5, 'quae iuxta literam nullus potuit implere', ep. 96, 17 'dicit iuxta graeci sermonis (ψυχή) etymologiam (ab eo q. e. (ψῦχος, ψυχή) animas uocitatas, quod calorem amiserint'. Ceterum addimus Cypr. ep. 43, 2 'ne . . ecclesiasticam disciplinam . . iuxta praecepta dominica continerent', 55, 27 'cum sciamus iuxta scripturarum diuinarum fidem . .', Lact. mort. pers. 34, 1 (edict. Galer.) iuxta leges ueteres . . cuncta corrigere', ib. inf., scrr. hist. Aug., ut Bampr. Hel. 27 ex. 'cum eo tempore iuxta prouisionem Seueri . . septem annorum canon frumentarius Romae esset', Vop. Aur. 23 'cum milites iuseta illud dictum, quo canem se relicturum apud Tyanos negarat, euersionem urbis exposcerent', Aur. ap. Vop. Bonos. 15 'dabis ei iuxta breuem infra scriptum omnia quae praecipimus', Veget. mil. III, 15 'qui numeri in dextro cornu, qui in sinistro . . debeant ordinari, uel iuxta dignitates eorum seruatur, uel certe pro qualitate hostium commutatur', ib. sup., IV, 22 et 38. Nom posterioribus hic abstinemus, quorum Hand cit. Saluian. et Codd. Theod. et Just., apud Tertull. autem an. 2 'non negabimus aliquando philosophos iuxta nostra sensisse' haud scio an 'iuxta nostru' secundum genuinam uerbi proprietatem audiri possit: propius accedentes ad nostra (cf. Hier. u. Paul. 9: iuxta speluncam accedens, at Tert. praeterea pudic. 4 et 13).

p e n e s plane uett. ritu chr. I, 41 *penes Robeam duae tribus resederant,* 32 *uictoria penes Hebraeos stetit,* it. Mart. 20, 3. (cf.

p r o more recc. causaliter, ut uidetur, dial. I, 5 *pro eo quod tibi est carissimus non potest mihi non esse carus.* Cf.

et Z. f. österr. Gymn. 1881 p. 490.

s u b temp. dial. III, 9 *mulierem . . sub momento temporis fuisse sonatam.* Cf.

s u p e r transl. i. de chr. 2, 19 *super aedificando tabernaculo edactus,* II, 50, 1 al. Cuius usus inde a sec. II inualescentis

exempla Neue FL II p. 788 post Tac. nulla dignatus est edere, uerum apud recentiores quosque passim quiuis inueniat. Haec tamen adscribimus: Suet. Tib. 13 'nihil super ea re statuere', Jul. 5, App. dogm. Plat. I, 10 'nostrae suqer earum (stellorum). cursibus (unus mscr.: cursus[15]) opiniones', solin. pr. 7, it. c. 1, 53, Tert. pat. 1 'disputare super eo, quod frui non datur' al., Cypr. ep. 55, 6 'etiam Romam super hac re scripsimus', scrr. hist. Aug., ut (Comm. ap.) Capit. Alb. 2 'super hoc ad procuratores meos literas misi', ib. 5 'qui (Cordus) friuola super huius modi omnibus cuncta persequitur', 10, 5 Treb. trig. tyr. 1, 2, Amm. XVII, 4, 1 'super quo (oblisco) nunc pauca discurram', 11, 1 'super omnibus gastis ad Augusti referre scientiam', XXVII, 12, 18 'legatio, quam super hoc miserat corrigendo', XXIX, 6, 19 'nullam seditionem super querela iusta perpessus', XV, 5, 10, 8, 9, XVII, 5, 12, XIX, 1, 6, XX, 1, 2, ib. 4, 22, ib. 7, 4, ib. 8, 19, XXVI, 5, 14, XXVII, 5, 1 et 8, 3, XXVIII, 1, 30, ib. 3, 8, ib. 4, 31, ib. 6, 16, XXIX, 5, 6 al., Hier. c. Pel. I, 6 'super hoc quid sentias', I, 19, ep. 18, 13 et 20, 1, in Is. II ad 4, 5 al., Rufin. hist. mon. p. 122 Vall. 'super quo miratus', id. Orig. in Rom. IX, 15 'gaudere super quaestu pecuniae aut possessionum latitudine'.

Animaduertit doctus lector haud pauca profecto ab usu uerborum antiquo plus minusue discrepantia, at certe inter nouicias uoces, quas parcius utique, quam plerique coaequalium, Sulpicius adhibet, peculiores ipsi satis paucas (cuiusmodi sunt 31, 32, 91, 101b, 102—4, 107, 129, 134, 5, 7, 149, 152, 212).

3. Jam uero quod ad syntaxin, id est nomini uerbique formorum, ut ita loquar, constructinarum in sermone functiones, attinet, priusquam ad idiotismos conuertamur, commemorare placet nonnulla crebrius apud istum occurrentia, quae regularis sunt syntaxeos uel stili cultioris ac bene latini. Saepe sulpicius, in historia praesertim, infinitiuo utitur historico q. d., ut chron. I, 26 *ad illi flentes culpam fateri et ueniam precari*, 25, 4, 31, 5, 32, 5, 33, 7, 35, 8, 43, 4, II, 4, 5, ib. 7, 4, Mart. 2, 8, 3, 2, 13, 2, 9, 16, 5, 17, 2, dial. II, 11, 2. Elecutionis obliquae latinae eam constat esse rationem, ut indica-

[15]) Cf Rufin. hist. mon. 12 'super quem dicebant, quod spiritus Eliae in eo requieuisset', 29 'compunctus supér hunc sermonem'.

tiuus in infinitiuum uertatur, imperatiuus in coniunctiuum. Hunc igitur coniunctiuum imperatiuum, absque quidem articulo uel, ut dictitant, coniunctione 'ut' noster amat adhibere. Exempla sunt chr. I, 15 *mandatis Dei instruitur* (praes. hist.) *mensem illum . . primum omnium mensium esse cognosceret*, 12, 4, 6, 25, 6, 26, 4, 5, 27, 2, 41, 4, II, 4, 5, 10, 1, 15, 4, 21, 6, 44, 2, Mart. 13, 2, 14, 5, dial. I, 18, 2, II, 9, 6, III, 4, 3. Sententiam in mente conceptam modo, ut ita loquar, potentiali, ueluti si nostratium quis dicat: man kann wohl sehen, mag wohl, dürfte wohl sehen, si ea sententia referatur ad id quod instat, Graeci efferunt per optatiuum apposita ἄν : ἴδοις ἄν, Latini per coniunctivum praes. uel perf.: uideas, uideris, sin ad praeteritum tempus referatur, Graeci per indicatiuum praet. addita ἄν : εἶδες ἄν, Latini per coniunctiuum imperf. (rarius plqpf.): uideres (uidisses), cuiusmodi est liniarum illud tritum ludimagistris 'maesti, crederes uictos, redeunt in castra' (Zumpt gr. lat. 528, n. 2, Kuehner gramm. lat. ampl. t. II p. 135, Dräg. § 148, B, b). Et hanc quidem latini sermonis elegantiam, in illis temporibus iam rarius comparentem, noster habet saepius ueluti chr. II, 46 *prorsus multa in eo animi et corporis bona cerneres*, Mart. 12 *hic uero . . uideres miseres primum uelut saxa riguisse, dein . .*, 13, 8, 14, 2, dial. III, 6, 2 et 4 al. Aliorum inter recc. post Appul. haec tantum adhuc inuenimus exempla: Capit. Max. Balb. 15 'neque enim, cum esset potestas, malos senatus eligeret', Vop. Car. 15, 6 (subiunctiue Capit. Maximin. 17 'sic exarsit, ut . . beluam putares', Lampr. Comm. 2, 9), Tacat. paneg. Theodos. 25, 3 'audires enim dicere delatorem: quid ita ille tristis incedit? . .', 28, 5. Haec quoque spirant antiquum: quin c. coni. pendens a uerbo negatiuo negato, ut dial. II. 3 *nec ignorare iam poterant, quin ob illius uiri iniuriam tenerentur*, chr. I, 1 *non peperci labori meo* (i. nihil praetermisi . .) *quin ea quae permultis uoluminibus continebantur duobus libellis concluderem*, d. I, 14, 1 al.; — praecedenti 'non quod (quo') c. coni. oppositum 'sed quod' (quia) indicatiuum retinens, cum aequales, forsitan attractioni cuidam indulgentes, coniunctiuum consueuerint usurpare (uide exempla e multis pauca Z. f. öst. Gymn. 1881. p. 495): Mart. 26 *non quod omnia, quae fuerint discenda, defecerint, sed quia . . uicti materiae mole succumbimus*, dial. I, 3, 4; — nescio an 'urbane i. fortasse'

prorsus more Fulliano, ut ep. 1, 6 *nescio an paene plus fuerit nixisse in profundo an* (Vorst.: quam) *supra moris profunda transisse*, chr. II, 28, 1, cum intalibus (Z. 721, Kuehn. 235, 6) iam inde ab argentea q. d. aetate non forma tantum, sed ipsa quoque sententia soleat esse interrogatiua, hoc est incerta ac dubitantis, ut u. c. et Hier. ep. 7 'nobis . . nescio an dicere aliquando contingat: leuani oculos meos . . (Ps. 120, 1); addimus latinismi illius, quo pronomen substantiuo adiectum, ut: hic metus, loco genitiui obiect. (huius metus) est (Ramshorn gr. lat. 158, 3, a), exempla chron. I, 41 *necare eum destinauerat, quo ille metu in Aegyptum confugit*, quo dolore I, 37, 2, qua cupiditate Hier. Malch. 2). Denique hoc quoque memoratu uidetur esse dignum, ut ipsum quoque ab imitatione ueterum repetendum, perfamiliaris nostro uerbi copularis ellipsis, ut dial. I, 22, 4 *igitur . . cum dolore omnium digressus* (suband.: est) *a fratribus*, in narratione praesertim, siquidem in chronicis numerantes, non tamen sedulo pernumerantes, quinquagies quater illud notauimus elisum, nec tantum in enuntiatione recta, sed etiam in colis suspensis, ut chr. I, 25 *quod ubi populo diuulgatum, . . a castris recesserunt*, II, 9 *donec . . ab aedificando deterriti*, II, 4 ex. *quid de ea postea actum* (sc. sit) *sacris literis siletur* (cf. Z. 776, Kuehn. II, § 5).

Cetera, quae a syntaxi regulari, Tulliana certe, aliquantulum uidebantur recedere, breuitatis studio ad Zumptii gramm. paragraphos, quantum fieri potuit, digessimus.

ad Z. 379 et 607 (Kuehn. 127, 5): Praeter uerbum generale 'esse' pro auxiliaribus q. d., ut dici, heberi cett., recc. magis ritu interdum etiam alia quaedam congenera illis uerba sont. et declar. coniungendo inseruiunt praedicato, ut chr. „I, 46“ (Amassius) in Paralipomenis . . nouem et uiginti annos imperium tenuisse annolatus est (Tac.), II, 49 *indignus esse episcopatu pronunciatus est* (licentius Amm.: pronuntiati uertere solum exsilio) I, 30 *quamquam plerumque eos pater increpasse referatur*, dial. I, 6 *ut nemo deformius doceatur errasse* al. Talia recc. cum collegerim multa, hic scrr. hist. Aug. aliqua, aliorum quorundam bina aut singula adiecisse exempla contentus sum: Spart. Sen. 12 'legio defecisse nuntiata est', Capit. Maxim. Balb. 16 'cum . . ne Maximus quidem contra Maximinum pugnasse doceatur' Vop. Car. 11

'uersu talis fuisse praedicatur, ut omnes uicerit' et al. illi Clau. in Eutr. I, 290 'Oedipodes matrem, natam duxisse Thyestes cantatur', Hier. in Rufin. II, 11 'si haec omnia probantur mola', id in Is. XI ad 52, 9 'ut omnes mundi cardines credituri praenuntientur in Christo' et saepe, Rufin. Orig. in Rom. comm. II, 5 'transformatus esse in gloriam scribitur' al., anon. in Job I, p. 19 'quae Job fecisse asseritur' al., Jul. ap. Aug. c. sec. resp. Jul. V, 15 'nullius (creaturae) forma melius, quam illi cui parabatur generi, institui potuisse conuincitur' rt sim. ib. sup. (posteriorum his exempla multa dedimus Spicil. p. 176 sq.). Ceterum Sulpicius noster etiam inuerso modo acc. et inf. ab impersonali passiuo uerbi decl. suspendit (Z. 607 ann.) chron. I, 36 *refertur, per Dauid regem ex illo oppido arcam sublatam (sc. esse).*

Accus: ad Z. 383: pro transit. usurpat benedicere, praeced. S. S. uet. (et Vulg.), Tert., Lact., saepius, ut chr. I, 40, *dictaque oratione, qua populum templumque benedixit,* Mart. 16 *quod* (oleum) *cum benedixisset,* dial. I, 20 *se ab eo . . benedici postulantes,* chr. I, 4, 1, 5, 6, 6, 7, 8, 2 al., cf. Rufin. hist. mon. 9 p. 166 'benedixerunt Deum', id. Orig. in Senit. h. 5, 7, in Rom. VI, 4 al., all., — et triumphare, sed pass., uti iam uett. quidam (cf. Z. f. ö. G. 1881 p. 493) ep. 2, 7 *post triumphatum seculum.* Cf. **2**, 221. — ad Z. 391: erudire ad similitudinem eius q. e. docere constr. „ep. 1, 7" *ut ex his humana mens erudiretur naufragiorum . . casus* (Gell., Amm.), Innoc. pap. I ep. 2, 2 'disciplinam deificam populum erudire', ad K. 72, 5 (Z. 458): accus. graecum, qui magis p est quam recc., adhibet ep, 1, 12 *indutus uestem* (cf. Hier. ep. 24, 3 'tunicam fusciorem induta' et sim. al., Rufin. Orig. in Num. h. 25, 2 'indutus loricam iustitiae . .', id. Orig. in Senit. h. 4, 6 induet se tunicam lineam', in Rom. IV, 7, in Jud. h. 8, 5, in Leuit. h. 6, 4 'cinxit eum zonam super tunicam', cf. S. S. Leu. 8, 12 ap. eund. h. 6, 5), dial. II, 3 *puluere caput atque ora conspersi* cf. Petr. 82 'gladio latus cingor', id. 89 et 124, sed in uerss., Hier. u. Hilar. 4 'sacco tantum membra coopertus', Rufin. in Jesu Naue h. 3, 1: praecincti lumbos, in Num. h. 20, 1: calceati pedes, Veg. mil. I, 20: ut sagittarii sinistra brachia manicis munirentur), Mart. 19, 3 *cum oculum grauiter dolere coepisset* (cf. Fronto de nep. amisso 1 'cum animum

doles', id, ad amicos I ep. 13 in. 'grauiter oculos dolui', Appul. „M. V, 17, VII, 13, IX, 13," Vop. Car. 12 'cum oculos dolere coepisset', Tr. trig. 33, 5 felix omnia, lact. taeduit animam, Amm. XXV, 1, 3 'infirmatus humerum telo', Hier. ep. 24, 4 'ut non doleret stomachum', it. adu. Jonin. II, 15, c. Joann. 39 'ne (mulier) te absente doleat caput, fastidium sustineat, stomacho perfrigescat', Rufin. Orig. in ps. 36 h. 2, 1 'si aliquod membrum corporis doleamus .. quia pedes dolet aut renes aut stomachum'; — santum adhuc habeo, et, licet dixerit iam Quint. IX, 3, 17 'iam uulgatum actis quoque: sancius pectus', abundare equidem recc. exempla non animaduerti). — ad Z. 393: *quaeso te* dial. III, 17, 3, cf. Vop. Car. 21 s. f. 'te quaeso sis contentus', Hier. adu. Lucif. 21 'quod quaeso te ut edisseras', adu. Rufin. II, 19 et 34, c. Joann. 13, adu. Jonin. I, 4 'nos quaeso .. ut ..', adu. Rufin. I, 21 'quaeso lectorem, ut .. necessitati det ueniam' al., Aug. lib. arb. I, 1 in. — ad Z. 395 sq.: temporis spatium, per quod aliquid agitur, S. con raro quidem per accusatiuum effert ritu antiquiorum, paullo tamen saepius quantum memini (nam plane omnes enotare locos taeduit), sui temporis secutus consuetudinem, per ablatiuum. Exempla ponimus accus. chr. 2, 21 *cum XL in deserto annos populo praefuisset*, 26, 3, 36, 3, 4, 6, 42, 1, 5, 45, 2, 46, 5, 47, 4, 51, 4, 52 ex., abbat. chr. I, 28, 2 *cum XX annis Hebraeis praefuisset*, 46 in. *qui uno anno regnauit,* 19, 2, 23, 8, 24, 3, 4, 26, 2, 3, 7, 28, 6, 36, 5, 42, 1, 45, 2, 47, 5, 49, 5 .. (interdum in eodem capitulo, ut 26, 3, alternatim habet utrumque). De usu antiquiorum quae comperta sunt utcunque dabit Dräg. 224, 10, addimus haec. Apud scrr. hist. Aug. multum iam numero exsuperat ablatiuus, cuius sunt exempla, Spart. Hadr. 25 ex. 'uixit annis LXXII, mensibus V, diebus XVII, imperauit annis XXI, mensibus XI', 8, 5, Sen. 4 'post consulatum anno ferme fuit otiosus', Car. 9, 1, Capit Macr. 5 'retentus est aliquanto tempore in imperio', Ant. P. 5 'ut septenis et nouenis annis in prouinciis bonos principes destineret', Max. Balb. 15, 7, Ver. 9, 11 et 11, 1, Lampr. Comm. 6, 8, Hel. 34, 1, Alex, 30, 4, Vop. Tac. 7, 6, 14, 2. Inter accusatiui exempla non multa est Lampr. Diad. 3 'dies septem supplicatio pro Antonini nomine celebrata est'; — Treb. Gall. 21, 5 alternatim legimus quindecim annos eosdem imperasse', iuxtim uero 'nouem annis

Gallienum imperasse'. Similiter praeualere uidemus ablatiuum apud Aroobium, ut II, 25 'quamuis annis uiuat innumeris', IV, 26 'nouem noctibus peruigilasse continuis', Lact., ut mort. persec. 2, 2 'diebus XL cum his commoratus aperuit corda eorum', Eutrop., ut IX, 1 'imperauerat triennio et paucis diebus' 4, 16, 18 (utt accus. IV, 15 'imperauit annos V, menses VI', ib. 17), Hieronymum, ut ep. 36, 10 'regnauit annis XVI' (at ibid.: Methusalem XIV annos post diluuium uixisse scribitur), 22, 37, u. Hilar. 43 'manens ibi biennio', 39, 42, adu. Jouin. I, 13 et iamsi nongentis uiueremus annis', II, 15 all., anon. in Job III p. 218 'ut assideat ieiunus una die, ne dicam septem diebus', atque ita alii eorundem temporum (cf. et Z. f. ö. G. 1881 p. 494), nisi quod [Vict.] epit. de Caesaribus, Sulpicio nostro in ea re similior, utrumque casum alternis adhibet, ut 22 'Macrinus cum filio imperarunt menses XIV', 23, 1 (Heliogabalus) imperauit biennio et mensibus octo', aliquanto tamen saepius accusatiuum. — ad Z. 398: chr. I, 5 *annonae inopia Aegyptum concessit*, dial. I, 9 *regressus ad Alexandriam*, al. tamen sec. regulam. —

Datiu.: ad Z. 412 participare intr. cum dat. rei, ut uidetur (iuxta communicare) chr. II, 1 *ne gentilium cibis participaret*, it. II, 12, 6, ep. dub. 2, 6 *si in nullo eorum necessitatibus participamus* (trons. aliquem aliqua re chr. I, 53, 6). — ad Z. 671: chr. I, 22 *oppidum .. munitum neque expugnationi neque obsidioni facile.*

Genit.: ad Z. 437: ad relatiuorum q. d. adiectiuorum cum genitiuo obiectiuo constructionem exemplo poetarum explicatiorem ac dilatatam pertinent haec: chron. I, 2 *degeneres naturae originisque* (Ou., Sil. uirtutis, Plin. humani ritus, Stat.), cf. genitiui praeci cum adiectiuis cum a priu. compositis constructionem (de qua Kuehner gramm. graec. ampl. t. II²ᵣ p. 344 sq.), cuius constructionis logica quidem ratio notione nititur separationis, syntaxis autem ea est, ut genitiuus applicetur nomini substantiuo, quod adiectiuo composito inest, sine regitur ab eo objectiuo, ueluti *ἄνελπις σωτηρίας-οὐκ ἐάων ἐλπίδα σωτηρίας*, sine appositiuo exponit insitum illud specie genitiui et ipsum, ueluti *ἄσπενος ἀσπίδων, -ὶὸν ἄνευ σκευῶν, τ. ἕ. ἀσπίδων*, quemadmodum et degener naturae sua - factus expers generis, h. e. naturae congenitae, similisque est ratio similium, ut et exsul patriae Hor., Ou., Hier. Did. spir. snct. 48, paradisi id. adu. Jonin II, 15. chron I, 4 *mandati istius liber* (p, Plin. min.); Mart. 27 *inuidos*

uirtutis uitaeque eius, it. dial III, 17, 5 (laudis Cic, p. Flacc., potentiae Nep.); chr. II, 46 *disserendi ac disputandi promptissimus*, cf. Vict. Caes. 42, 23 'destinandi sagittas promptus' (belli promptissimus Sall.), chron. II, 42 *uir diuinarum rerum instructissimus,* cf. int. cett. Plin. XXXVII, 1, 8 'clarissimus artis eius', Tac. praestantissimus sapientiae, App. Flor. 4, 18 'ex illis sapientiae memoratis uiris' (cf. Kretschm. p. 126 sp.), Tert. adu. Marcion. I, 24 'imperfectus bonitatis' (ib.: perfectus in omnibus), id. pall. 4 'insignes libidinum', ieiun. 17, Hier. chron. „p. 26" eruditus legis, Dict. IV, 15 'gentem fortissimam et in slytam bellandi'; chron. II, 13 *anceps consilii* (sim. ambiguus consilii Tac., uitae Claudian.); denique 'animi' constr. c. uerb. et adi. saep., ut chr. I, 13 *furens animi*, 33 in-*modestus animi*, 35, 10 *uecors animi* (cf. ferox animi Tac., Vop. Aur. 32, 3). — ad Z. 446 (K. 86, 7): Satis notum est, uerborum accusandi atque indicandí, mediante (quod subauditur, rarius effertur) crimini . ., cum genitius culpae structuram sollemnem ad alia quoque, non forensia uel uerba uel crimina transferri coeptam esse iam antiquitus, legimusque u. c. iam apud Ciceronem: auaritiae insimulare, arguere, leuitatis, negligentiae conuincere, cupiditatis terreri. Aliquantum tamen hoc etiam in genere aut noui aut minus uulgati aenea ostendit latinitas. Apud nostrum inuenimus: dial. I, 9 *edacitatis nimiae nos* (gallos) *notatos*, ut notare (furti nomine iam Cic.) impolitiae Gell., culpae, calumniae Hier. c. Joann. 23 'ut . ., dum uolo alium notare culpae, ipse noter calumniae', imperitiae Rufin. Orig. in Leuit. 6, 2, temeritatis Aug. (it. denotare Hier. l. c. 'tum nos calumniae denotabis', iamque Tert. adu. Hermog. 41: tunc . . inaequalitatis ac turbulentiae denotari mereretur), d. I, 4 *nullam occasionem emittis, quin nos edacitatis fatiges* (uid. 2, 223), cf. sugillare c. gen. Hier. in Is. I ad 2, 8 'utraque gens, et Judaeorum et Romanorum, per haec uerba auaritiae sugillatur'. Praeterea in promptu habemus [a] uerba increpare: post Suet., App. et Amm. XXI, 16, 3 'crudelitas increpans Caesarem', Hier. reg. Pachom. 102 'negligentiae increpabitur', infamare: pest Sen. Vict. uir. ill. 78, 1 'impudicitiae infamatus est', Hier. in Matth. IV ad 27, 47 imbecillitatis, c. Pel. III, 17 'ut se infamet perfidiae', redarguere Lact. Hier. adu. Heluid. 10 'me stultitiae redarguent', re-

prehendere Porph. ad Hor., Hier. c. Joann. Hieras. 1 'nec me impatientiae ac temeritatis posse reprehendi, si post triennium loquor', ep. 57, 12 'cuiusmodi falsitatis me in epistolae translatione reprehendant', — b genitiuos: adulationis Treb. Claud. 6 'qui nos adulationis accusat', diffidentiae Hier. c. Pelag. I, 34 'diffidentiae condemnantur', iniustitiae Hier. c. Pel. I, 14 conuinci iniustitiae, intemperantiae Pelag. Ad. Demetriad. 23 'immoderata ieiunia . . intemperantiae coarguuntur', libidinis Arnob. IV, 19 'quod animum laedit, id libidinis et falsitatis arguere', luxuriae et deliciarum Hier. adu. Jonin. II, 37 'argue (me) luxuriae et deliciarum, mendarii Hier. adu. Rufin. III, 40 'me non teneres mendacii, quia . . dixi', alios. Ceterum apud recc. quoque interdum id. quo omnis haec species syntactica nititur: crimine, nomine, poena inuenitur expressum e. c. Amm. XXII, 3, 6 'capitis crimine damnatus est absens'. 9, 8 ut aduersarios suos laesae maiestatis criminibus illigarent', Julian, ap. Aug. c. sec. resp. Jul. V, 2 'fidelium perseuerantia . . nomine pertinaciae et contentionis arguitur' (cf. K. 85, n. 5). ad Z. 447: poena specium per ablatiuum noster uidetur efferre chr. II, 51 *damnati gladio*, cf. Amm. XXIII, 5, 6 'quem praefectus capitali supplicio damnarat', Hier. c. Pelag. I, 12 'ob quae silentio condemnatur (Zacharias) nisi forte adeo ista pro datiuis mauis accipere (cf. sup. **2**, 221). — ad Z. 467 (K. 87, 2): Mart. praef. 1 *reprehensionis dignissimus*, 9, 3 *episcopatus esse dignissimum* (ita utrobique cod. Veron. sec. VII): dignus (et indignus) graeca syntaxi cum genitius construere 'auctoritate ueterum' — ut Plauti (qui Trin. 1153 'salutis dignus' scripsit, teste Non. p. 339b, cum tamen in Plauti cadd. 'salute' sit). Balbi ap. Cic. epp., Verg. (indignus auorum) et all. poett., Tac., adde Hyg. P. A. II, 5 'hominem dignum eius seculi' — recc. quoque nonnunquam sibi indulserunt, ut App. Met. IV, 13 'digno fortunae suae splendore', „X, 12"[17]), Capit. Max. Balb. 17 'legiones dignam Romani principatus speciem receperunt', id. Gord. 21, 3 digna memoratus, Hier. Orig. in Cant. tr. 1 p. 605 Vall. 'quo possit dignus fieri

---

[17]) Nisi uero datiuus est apud hunc, ut Plaut. Treb. Claud. 5 'Aureolus dignum exitum uitae ac moribus suis habuit', Vop. Prob. 24 'quae digna memorat ui existimauimus', Arnob. I, 27 'auditui eius condigna' (Hildebr. ad l.), Hier. in Ezech. II ad 5, 10 'Dei maiestati indignum', Cod. Theod. „9, 2, 8, 1".

spiritualium secretorum', in Ezech. hom. 4, 1 'qnia transitus sui quadam digna fernnt', ib. h. 10, 2 'quasi indigni uelocioris medelae', Rufin. Orig. in Num. hom. 17, 3 'tantae laudis dignus', id. hizt. mon. 16 p. 178 'dignus consortii monachorum', schol. Germ. Arat. p. 45 Buhle 'adolescens digna deorum forma atque egregia uirtute incitatus', Dict. IV, 15 'nihil in his dignum doloris', Ps. Cypr. laud. martyr. 21. — Denique noto soloecismum dial. III, 11, 8 *pro Narsete comite et Lencadio praeside, qnorum ambo gratiani partium fuerant.* (cf. Z. 430 p. 348 ed. XI, qua utimur). Quanquam non rectius 'Samnitiuus omnes', 'hominum cunctos' iam uett. quidam.

Ablatiu.: ad Z. 454 (cf. Dräg. 228): ablatiui causae significatiui cum uerbis agendi iuncti usus regularis quidem, paullo tamen rariotis apud antiquos exemplum est chron. I, 96 *facti inuidia a suis interfectus.* Alia recc. subicimus pauca: Treb. Claud. 6 (Gothi) praedae cupiditate in Romanum solum irruperunt, Spart. Car. 2 'fratrem magna eius humilitate despexit', Capit. Ant. Phil. 16 'ut uultum nunquam mutauerit maerore uel gaudio' (insolentius Vop. Aur. 22 'omnia libro innectere nec possumus fastidii euitatione nec uolumus', sine is ablatiuus causae, pro. fastidii euitandi causa, seu potius modi), Arn. I, 40 'Pythagoras suspicione dominationis iniusta uiuus concrematus est', Hier. u. Hilarion. 27 'qui infidelitate quadam in futurum reseruarent sua', c. Joann. 17 'esse animas eorum corporum, quae uel desiderio uel ministerio susceperint', c. Pelag. I, 28 'si . . humilitate simulas peccatorem'. — ad Z. 462: noue particeps c. abl. (nisi tamen, hand secus noue datiuus est) ep. 3 *praestabo* (te) *his quae mihi sunt comperta participem.* — ad Z. 472 et 667 ann.: Si tralaticium grammaticae scholaris systema logicum sotius quam grammaticum sequimur, ad ablatiuum modi q. d. pertinere uidetur ablatiui gerundii q. d. pro participio praes. usus inualescens per tempora linguae transiturus in latinas nouellas (cf. Diez. Roman. Gramm. III³ p. 256), — cuius exemplum certius est dial. III, 2 *nec cunctatus ultra . . et ostendendo humilitatem nec differendo pietatem iubet . .* Sed hanc questionem paullo impeditiorem alias fortassis tractaturus nunc Hieronymi hic quoque et Rufini singula apposuisse exempla satis habeo: Hier. adu. Vigil. 4 (uerba Vigilantii referens) quid puluerem contamine circumdatum ado-

rando oscularis? (inf. osculantes adorant), Rufin. Orig. in Rom. I, 2 'reuertendo interemptus est a leone', cf. Rönsch It. 432 sq.

De abl. temp. spat. diximus sub accus.

Superlatiuum q. pro comparatiuo cum ablatiuo constr. legimus chr. II, 3 Romanum (imperium) omnibus ante regnis ualidissimum, graecissanter, ut puta ad formam Thucydidei illius πόλεμος ἀξιολογώτατος τῶν προγεγενημένων (Krüger gr. Gram. I, § 47, 28, 10); cf. Hier. in Matth. II ad 13, 22 'granum sinapis minimum omnibus seminibus', ib. sup. 'praedicatio Euangelii minima est omnibus disciplinis', Muscio gynaec. (grim. ed. Rose) I, 6 'siquidem (hystera i. e. matrix) nouissima omnibus intestinis iaceat', sed et S. S. uet. et Vulg. „Hebr. II, 4“: fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit Deo, Isid. Orig. VII, 4, 36 'plurimos enim dolores quam Rachel fecunditate pariendi experta est', XIII, 7, 1 'aer est inanitas plurimum habens admixtum raritatis quam cetera elementa', ad quae Otto conferri uult Liu XXXIV, 32, 3: tyranno, quam qui unquam fuit saeuissimo et uiolentissimo in suos (uice uersa q. compar. pro superlatiuo Rufinus nonnunquam adhibet, ut Orig. in Num. hom. 12, 1: principes et adhuc horum sublimiores, quos reges appellauit).

Temporis plusquamperfecti 'ulteriore modo' (Z. 495, Neue Fl. II, p. 355—60) formas secundum recc. magis consuetudinem Sulpicius quoque saepius usurpat, ut chr. I, 45 *aduersum Jeu, qui per prophetam in regem unctus fuerat, in proelium egressi*, dial. II, 5 *frendens, cur fuisset admissus* (Martinus), chr. II, 36, 5, Mart. 9, 3, 16, 4 al., infin. perf. ult. modo dial. III. 9, 3 *fuisse sanatam*. Cf. sup. II, , , H. p. 149, Z. f. ö. G. 1881 p. 499.

Modi. De coniunctiui usu, praeter quae iam supra attigimus, haec annotauimus.

ad Z. 519: coniunctiui praet. in uerbis necessitatis rarius pro sollemni latinis indicatiuo admissi exemplum est dial, I, 7 *non ob hanc tamen causam multitudinem tantam sub Christi confessione uiuentem praesertim ab episcopis oportuisset affligi.* Cf. Spart. Carac. 10 'quas (nuptias), si sciret se leges dare uere, solus prohibere debuisset', Rufin. in Symb. 11 'multo promptius haec nostra tam . . sancta recipere, quam illa tam

indigna credere debuissent'. — ad Z. 552[b]: coniunctiui in interrogatione indirecta usum sollemnem recentioris aeui 'in consuetudine parum multi obseruant' (Diom. I p. 395 K.). Sulpicius quoque noster, cum alioqui in talibus antiquam fere se direxerit ad normam, semel tamen praeuae temporis suae consuetudini conuincitur cessisse dial. II, 11 *dic mihi, si unquam in acie constitisti*, nam ep. 3, 3 *rogo, quemadmodum ad te epistola illa potuit peruenire* interrogatio potest quidem accipi pro directa (rogo: quemadmodum ..?). Quam temere autem Dräger 464 s. f. de hoce genere enallages iterato iam dixerit „aus späterer Zeit ist nur wenig anzuführen", nunc nonnullorum ex eis, quos ille testes dissimulauit interrogare, eloquiis in specimen singulis, alias fortasse pluribus demonstrabimus: Vlpian. Dig. XXIII, 1, 18 'in sponsalibus constituendis parum refert, per se an per alium hoc factum est', Paul. Dig. eod. 2, 10 'si ita pater absit, ut ignoretur ubi sit .., quid faciendum est, merito dubitatur', Amm. XIV, 6, 14 ,anxia deliberatione tractatur, an .. peregrinum inuitari conueniet', Hier. adu. Rufin. I, 12 'cuius (epistulae) exemplum huic uolumini subdidi, ut scias, quantum dolorem quanta moderatione necessitudinis temperaui', Rufin. Orig. in Num. hom. 19, 2 'uide, si non talis expositio etiam illis conuenienter obsistet, qui Deum legis duritiae accusant', intpr. Orig. in Matth. 50 'intelligat qui potest, utram idipsum (i. idem) est .., an aliae sunt nubes', Coel. Aur. ac. I, 8, 53, Justin. instit. I, 12 pr. 'uideamus, quibus modis ii alieno iuri subiecti sunt, eo iure liberantur; et quidem serui quemadmodum liberantur, ex his intellegere possumus cett.', .. Greg. Tur. hist. Franc. IV, 49 in. 'adhuc obstupescimus et admiramur, cur tantae super eos plagae irruerant'. Ceterum patebatiam Rönsch. It. 428 sq. copia exemplorum e S. S. uet. et Vulg., porro Tert., intpr. Iren., all. (de Oros. cf. II). — ad Z. 569 (K. 182, 9), cl. N. Rh. Mus. N. F. XXXV p. 603 sq.: coniunctiui (praet.) in enunt. relat. iteratiue adhibiti exempla sunt dial. III, 6 *si quando exorcizandorum daemonum Martinus operam recepisset, .. neminem sermonibus increpabot, sicut plerumque per clericos rotatur turba uerborum,* chr. I, 19 *quod* (tabernaculum) *quoties fuisset ingressus, columna nubis adstare pro foribus uidebatur,* cf. et **2**, 253 (si quoties). Collectis M[1] (h. e. Rh. Mus. l. c.) exemplis accedant Hier. ep. 108, 19

'si uidisset aliquam comptiorem, contractione frontis et uultus tristitia arguebat errantem', Rufin. hist. mon. 2 p. 140 'ubi (i. e. quoties) perfecta fuisset (cellula), ipse eam omnibus utensilibus instructam tradebat fratri', 9 p. 161, id. Orig. in Num. h. 13, 4 ut eleuasset Moses manus ad Deum, uincebatur Amalesh', anon. in Job p. 79 'ita erant simul Adam et Eua, quamdiu in paradiso in innocentia permansissent'. — dum (während) c. coni. imperf. perulgatam recc. constructionem[18]) Seuerus etiam, cum

[18]) Dum coniunctionis adinstor 'cum' constructionis sequente coni. imperf. (cui in tantum euagatae satisfeceritne Dräger Synt. 507, 2, b, doctus aestimet lector) uestigia iam apud Augustei aeui scriptores rara quaedam exstant. plura quidem manuscriptis in libris delitescentia, aliqua tamen ab editoribus relicta quamuis inuitis. Qua de re adiri potest E. Hoffmann Construct. der latein. Zeitpartikeln, Vindob. 1860 p. 99—101, qui locos citat Liuii — u. c. I, 40, 7 'dum intentus in eum se rex totus auerteret, alter elatam securim in caput deiecit, —, Vergilii (Georg IV, 457) Vellei, Max. all., cf. Weissenborn ad Liu. l. l., Kühnast Livian. Syntax, Berol. 1862 p. 236 sq. Nondum quidem subsecuta illos aetas scriptorum in consuetudinem uidetur uertisse istam, si dicenda est, abusionem, quippe cuius uix paucula quaedam ex parte minus certa apud Taritum, Suetonium, Florum appareant exempla, sed ne apud Appuleium quidem eiusue aequales ulla, nisi quod Tertulliani notauimus adu. Ind. 8 *dum Maysi successor destinaretur, Auses .. incipit uocari Jesus* (sed al. ind. praes., e. c. adu. Marc. IV, 8 p. 172 O.) quodque non mireris, in S. S. transl. uet. aliquot inuenientur exempla (Rönsch 400). Sed satis iam frequenter abusioni isti indulgent scrr. hist. Aug. (sec. IV in.), Aur. Victor (et is qui ,Caesares' et is qui epitamen de Caesaribus conscripsit), Ammianus Marcellinus saepius tamen hi quoque, sicuti Sculp. Seuerus, pristinum ac sollemnem particulae huius, qua temporalis, construenti usum (cum ind. praes. aut certe cum aliquo indicatiuo) reseruantes: e. c. Capit. Gord. 31 *dum haec agerentur, Scytharum rex finitimorum regna uastabat*, Lampr. Heliogr. 25, 8, Alex. 13, 2 (at c. ind. praes.
L. Alex. 18, 4, Spart. Hadr. 14, 5, Seuer. 2, 4, Capit. Ant. Ph. 12, 13, Maximin. 9, 8, Max. Balb. 8, 2, Treb. Gall. 11, 1, Vop.
Tac. 2, 1, c. ind. perf. Sp. Tul. 6, 3), — Vict. Caes. 39, 12. *Carinus .. dum uictos auide premeret, uiorum ictu interiit*, 3, 16, adeoque c. coni. plqpf. 42, 15 *e qua* (pedestri) magisterio) *dum altius .. conscendisset* (Siluanus) *obtruncatus est* (5, 5: dum .. coepisset), cf. Liu. XXI, 43, 1 in edit. Dravenb. (saepius Victor c. ind., ut 38, 3 'dum .. transgreditur, .. conflagrauit', 5, 11. 37, 7), Epit. 41, 2 *hic dum iuuenculus a Galerio in urbe Roma obses teneretur, fugam arripiens in Brittanniam peruenit*, 1, 23, 6, 4, 12 s. f., 39, 6 (c. ind. praes. 40, 7, utroque modo alternatim 41, 21 sq... Constantinus, dum .. in aliena irruit, obtruncatus est .., Constans uero uenandi cupidine dum per siluas saltusque erraret, conspirauere aliquanti militares in eius necem), — Amm. XVIII, 3, 6 *Barbatio .. et, dum domesticos protectores*

alioqui regularem c. ind. praes. (hist.) soleat obseruare (ut e. c. Mart. 9, 5), aliquoties tamen admisit, cuius certa sunt exempla

---

sub Gallo regeret Caesare proditor erat, et post eius excessum .. in Julianum paria confingebat, XXII, 9, 1 *dum teneret imperium solus, nec motibus internis est concitus, nec ..,* XV, 5, 16 et 8, 10, XVII, 13, 27, XVIII, 6, 9, et 10, ib. 8, 6 et 11, XIX, 12, 2, XX, 6, 1 et 11, 12, XXII, 3, 3, ib. 9, 9, ib. 11, 9, XXIV, 4. 21, XXVII, 4, 10, XXVIII, 1, 7, ib. 4, 9, XXIX, 1, 11, XXX, 5, 17, ib. 7, 5 (sed etiam c. ind. praes., ut XV, 5, 17, XVIII, 8, 7). Dehinc apud posteriores quosque passim obuia sunt constructionis istius ut receptae iam in usum scriptorum exempla, cuiusmodi sunt Pacat. (sec. IV ex.) paneg. Theodos. 8, 5, Hieron. ep. 5 3 *magistrum pueri tui, .. dum adhuc Antiochiae essem saepe Euagrius me praesente corripuit,* in Ezech. V ad 16, 35 sqq. *interfecisti filios tuos, dum eos offerres idolis,* adu. Jonin. I 30 *dum multum tuum tegeres, nec faciem tuam uidebam, nec uocem tuam dignabar audire,* ep. 10, 3, 22, 30, 36, 11, 52, 1, 84, 4, u. Paul. 5, u. Malch. 2, adu. Rufin. II, 22, adu. Jonin. II, 31, adu. Lucif. 1, quu. hebr. in Gen. 12, 15 sq., in Is. praef., in Ezech. XII ad 40, 5 sqq., in Abac. II ad 3, 14 sqq. al., Rufin. Orig. in Gen. hom. 3, 3 *accepit circumcisionem, quam non potuit accipere, dum esset in domo patris,* in Jud. h. 7, 1, in Cant. 1 p. 332 Lomm., hist. ecel. XI, 16, Gaudent. aliique suppares: Z. f. ö. G. 1881 p. 491 sq., chronogr. Momms. 640, 20 *dum obsideretur ab allophylis,* 641, 22, Victor Vitens. (s. f. sec. V) persec. Vand. II, 14 et saep., Boeth. cons. Philos. (525 p. C.) I, 1 *haec dum mecum .. reputarem ... adstitisse mihi uisa est mulier reuerendi uultus,* Fulgent. myth. II, 9 al. (cf. Zink der Mytholog Fulgentius, Würzburg 1867, p. 58), Excc. Vales. de imperatoribus 25, Greg. Tur. (sec. VI ex.) hist. Franc. II, 8, IV, 3 et saep. (cf. et M[1] p. 602 sq.). Denique, quod perrarum est etiam apud recentissimos quosque, dum (psors. i. cum) seq. coni. plqpf., id persaepe et quasi speculiare habet Epiphanius translator historiae ecclesiasticae tripartitae, h. e. e. Theodoreti, Sozomeni Sacratis graecis contextae, quam habemus inter scripta Cassiodori (qui tamen idioma illud in propriis nusquam usurpavit). Exempla sunt: I, 10 *quidam dum mutuum percepisset, reuersus est post aliquantum quod tulerat redditurus,* III, 2 *quod dum Lapores audisset, tristis factus hanc generalem peremtionem remouit,* V, 13 *dum nec ueteres legisset, asserebat se multum gaudere libris Clementis et Africani nec nkn Origenis,* VIII, 7 *dum haec fierent, fuissetque reuersus .',* III, 10ter, V, 17 ex., V, 20; ib. 46 et 50, VI 1 bis, ib. 13, ib. 22, ib. 23, ib. 25, ib. 26, ib. 42, ib. 44 in., ib. 47, ib. 47, ib. 48, VII, 2, ib. 7, ib. 15, ib. 16, ib. 26, ib. 29, VIII, 1 p. 324 Garet bis, ib. 4, ib. 13ter, ib. 15, IX, 3, ib. 4, ib. 6, ib. 10, ib. 13, ib. 30, ib. 34, ib. 35 bis, ib. 45 ex., X, 31, ib. 33 in., ib. 34, XI, 9 (c. coni. perf. IV, 23 *excusauerunt se alii .., dum utique ante annum et sex menses synodus fuerit praedicata, et Athanasius Romae degeret, exspectans indiclum synodale* — et ita etiam Cassiod. Var. II, 39 —; c. coni. praes. I, 13 *dum unum sit corpus ecclesiae, .. consequens est dedere nos .. alterutrix, quae apud singulos aguntur, insinuare,* VIII, 1).

Mart. 18 *dum portam ciuitatis illius .. introiret, leprosum .. osculatus est atque benedixit.* 8, 1, 15, 1, 26, 4, dial. I, 18, 6, nam Mart. 12, 1, 14, 5 dum c. coni. ab alio coni. impf. pendere uidetur, nec 14, 6 per se esse certum. — Coniunctiui pro indicatiuo in colis causalibus usum, in quem recc. uidentur inclinare (cf. Z. f. ö. G. 1881 p. 495) noster, praeter supra 2, 255 relata, in his quoque ostendit, scilicet quia cum coni. constructae exemplis: chr. I, 36 *nos Chronicorum annotationem secuti, quia eam ex Apostolorum actibus profectam arbitremur, Samuelem et Saulem XL annos principatum egisse referimus,* 11, 1, II, 39, 6, Mart. pr. 5, ib. c. 1, 7 et 12, 2, dial. I, 15, 3, II, 8, 3. — ad Z. 574 ann., Dräg. 565: quanquam c. coni. chr. II, 5 *hic post deuictum .. Sedechiam .. regnasse traditur annos VI et XX, quanquam id non in sacra historia scriptum inuenerim,* I, 2, 1, 24, 5, 30, 3, ep. 2, 12 *quanquam ista non pertulerit, impleuit tamen sine cruore martyrium,* ib. 7, dial. II, 5, 3 (c. ind. chr. II, 18 *et quanquam insolitum .. erat perpetuo sacerdotio perfungi, .. tamen regis animus aeger auaritia facile superatus est,* et, ubi q. i. tamen est, Mart. 1, 8). Nimirum quanquam coniunctionem, sicuti cetera eius generis relatiua: quisquis, utut .., antiquis moris erat iungere indicatiuo, qui tamen propter sensus concessiui q. d. rationem iam inde ab argentea latinitate magis magisque concessisse noscitur coniunctiuo, praesertim in colis non forma tenus (ut quanquam relat. pro tamen), sed etiam quoad sensum subiunctiuis, iamque u. c. Tacitus coniunctiuum, ut e. c. Agr. 3, 1, 6, 3, 13, 2, aliquanto saepius adhibet, quam indicatiuum. Atenim omnem hanc quaestionem hic loci edissere non est in animo; quod autem Dräger ait: bei noch Späteren (post Suet.) nicht mehr so häufig, cum non liqueat, coniunctiuine in huiusmodi rarescere dicat usum, an etiam ipsius coniunctionis (qua nescio an paullo magis eam q. e. quamuis recc. frequentent), nobis quidem utique coniunctiui cum quanquam iuncti exempla quaedam recc. placuit connectere: Justin. coniunctiuo fere usus, ut et II, 2, 9 'lanae iis usus ac uestium ignotus, et quanquam continuis frigoribus urantur, pellibus tamen .. utuntur', sed in form(aliter relatiuis) indic., ut XXXV, 1, 10 (igitur Alexander .. bellum Demetrio infert, uictumque uita pariter ac regno spoliat). Quanquam nec

Demetrio animus in propulsando bello defuit (Benecke ad XLI, 1, 8); Solin. 10, 18 'quanquam (hirundines) et Thebas, quod illa moenia saepius capta sint, negentur subire' (qui saepius 'quamlibet', ut 9, 18 'quamlibet Olympias.. affectauerit', 1, 51, 110, 122, 15, 29 al.); Minuc. 14, 3 'quanquam magnum in modum me tua delectarit oratio, tamen altius moueor non de praesenti actione, sed..', 5 in., 26, 7, Cyprian. „ubique fere coni.", ut ep. 70, 1 'de qua re quanquam et ipsi illic.. firmitatem catholicae regulae teneatis, tamen.. sententiam nostram non nouam promimus', saep. etiam in form., ut ep. 30, 5 'quales literas in Siciliam miserimus subiectas habebis. Quanquam nobis differendae huius rei necessitas maior incumbat'; — Arnob. I, 6 'quanquam.. non sit difficile comprobare..'; — Ammian., ut XV, 5, 8 'quanquam utilia moneret.., uentis tamen loquebatur incassum', ib. 23 (ubi inf. et quanquam c. ind., sed in fragmento Ciceroniano); — Vict. Caes. 20, 10 'quanquam.. plures putent', 1, 3, 8, 8, 13, 12, 39, 48; Epit. 1, 29; — Hieron. c. coni. fere, ut c. Pelag. pr. 'quanquam superiori epistola, quam ad Ctesiphontem scripsi.., pauca perstrinxerim, hic liber.. Socraticorum consuetudinem seruabit, ut..', ep. 10, 2 ex., 14, 5, 22, 24, 96, 14, u. Hilar. pr., c. Pelag. II, 19, III, 13, adu. Rufin. I, 30 s. f., c. Joann. 19, ib. 31 in., c. Jouin. I, 3, ib. 13 bis, Didym. spir. sanct. 38, ib. 46, in Is. V ad 22, 1 al., etiam in form., ut c. Jouin. I, 26 'proponit nobis (sc. ut matrimonio coniugatos) Zachariam et Elizabeth, Petrum et socrum eius (h. e. consequenter uxorem).. Quanquam excepto Petro non sit manifeste relatum de aliis apostolis, qnod uxores habuerint, et, cum.. sit.. de ceteris tacitum, intellegere debemus sine uxoribus eos fuisse', II, 15 al. (sed indic. adu. Jou. 15, quod capitulum sic incipit: Quanquam haec testimonia.. quidam interpretantur super his uiduis, quas amissis maritis sic inuenerit fides christiana. Nec enim..', adu. Rufin. I, 7); — Aug. Ciu. D. V, 13; — Coel. Aur. acut. I, 1, 25, 26..; — Sidon. ep. VIII, 11 'scribebat frequenter, quanquam frequentius scripturiret', I, 11, VIII, 10 et saep. (rar. c. ind., ut IX, 3).

Infinit.: ad Dr. 433, 5 (cf. Z. 598): infinitiuum „consilii" graeco more atque exemplo pr et p pro ut c. coni. pendentem a uerbis motus cum alii recc. adhibere soleant

ut e. gr. Rufin. h. mon. p. 123 'ueni desiderio tuo satisfacere', tum noster quoque ostendit dial. II, 6 *quae uenit a finibus terrae audire Salomonem*, at est hoc desumptum e S. S. (Matth. 12, 42, Luc. 11, 31). Accedat indigere c. inf. dial. „I, 21“: *ut non indigeant libris posthac Hieronymi coerceri*, ep. dub. 1, 2 *non indiges admoneri* (Gell.). — ad Z. 613, 614, 617, 618: infinitiui, genere loquendi non quidem nouo, latius tamen pertinente apud recc., e uerbis uoluntatiuis apti uel, quod iam prorsus anomalum est ac nouicium, e uerbo facere, ita ut coniunctiui (ut c. coni.) uice fungatur, exemplis sup. p. 51, M^1 p. 604 sq., Z. f. ö. G. 1881, 496 sqq. collatis Sulp. Seueri connectimus haec: inf. pend. a permittere Mart. 12 ex. *eos . . abire permisit;* cogere dial. I, 6 *cogebant recta etiam cum prauis . . damnari;* — disponere d. „I, 8, 3“, conspirare praegn. chr. II, 37, 2 *conspirant decreta subuertere*, 11 *uicinae urbes conspirant opera interrumpere Judaeosque ab aedificando deterrere* (Suet.); — compellere chr. II, 42 *data euectionis copia adesse compellitur*, Mart. 6, 4, chr. II, 43 *legatos concilii compellit imperator uniri haereticorum communioni;* imperare, seq. inf. act., chr. I, 7 *seruo suo imperauit uxorem ei* (filio suo) *quaerere* (pass. chr. II, 6, 2); praecipere i. imperare saep., ut chr. I, 37 *ingulari eum praecepit*, dial. I, 18 *si eum in ignem ire praeciperet*, chr. I, 48, 2, II, 1, 3, ib. 5, 1, ib. 13, 2, ib. 33, 2 et 41, 3, dial. II, 11, 1 al. (sed et seq. ut, e. c. chr. I, 19, 6); — facere chr. I, 54 *quos . . praedae fastidium relinqui a uictoribus fecerat*, dial. I, 3, 6.

Participiis in -ndus more recc. ut prorsus iam ad futuri temporis significationem transgressis (H p. 149—53, cf. sup. p. 52 sq. et Z. f. ö. G. l. l. p. 499) Sulpicius quoque frequenter utitur, ueluti chr. I, 6, 1 *praedictum . . posteros in hostili solo per quadringentos annos laturos seruitium, post libertati restituendos*, ib. 1, 5, ib. 8, 1, ib. 30, 2, ib. 32, 6, ib. 43, 5, ib. 48, 3, ib. 52, 2, II, 4, 5 *si id fecissent, Dei praesidio tuendos nullumque a Babyloniis periculum fore*, ib. 15, 7, ib. 33, 3, ib. 47, 3, ib. 50, 6, Mart. 16 *confide quod per te reddenda sit sanitati*, ib. pr., 2, ib. 23, 11, dial. I, 13, 6, ib. 26, 5, II, 5, 7, ib. 14, 2, 3 al. (sed et chr.

II, 5 *confessus soli Deo honorem deferendum* et ita quoque saep.).

Ellipsis iam in superioribus et insigniorem quandam crebritate sui commemorauimus speciem (p. 86) et aliam praeterea (potius omissum ante: quam), adicimus, saepius apud nostrum relinqui subaudiendum id q. e. uerbis non modo, uti solet, ad 'paucis', e. c. chr. II, 14 ex., sed etiam minus usitate ad 'multis', ueluti chr. II, 10 *multis increpitos,* I, 44 *cunctantem multis confirmat*, 50, 1, quod et adhibet ita, ut subaudiendum sit: donis chr. I, 12 *eos oneratos frumento multisque donatos domum remisit.* Pleonasmus est etiam chr. II, 46 *plus insto inflatior* (uide similia Rönsch It. p. 279, qui int. cett. e Vulg. Sirac. affert: oculi plus lucidiores).

Haec impraesens sufficiat delibasse copiisque accuratiori syntaxis latinae cognitioni historiali profuturis contulisse, relicta sane copia racemandi.

Reualiae, m. Nou. 1882.

Paucker.

Epimetrum II.

ad tractatum de latinitate Orosii.

In supplementum eorum quae de usu uerborum nouicio Orosii ex historiarum libris dumtaxat (et opusculo commonitorio) composuimus necessarium uidetur, id quod tunc cum illa conscriberem non potui eas quoque subinferre, quae in eiusdem libro apologetico inueniuntur uoces uocumue significationes nouiciae (recc.), notabiliores quidem*). Ordinem secuti eundem atque in tract. II separatim [a] ea quae apud Hieronymum quoque exstant (suntque regesta in H), dein [b] cetera digessimus per genera. Obliquis literarum formis distinctae sunt uoces eae, quae a fine demum seculi III comparent, quas inter diductis eae, quas primus ostendit Orosius, — denique minutioribus nonnullae, quae cum iam apud uett. aliquem compareant, magis tamen usus sunt recc.

(a): * abolitio (apol.) 24 sordium cunctarum (p. al. hist. II, 17). abominatio 1 (sed et h. III, 7). * correptio transl. eccl. 22 'post multam docendo correptionem' al. dilectio 23 al. emundatio 28. incorruptio 32. increpatio 9 al. * inflatio transl.: S(uppl. Lex. Lat.) 2753. *insufflatio* 26. [10] iustificatio 22. participatio 11. passio 22. *plasmatio* 27. * repromissio q. promissio 9 al. (ut repromittere 32 al.). resurrectio 13 al. sanctificatio 24. [17] * transgressio trnsl. 26. praelatio (Val. Max.) 18. [18] * dictator al. (S. 1437) 29. mediator 27 'huic qui consiliarius Deo est et mediator, sacris respondete sermonibus'. [20] operator 28 temporis. * praecursor 16 'praeparare se Antichristi aduentum praecursorem'. praesumptor 10. propitiator: S. 4379. * redemptor eccl. 18. saluator 31. *falsitas* 7 al. impossibili-

*) Etenim tritas aliquas eloquio ecclesiastico quaeque uix ab ulla tum scriptione theologica abesse poterant, ueluti peccator, * tentatio, * caritas . ., praeteriimus.

tas 25. possibilitas 1 in., 12 et saep. *puritas* 15 al. 30 pusillitas: S. 4467. singularitas 17. *peccamen* 24. spiramen 16 ex. (S. 5075). 39 concupiscentia 18 al. *conniuentia* 3 ex. carnalis 2 al. impossibilis 9. inaccessibilis 25. possibilis 30, * 31 'tu omnem Legis sarcinam ferre possibilis'. longanimis: S. 3228. 40 primogenitus 17. unigenitus 17. consequenter 16. blasphemare 7 al. humiliare 17. intimare 5. manifestare 1 al. *mansuetare* (Vulg.) 9. sordidare 32. * tribulare trnsl. 14. 50 crucifigere 25. glorificare 14. iustificare 18. abbreuiare 28. * asserere 9. contribulare 14. cooperari (S. S., et Vulg.) 21. * euacuare transl. 21 confusa euacuataque calumnia. subaudire 8. superseminare 33. 60 * manducare (*manger*). —

(b):

coaequatio: S. 620. praefinitio 28 temporum. *titulatio* 11. obreptio (Frontin., recc.) 24. 64 *emissor* (Aug.) 9. impugnator 2. * instructor *trnsl.* 24 nouorum dogmatum. *manifestator* 1. celsitudo (Vell., r.) 25. inconuenientia 7. *fiducialis* adi. 70 *damnabilis* 5 al. *imperturbabilis* 28. *septiformis* 16. *ancistrum* 4 ex., Coel. Aur., Isid. * atomus subst. temp. 19 'per momenta, per atomos'. cauter 30. *encaenia* (Aug.) 7 primo encaeniorum die. * ordinare *al.* 3 'quam (epistulam) nuper ad Siciliam ordinasset'. titulare 33. *coonustare* 26. 80 detestatus *pass.* 3 (sed ib. et medial.). * supplodere *trans.* 4 'multi haeretici . . ipso oppugnante supplosi sunt', Macrob., Claudian. Mam. —

Recc. sunt uoces 63 (cum duabus graecis), quo in numero rcrr. (post fin. sec. III) 14, ex his rcss. (i. e. quorum Orosius ipse nobis auctor est ac testis) 4 (uel 3).

Multa porro quae in spec. II inesse libris historiarum uidimus peculiaria uel familiaria Orosio in hoce quoque redinueniuntur libro, quod ut probem exemplis non est opus, siquidem, quia is liber eiusdem sit Orosii, addubitare neque adhuc quisquam praesumpsit nec de cetero facile poterit.

Reualiae, Jun. 1883.

IV.

De latinitate scriptorum quorundam seculi quarti et ineuntis quinti p. C. minorum obseruationes.

IV.

Eustathius.

innestigare quae desunt.

Addimus Eustathium, qui mediante fere iam seculo quinto Basilii M. in Hexaemeron homilias IX in latinum transtulit sermonem, scriptorem satis luculentum.

I. Ad uerborum usum pertinentia.

A. Nomina:

-io uerb.: admixtio III, 4. adustio V, 5. * aedificatio *transl.* II, 1 *aedificationem aliquam conferemus ecclesiae.* * alligatio *transl.* IX, 6. * assertio transl. I, 11 al. benedictio VII, 5. circumcisio IX, 6. *circumdatio* IV, 4. condemnatio I, 4. [10] * consummatio *q.* finis I, 3 *seculi* al. * creatio Erschaffung, ut IX, 6. defaecatio IV, 6. * destructio transl. I, 2. deuoratio VII, 3. diffusio (Sen. s., — Arnob., all.) II, 6 *aeris,* 8 *principalis luminis,* III, 4 *liquoris* al. dilectio V, 9 al. discretio V, 9 *colorum quantas discretiones* al. fructificatio V, 2, 6. *glorificatio* I, 8 al. [20] illuminatio IX, 6. obumbratio (Arn., . .): S. 3671. participatio III, 1 (inf. 162) al. passio VIII, 1 *unumquodque eorum* (terrestrium animalium) *multa per naturalem uocem super animi passione significat, nam et laetitiam et maerorem et inediam . . uoce declarant,* II, 3. perditio IX, 6. * praedicatio *eccl.* VIII, 6 ex. al. regeneratio III, 8 ex. *reparatio* V, 2. resur-

rectio VIII, 8 al. retributio VI, 3. reuelatio VI, 11. * seductio *transl.* VI, 7 al. * traditio transl., ut VIII, 3 (aliae aues) *ex hominum traditionibus eruditae* al.

b:*)

aspectio VI, s. s. f., 9. *assecutio* (Aug.) V, 4 *meliorum.* auscultatio (Sen.) IV, 1 *quorum* (cantuum . .) *auscultatione oblectati* (al. Plaut.). calcatio (cf. S. 245) V, 6 *nec passus est mentem nostram . . fieri dignam calcationibus aliorum.* cauatio (Varr.) IV, 4 *in profundam cauationem liquore delapso*, VIII, 4 ex., IX, 5. * collectio pass. (pA) IV, 4 *et puteus aquae collectio est manu facta.* *compaginatio* II, 7 *propter eximiam compaginationem membrorum*, ib. 2, VIII, 4. **condensatio** VIII, 4, Coel. Aur. **decoratio** I, 1 al., uid. S. 1220. *decretio* VI, 7 *fatalis*, Mart. Cap., actt. Claud. Aster. et socc. Mart. decursio *transl.* I, 5 *temporis.* *denegatio* (cf. S. 1314) VI, 10. * discursio *transl.* I, 8 (inf. 134). formatio (Vitr., Sen.) III, 10, V, 8, VI, 10, VII, 1 al. glomeratio (Plin., — Potam.) VI, 11 *nubium glomerationes*, VII, 4. **interseptio** VII, 1 *illis* (piscibus) *faucium interseptio complicabilis*, VIII, 4. lubricatio (et S. S. uet.): S. 3239. **minuatio** III, 7 *aquarum paulatim minuatione.* Cf. inf. 301. **mirificatio** VIII, 8 *si considerata fuerit uis uerborum, tunc conditoris mirificatio declaratur.* **mundificatio** IX, 6 *quomodo socium mundificationis* (i. e. factionis uel creationis mundi) *alloquitur, per quem secula fecit*, IV, 4 al., cf. S. 3519. penetratio II, 7 *aer illustrabatur . . acutamque penetrationem proprii fulgoris ubique per omnes suos terminos intendebat.* * praeceptio *i.* iussio (ed. Diocl.) freq., ut II, 3 *ut praeceptione diuina conceptus suos proferret ad lucem* (terra), 7 *confestim praeceptio* (Dei) *fuit opus*, ib. inf., 5, 8, IV, 1 aliquot., 3, 4, V, 1, 2, 5, 10, VII, 1, 2, VIII, 1, 5, 7 bis, IX, 2 al., Felix pap. III ep. 1 in., 2. * productio *al.* (ut nos Production) V, 1 *seminum*, 4 *quid ergo? accusamus eum de noxiarum productione causarum?* **refiguratio** VIII, 8 *huius animalis.* reformatio (Sen.) I, 3 *mundi* al. repercussio: S. 4670. *superiectio *meton.* I, 8 *ab infirmiore natura*

---

*) Sub b ea, quae non uidebantur exstare aut apud Hieronymum aut apud Cassianum, cuius de latinitate egimus in commentatione, proditura in 'Romanische Forschungen'.

(aqua) *superiectio tanti ponderis* (terra superiecta) *sustentatur.* 60 **tonatio** III, 4. uiuificatio: S. 5895.

Recc. 27: rcrr. (sec. IV—V in.) 5, rcss. (ap. Eust. demum) 8.

-us, us, **-ura, -or** uerb.: creatura I, 6, IV, 2 al. intuitus I, 4 *futurae examinationis intuitu.* * languor pro aegrotatio IX, 4. * obtentus transl. VIII, 5.

t-or (s-or) -rix: * assertor *transl.* III, 3. 70 * conditor (Sen. tr., eccl.) i. creator I, 2 et saepe. *expletor* II, 6. * factor *gener.* I, 4 *mundi.*

b:

aemulatrix VIII, 3, Cassiod. agricultor (Paul. Dig.) II, 2, V, 6 al. *benefactor* III, 10, VI, 1 al. * tractatus *spec.* i. contio ecclesiastica, homilia VII, 6.

b:

attractus V, 1. instructura (Fronto) VI, 2 *uerboram instructuras uel euphoniam pronuntiationis excolere* (al. Frontin.) *captor* (Aug.) VIII, 3. deuoratrix IX, 5 *deuoratrices aliarum* (sc. bestias). * editor spec. (scrr. hist. Aug.) VI, 1 *ludorum.* expositor I, 2 *mundi fabricationis.* 80 **factrix** I, 7 *in artibus factricibus* (in den bildenden Künsten) *manifestum est opus earum,* III, 9. formatrix IV, 2. operatrix II, 3. * pastor *gener.* IX, 4 *creatorem pastoremque suum Deum . . non diligunt.* perfector (Ter. et Cic. ss. ll., — Firm. m.) IX, 6 *hominis.* perfectrix VI, 6. praecessor: S. 4146. praedatrix (Stat., — Amm.) VIII, 6 *praedatricum auium,* 3. pransor (pr) VIII, 8. * receptrix *gener.* VI, 3 (materia). 90 relator (spec. Balb. ap. Cic., gener. recc.): S. 4624. *repugnator* IX, 6. **repugnatrix** III, 6 *repugnatricem calori naturam.* *sustentatrix* I, 9 *uirtutem sustentatricem terrae,* III, 5. * uector p. al. V, 2 *fascium uectores.*

Recc. 15: rcrr. 5, rcss. 3.

-men, -mentum: * elementum Himmelskörper I, 7 *'fecit Deus coelum et terram'. Ex duobus igitur summatibus elementis omnium substantiam designat exstructam,* Element I, 11 *de illis principalibus corporibus, quae uocantur elementa,* IV, 5 al. figmentum II, 2 al. fundamen (p) V, 7, 10, IX, 5 (inf. 130) al. libamen (p) III, 10. moderamen (p) VIII, 3. 100 munimen (p)

VI, 5 al. spiramen (ppA) V, 4, VIII, 4 al. b: fulcimen (Ouid.) I, 8 *quo fulcimine resistente fundus ultimus continetur*, III, 7. fulcimentum I, 5. *iuuamen:* S. 3100. nutrimen (Ouid.) VIII, 7. regimentum V, 2 *gentium regimenta.*

Recc. 4: rcrr. 1.

-tas: *christianitas* IX, 6. contrarietas II, 4, 7 al. *deitas* (Arnob.: ut ita dicam, Hilar., . .) VI, 3, IX, 6. * gentilitas *eccl.* IX, 6. impossibilitas III, 3 *de omnipotentis impossibilitate certantium.* infidelitas *eccl.* VII, 5 *infidelitate futuri seculi* Unglaube in Bezug auf, cf. * fidelitas VIII, 6 *nobis innumerabiles causas ex natura sumptas ad fidelitatem mirabilium praestitit* Gründe zum Glauben an . . infinitas (Cic., recc., et Cassian.) I, 2, cf. S. 2747. natiuitas II, 2 *uolens in natiuitatem producere quae non erant*, 4 (in natiuitatibus) al. nimietas V, 5. otiositas (Vulg. Sirac.) VIII, 8. possibilitas VIII, 8. profunditas VIII, 4 plur. prolixitas III, 4 al. 120 singularitas VIII, 7. summitas I, 10 al.

b:

detestabilitas: S. 1387. **fabrilitas** I, 7 (opus) *fabrilitatis et architecturae et texturae*, II, 2 *sicut fabrilitas* (exercetur) *circa ferrum.* **frigiditas** *(frigidité)* I, 8, IV, 5, V, 4, Coel. Aur., Boeth. * germanitas *meton.* epist. dedic. (ad soror.) *studiosus animus tuae germanitatis.* *globositas* (Macr.) III, 4 *in globositate curuati firmamenti*, Chalc. **humiditas:** S. 2310. informitas II, 3. irrationabilitas VII, 7. 130 **membrositas** IX, 5 *si magnitudini* (elephantorum) *fundamina gressuum non haberentur aequalia, nullatenus tanta membrositas portaretur.* rationabilitas IV, 5, V, 4, cf. S. 4534. speciositas (Tert., . .) IV, 6. **torriditas:** S. 5684.

Recc. 23: rcrr. 3, rcss. 6.

-tudo (et -do, -go): * indago transl. I, 8 *ad nullum certum exitum perueniente discussionis indagine.* poenitudo (pr) VIII, 4. putredo II, 4 al.

b:

* grauitudo *Schwere* I, 9 *insustentabilis terrae*, 8, V, 3. hilaritudo (Plaut.) V, 2. uastitudo (pr) IX, 5. 140 ualetudo i. ualentia VI, 1 *hominem . . ualetudine* (i. e. robore) *multum pecoribus deteriorem, sed . . ad coelum ipsum ope rationis elatum*, ib. in., VI, 11.

-o masc.:

b:

bombulio VIII, 8.

-ia (et -ies), **-ium:** alimonia (Varr. fr., — Gell., App., . .) V, 5 et saep. * ingluuies *abstr.* IX, 3. praescientia IX, 3. * priuilegium *transl.* II, 2 et saep.

-or-ius: dolatorius (S. S. Ps., rcrr.) II, 2 *ars.*

b:

compositorius I, 9 *compositoriam uirtutem eius columnas* (Ps. 74, 4) *intellege.* **consummatorius:** S. 996. **contemplatorius** I, 7 *contemplatoriarum* (artium) *finis est sola mentis intentio.* deuoratorius: S. 1402. [150] **glorificatorius** IV, 7. **medicatorius** III, 7 (ignis) *trahit ad se subiectas undas in modum medicatoriae cucurbitae. ostentatorie* V, 6. significatorius IV, 5.

Recc. 9: rcrr. 1, rcss. 5.

Praeterea adiectiuorum in -ius exeuntium unum utique notandnm est * proprius more sequiorum prorsus pro suus positum saep., ut VIII, 2 (pisces) *caudae gubernaculo flexus dirigunt proprios*, VI, 11, IX, 3 p. 958 D Migne al.

-alis (et -īlis), **-arius:** carnalis I, 1 al. * gentilis *eccl.* V, 7 al. imperialis VIII, 4. *lucernalis* III, 7 *luminis lucernalis.* * secularis *eccl.* I, 4 *sapientia*, III, 4 *seculares* s., I, 2 *uanitatem secularium* et saep., cf. 188. [160] spiritualis *eccl.* III, 1 *si tamen nos secularibus praeponenda spiritalia censeamus* al.

b:

borealis I, 4 *borealem latitudinem*, VI, 8 al. * cardinalis *transl.* III, 2 *ex ipsa, ut ita dixerim, cardinali cogitatione fit participatio uoluntatis.* Latialis (p, pA) ep. dedic. *linguae Latialis*, Sidon. ep. II, 9. **luminarium:** S. 3259. **nauigalis** (?) III, 6 *cum pluribus aliis nauigalibus fluuiis* (nauigabilis IV, 4). praesidalis VI, 6 *praesidalem futurum et quaestuosum.* * seminarius adi. (Cato) V, 5 *seminarias arbores.* tonitrualis III, 4 sonum tonitrualem. uictualis V, 4 *cum uictualibus et perniciosa procedunt*, 5 *uictualibus segetibus.*

Recc. 9: rcrr. 2, rcss. 2.

-eus, -osus, -īnus,- anus, -icus, -iacus: [170] incorporeus III, 2 al. mundanus II, 2 al., *eccl.* III, 1. septimana *subst.* II, 8. spontaneus II, 5 al.

b:

aequoreus (p) VII, 1 pisces. aurosus VII, 6. *beluinus* VII, 1. floreus (p, Arn.) II, 1 *colores odoresque,* V, 9 *rura.* **genesiacus** VI, 5, ib. 7. **Indiacus** VII, 2 mare, VIII, 8 (uermis). 180 litoreus (p) VII, 1, ib. 5 (pisces). membraneus (Mart. in lemm., Dig.) VIII, 7 *pedes . . latos atque membraneos. pecorinus* VI, 10 *cerebrum. petreus* VII, 1. solanus **adi.** (sol) V, 8 *ut per eam* (partem) *quae patet fomenta solani caloris excipiat,* IV, 7, VI, 2 *corpus,* 8 *annus.*

Recc. 10: rcrr. 3, rcss. 3.

-us (et -uus), **-ul-us,** — **-is, -il-is** uerbalia: habitaculum VII, 3. incongruus V, 7. reptilis (et S. S. uet.) VIII, 1 al. * seculum *eccl.* I, 3 (sup. 10) al. signaculum I, 2.

b:

conceptaculum (Plin.) IV, 1 *aquam in deputatis sibi conceptaculis permanentem* et saep. 190 * improuidus pass. I, 3 *non infecta esse uel improuida, quae uidentur, opineris,* IX, 5 *nihil inordinatum uel improuidum* al. inocciduus (ppA) II, 8 *inocciduum et sempiternum diem illum.* occiduus (p) VI, 11 *mare* et saep. stridulus (p, Sen.) VIII, 3 *certae* (aues sunt) *stridulae nullumque habentes cantum.*

-bilis: contemptibilis II, 1 al. corruptibilis II, 5. diuisibilis VI, 3. impossibilis I, 10 al., cf. 205. inaccessibilis I, 2 al. 200 incessabilis II, 4 al. incomprehensibilis I, 3 al. intelligibilis (Sen. s.) I, 2. irrationabilis V, 8, VII, 4 al., cf. 206. passibilis II, 3. possibilis I, 1 al. rationabilis III, 9 al.

b:

complicabilis VII, 1 (sup. 48), Isid. diff. I, 308 al. *contemplabilis* pass. I, 5, III, 9, Cl. Mam. an., Chalc. *incompellabilis*: S. 2556. 210 inerrabilis VI, 5 *ἀπλανής id est inerrabilis.* insustentabilis (Lact.): S. 2932. *intellectibilis* I, 5 *lumen,* ib. inf. bis. **inuectabilis** IV, 7 quia (mare) . . classibus inuectabilem praestat accessum, *diuitiarumque causas mercatoribus subministrat. perseuerabilis*: S. 3967. *potabilis*: S. 4124. *proiectibilis* V, 7 (ligna) *quaedam fecunda, alia proiectibilia. refutabilis* III, 9 s. f. *risibilis* pass. III, 3, VI, 6, 7, 11. **sprebilis** VII, 5. 220 **structibilis**: S. 5140. *uertibilis* I, 3 *uertibilium corporum,* 11, cf. S. 5836.

Recc. 22: rcrr. 9, rcss. 3.

composita: 1) praepositiue (adi. c. praep., et partic. c. in- priu.): coaeternus I, 3. *inanimatus*: S. 2489. *indiscussus* III, 4 al. inexpletus (p) VII, 3. * inordinatus transl. IX, 5 (sup. 191) al.

b:

incommixtus: S. 2548*. incompositus II, 3, IV, 5 al. ingenitus (Arn., . .) I, 2 al. [230] insopitus (p) VII, 5. semirotundus III, 4 *semirotundo schemate.*

2) figuratiue: *gratificus* dankbar IX, 3 *gratificus canis et memor amicitiae.* primogenitus VI, 1 al. unigenitus III, 2.

b:

aliger (p, Plin.) VIII, 8. **altiuagus:** S. 160. **Antifer** II, 7 *stella quae uocitatur Antifer omnium siderum pulcherrima*, Fulg. m. (Lucifer et Antifer). **biumbris** VI, 8 *amphiscii id est biumbres*, gl. **catuligenus** VII, 2. [240] **carnisumus:** S. 479. **exumbris** VI, 8 *ascios id est exumbres*, gl. Isid. *infructiferus* II, 1, cf. S. 2766. * longaeuus *p. al.* VIII, 6 *cum* (uultures) *sint longaeui, nam uitam eorum centum annis manere affirmant.* **mollitestis** VII, 2 *quae mollitestia nominantur, id est astaci, cercini et his proxima.* **multiloquax** I, 11 *philosophorum multiloquax disputatio.* opificus (App.?) III, 10, „VII, 1". **ouificus:** S. 3756. **testicorius** VII, 3 *ostrea . . etiam testicoria nominatur.* **testicutis** VII, 2 *testicutes, . . sicut conchae.* [250] unificus VIII, 1. **uocifer** III, 2 *uocifero sermone non erat opus incorporeae naturae.* uulnificus (p) VI, 6 *qui signo scorpii nascitur, uulnificus habebitur.*

comp. sunt recc. 25: rcrr. 4, rcss. 13.

demin.:

infantulus VI, 5. nomina alia: *diaconissa* epist. dedic. *Syncleticae germanae diaconissae.*

b:

* aether *neutr.* II, 7 *aether uenustius illuminatum efficitur*, III, 7 *aether flammeum esse, quod, nisi . . frenaretur, facile cuncta consumeret*, cf. Neue F. L. I p. 656; aera plur. Cassiod. Var. I, 31 'soletis aera ipsa mellifluis implere clamoribus', IV, 50, Ven. Fort. *promuscis* pro proboscis (Veg. m.) IX, 5 postt. (promoscis Solin.). summas adi. (Plaut., recc.) I, 7 (sup. 95).

pronomina:

* alius *pro* alter VI, 9 *nuncupatio magnorum duplex est, quorum una intellectum habet absolutum, alia uero . . respectu minoris.* * alter *pro* alius (autre . .) IX, 2 (anguillarum) *genus nec ouum nec alter aliquis partus instaurat.* Cf. 291. 260 anterior I, 5, II, 2 al. * hic *pro* is II, 6 *quod his qui ante eos fuere probatum est,* I, 1, 9, 11 . ., omnino, ni quid nos praeteriit, quattuordecies. * quanti *i.* quot VI, 5 *quantorum sexagesimorum numerus . . praeteriisse putabitur.* * quilibet *relat.* (et Cassian. coll. XXIV, 26) V, 2 *ut, . . cuilibet nascentium generi spectator astiteris, magnificam percipias memoriam Conditoris.* * toti i. omnes VII, 3 *non totos pisces debemus arguere, sed etiam certos quosque . . imitari.*

b:

* quotus *indefin.* VI, 5 *ut inueniatur stella, quae non solum in quota parte duodecimi spatii, sed etiam in quoto puncto duodecies diuisae portionis assistit.*

Comparatiuos noue aut insolentius habet: *multiplicior* VI, 9 ex., Boeth., postt., *nefandius* II, 2 (superl. prr), proprius (Sen. rh. s., Tert. adu. Marc. IV, 13?, Hilar.) aduerb. III, 7, — *summior* I, 10 (cf. S. 5450), — superl. paruissimus VI, 9.

B. Aduerbia.

1. denominatiua (ab adi. aut partic.):

competenter II, 6. congrue I, 2. consequenter I, 5, V, 1 al. *consonanter* III, 3. 270 *incessabiliter* III, 5. *incessanter* II, 8. indubitanter VIII, 5. irrationabiliter VII, 5 compar. *irreprehensibiliter* VI, 3. omnimodo VI, 8 al. rationabiliter V, 8 al. solummodo II, 3. sparsim III, 10. speciatim: S. 5060. 280 spiritaliter VII, 5. sufficienter II, 6, V, 3 al.

b:

aspernanter III, 9. * mutabiliter *abus.* uertens τροπικῶς III, 9 *spirituales . . uirtutes mutabiliter intellegi debere pro aquis.* omnimodis (Lucr., r.) III, 4 *non omnimodis, quod uidetur nobis suspicientibus intrinsecus esse uolubile, hoc etiam extrinsecus in sphaerae similitudinem creditur esse formatum,* IV, 6, VIII, 1. recenter IV, 1 *quae recenter lecta sunt* (superl. prr). urgenter V, 6.

Recc. 19: rcrr. 6.

2. pronominalia (exceptis coniunctionalibus aliisque syntacticis):

* alterutrum *recipr.* i. inuicem (cf. S. 59) IV, 5 *alterutrum sibi conuenientibus elementis*, VI, 3 *impossibile est haec ab alterutrum separari.* * denique caus. (magis certe recc.), ut VIII, 1 *camelus . . ad iracundiam . . perseuerans est. Denique, si fuerit percussus, . . cum reperit opportunum tempus, illatam protinus reponit iniuriam*, ib. sup. p. 945 C, 7, IX, 2, 3 al., VIII, 4 *mel de humore roscido . . cereis recondunt cellis. Nam denique liquidius habetur mel, quod primo percipitur; deinde digestum ad suam spissitudinem . . reuertitur*, IX, 5. econtra V, 5, IX, 5. [290] fortassis (Plaut., . .) VI, 5. *iterum *i.* rursus, denuo VI, 3 (luna) *saepius exuta iterumque induta lumen.* * modo *i.* nunc V, 1 *quod etiam modo fieri uidemus*, VII, 1, VIII, 1; cf. Hier. in Eccl. 3 'tempus proelii modo, . . et tempus pacis in futuro', ep. 17, 3 al., Rufin. in Ps. 38 hom. 1, 5 al., Oros. hist. I, 16, 2 al., all. * nihilominus *al.* (um nichts weniger: ebenso) IV, 4 *quia, si totam terram tunc aquarum texerat multitudo, nihilominus ea quoque loca, in quae postea iussae sunt concurrere, repleta tunc erant*' I, 8, 9 ex., 11, IV, 7, VI, 9, IX, 4; cf. S. 3578 (sed etiam, ut uulg., aduers. = darum um nichts weniger, dennoch, noster quoque, ueluti II, 2 al.). *nullatenus* I, 10 *nullatenusque de propriis finibus submoueri*, 2, III, 1, 9, IV, 1, VI, 10, VIII, 6, IX, 5 (sup. 130), 2 (*nequaquam* non memini me legere apud istum).

C. Verba.

denominatiua (et transl. de graec.):

blasphemare IX, 6. * mancipare c. dat. transl. IV, 5 *uocem Conditoris effectui mancipatam.* manifestare II, 3, III, 2 al. plumescere (Plin.) „VIII, 8".

b:

absentare intr. III, 1 *cum mens curis implicata terrestribns creditur absentare*, Alcim. (trans. cod. Theod.). [300] articulatus (p. Lucr. recc.) IX, 4 (uox). **minuatus** VI, 10; minuatim Boeth., minuare Praecept. Childeb. (a. 528). **plenescere** V, 8. praesentare *(présenter)* IX, 4 *reos praesentauere iudiciis. uenustare* VII, 1 (Naeu.?).

Recc. 7: rcrr. 2, rcss. 2.

compositicia:

* aedificare transl. IX, 1 (nostras animas). glorificare I, 11 al. *maestificare* II, 5. niuificare II, 6 al.

praepositiue composita:

* asserere *transl.* I, 3, III, 7 al. 310 * astruere *transl.* III, 5 al. * coaequare *aliquem* alicui I, 1, IX, 6 al. connumerare III, 1. cooperari III, 2 al. crucifigere IX, 6. * deputare I, 2 *elementis causas rerum*, III, 7 al. * destruere transl. I, 11, cf. 310. deuiare I, 2. * dirigere *q.* mittere (S. 1486) VIII, 8 *stamina, quae Seres huc dirigunt ad confectionem uestium delicatarum* al. discredere III, 3 *secundo caelo*, 7 *liquoris amplitudini.* 320 *effugare* I, 1. * inolescere *trans.* IV, 1 *meretriciae cantiones . . quid aliud quam infamiam spectatoribus inolescunt aemulantibus histrioni* V, 5, cf. S. 2829. * peruadere *transl. al.* i. inuadere, occupare VIII, 7: S. 3991. * praedicare *eccl.* I, 4. * praeualere *c. inf.* IX, 3 *ut se curare praeualeat*, cf. 352. * promerere *i.* adipisci III, 1 *dignitatem*, *quam* (ea dies) *a Conditore promeruit.* * reuelare *transl.* IX, 6. subaudire II, 8. subiacere transl. VI, 6 *necessitatibus alienis.* subiugare IX, 5. 330 * suggerere, *ut* III, 10 *neque . . inimico locus suggerendi contraria relinquetur.* superponere VIII, 4. superducere I, 5 al.

b:

apparescere VI, 9 (sol) *cunctorum mortalium uisibus aequaliter apparescit*, Ennod. **clarefacere** II, 8 *noctem ignis radiis clarefecit.* contemplatus *pass.* III, 9 *consideratio eorum prudenter a sensum habentibus contemplata*, VI, 9. contradere (et S. S. uet.) V, 6 *ne . . flammis contradamur aeternis*, cf. S. 1032. conuectare (p et s. Tac.) VIII, 2 al. * decipere praegn. I, 3 *non . . et hoc sine principio uel sine fine mundum haberi decipiaris* (i. deceptus opineris), II, 2 *quos humanae naturae talia sentire decepit indigentia.* **delubricare:** S. 1297. 340 **desuspicere:** S. 1381. **eradiare:** VI, 9 *fulgor, qui ex ipsis eradiat.* * expendere *q.* consumere (cf. erogare *trnsl.*, ut Tert.) VI, 3 *luna decrescens non toto corpore prorsus expenditur*, ib. inf., III, 7 et al. inceptare (pr, — Lampr.) IX, 6. irradiare (Stat., r.) II, 1 *oculos mentis. perclaruisse* II, 7. repedare (pr) VIII, 2. subuectare *p. al.*

V, 3 *ut . . stipula . . facilius ualeat onus subuectare spicarum,* IX, 5, — ut 337 et 343 pr. non huius ordinis.

Recc. 16: rcrr. 2, rcss. 5.

alia:

* censeri c. abl. IV, 6 *non aspectu, sed facturae ratione censetur.* * cessare *cesser* I, 7 al. 350 haberi *q. pro* esse (H p. 144, 168) VI, 1 *si . . per uisibilium rationem eum, qui habetur* (i. est) *inuisibilis, reputasti,* 8 *eo tempore* (sol) *habetur ardentior,* VIII, 7 *sapientiam Dei, quae in omnibus habetnr* (i. est, exstat), I, 3 (sup. 338), VI, 4 et saep. * pandere *transl.* VIII, 9 *nobis sapientiam.* * ualere i. posse c. inf. saep., ut act. V, 3 (sup. 347), pass. I, 10 inclinari. * uisere q. i. uidere VI, 9 *comprehendere quae uisuntur* al.

b:

* captare q. deprehendere (trnsl.) *c. inf.* IX, 3 *multi homines echinum captauerunt duplices cauernas in suis fecisse cubilibus.* * credi noue q. pro uideri, credendum esse, ut V, 2 narrationis consequenter ordo constabit, qui nunc sibi quodammodo creditur repugnare, VI, 11 quanquam eius collatione sol et luna formicarum credantur habere mensuram, III, 4 (sup. 284), ib. 1 ex., V, 7 s. f., ib. 9, VI, 8 p, 930 C, VIII, 2 p. 947 C, IX, 4 p. 961 A.

Temporum perf. ult. modo exempla uidentur esse I, 7 *flamma . . deuorat eam materiam, in qua fuerat custodita,* II, 1, 3; — partic. fut. pass. unum certius inuenimus VII, 5 *hoc cum uiderint signum, sciunt mox uentorum fremitum excitandum.* Contra praesentis uice idem participium fungi uidetur I, 3 *quia in semetipsa feruntur ea quae uoluenda* (uoluentia?) *circumspicis.*

E uocibus recc. 172 computauimus comparentes apud auctores sec. IV nec non V anteriores, ut uidentur, Eustathio 39, apud ipsum 48, h. e. 28 %. Quod ad significationes attinet nouiores, earum quidem, quae ipsi peculiares sunt, nonnullas haud parum a proprietate uidemus deflexisse, ueluti int. cett. 137, 283, 321, 354, 355.

II. Ad usum syntacticum pertinentia.

1. De usu particularum coniunctionalium aliarumque syntacticarum, nec non et praepositionum quarundam notauimus haec:

ab c. compar. VII, 6 *nec quia* (cetus) *ab aliis piscibus maius est*, IX, 4.

circa transl. (Hor., pA..: Dräger Synt. § 283, 3), II, 2 (sup. c. I, 123), III, 7 al.

erga aliquid (Curt., Tac., recc.) III, 5 *necessaria erat rebus ignis natura non solum erga dispensationem terrestrium, sed etiam ad perfectionem cunctorum*, I, 8 *omnia quae erga terram* (i. e. quod attinet ad t.) *uidemus ad hoc solum ut .. ordinata sunt*, III, 1 *heri quantum possibile fuit erga uerba Domini commorantes*, IV, 1 al., cf. Tert. cult. fem. II, 9 'erga uestitum quoque . . uobis curanda est amputatio . . redundantioris nitoris' al. et plura alibi.

forsitan c. ind. IV, 2 *illud forsitan quis requiret.* Cf. K(uehner ausf. Gramm. t. II) § 147, 5.

necdum pro nondum, more sequiorum, IV, 2 *sol autem necdum erat et luna*, I, 6, II, 1 bis al.

quatenus pro ut III, 6 *maluit te prouidentia Conditoris semper esse peruigilem, quatenus . . cunctas . . noxias pestes effugias*, II, 8 s. f. al.

quod c. uerbo fin. pro acc. et inf., quem usum apud recentiores quosque increbrescentem identidem iam attigimus, noster quoque, rarius tamen, admisit, c. coni. fere, ut VI, 4 *asserentes, quod aer . . uertatur*, I, 4 *credere, quod haec uera sint*, III, 4, semel c. ind. VI, 5 *asserentes, quod ille . . erit, . . eum autem . . fore.* Enimuero multo crebrius idem eodem modo noscitur usurpasse

quia c. indic. id quidem, ut ep. ded. *considerans, quia hoc amore potius quam iudicio praecepisti . . confidens quia . . dabis ueniam*, I, 3, 4, 7, 8, 9, II, 5 bis, III, 2 ter . ., omnino locos equidem notaui undequadraginta. Sed coni. legitur VI, 11 *fabulae aniles . . percrebuerunt, quia magicis carminibus luna . . deducatur* ad terram, ind. et coni. pariter V, 5, et semel quia seq., per anacoluthon, acc. et inf., III, 3 *nos autem dicimus, quia, quando et nomen aliud et usus proprius est in secundo,*

aliud esse necessario illud quod primo factum est coelum. Pro quia habet quoniam ipse, ni fallor, semel, I, 7 *sciendum quoniam* . . (in Scripturae quidem, quos citat, locis aliquoties).

quousque relat. bis dass (cf. S. 4521) VIII, 1 *bilem* . . *usque eo retinetis in cordibus, quousque nacti occasionem stimulos doloris* . . *suscitetis in flammam.*

siquidem caus. I, 7, 8, III, 4, 7, 9, IV, 6, V, 7, VIII, 2, c. coni. V, 1.

sub temp. VI, 7 *sub eadem hora,* ib. 1.

super c. abl. i. de II, 3 *super his hactenus,* ib. 5, V, 1 al.

b:

licet c. indic. (Scrut. p. 63 et 11*) II, 3 *licet etiamnunc aquarum abundantia impedimento est, quominus fructuum copia ministretur,* VI, 3 p. 923 B, ib. 10 in. Cuius abusionis exemplis, quae composuit Hand Turs. III p. 545 (App. Met. II, 6 ex., JCtt., Amm., Macr., postt.), quaeque l. l. addidimus (Commod., plura Amm.), accedat Rufin. Orig. in Ps. 38 hom. 1, 3 'iam proximi sumus, licet nondum plene assecuti sumus'. Sed etiam in locum quanquam pro tamen, et tamen dici solitae (Zumpt lat. Gr. 341 ann.) substituere sic licet Eust. non ueretur, ueluti III, 7 *Demonstrent nobis, dubiumne cuipiam potest esse, quin feruore solis expensa* (aqua) *defecerit? Licet nec calidum solem dicant esse, tanta illis suppeditat in loquendo facultas.*

mox ut q. simulac VI, 5 *mox ut infans processerit ex utero, speculari necesse est obstetricem, quae dicat* . ., cf. Oros. hist. VI, 15, VII, 22 al., Fel. pap. III ep. 1 med., Sid. ep. II, 6, ut mox Sid. carm. VI, 19, mox cum Dig. „VII, 4, 13", mox atque Oros. V, 21 in.

si (ut *εἰ*) in interr. indir. (Zumpt 354 ex., K. 219, 2) III, 3 *quaerendum est, si aliud* . . *firmamentum fuit,* II, 5 al., cf. Rufin. Orig. in Cant. II p. 392 (Orig. ed. L(ommatzsch): uide, si possumus dicere, quod Dominus ipse . . intellegendus sit sponsus, ib. p. 401, aliq., interpr. Orig. in Matth. 93 (atque ita nisi id. intpr. 117 'dicant, nisi bonitatem aliquam spiret, ... quod retulit triginta argenteos', 51 p. 317 L.).

ut pendens a 'prohibere' (Z. 544) III, 7 *quae res prohibet, ut non totus humor* . . *aresceret,* cf. Capit. „Maximin. 28, 7", Arnob. I, 16 'cur ut bene sit non obsto? . . cur nihil impedio,

8*